

Л. В. Кнодель

**ОСВІТНЯ ЛЕКСИКА
В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ
МОВАХ**

монографія

Київ - 2019

УДК 37.02:81'373=111=161.2
ББК 74.202;81

К 53 Кнодель Л. В. Освітня лексика в англійській та українській мовах :
монографія / Л. В. Кнодель. – Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2019. – 154 с.

У сучасному перекладознавстві все більше уваги приділяється дослідженню термінів у терміносистемах, що відображають досить різні концептосфери.

Терміносистема освіти, а, ширше, освітня лексика, поряд з терміносистемами права, державного управління та інших, належить до сфер, розбіжності між якими досить істотні, а це, безумовно, викликає особливий інтерес перекладознавців.

Проблеми перекладознавчого дослідження концептуально досить відмінних терміносистем у вітчизняному перекладознавстві ще досі не вирішені. Для дослідження використано близько 3 000 освітніх лексем англійської мови та близько 2,5 00 освітніх лексем української мови, зафіксованих у перекладних, лінгвокраїнознавчих, тлумачних і енциклопедичних словниках, довідниках різного типу, навчальних посібниках, спеціальній літературі, пресі та всесвітній мережі Інтернет.

УДК 37.02:81'373=111=161.2
ББК 74.202;81

© Кнодель Л. В., 2019
© ФОП Кандиба Т. П., 2019

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

амер. – американський варіант
англ. – англійська мова
брит. – британський варіант
ВЗО – вищий заклад освіти
жарг. – жаргонний
жарт. – жартівливий
заст. – застаріле
звич. – звичайно
знев. – зневажливий
іст. – історичний
ЛСГ – лексико-семантична група
ЛСП – лексико-семантичне поле
ЛСПГ – лексико-семантична підгрупа
наук. – науковий
НВАМ – національний варіант англійської мови
розм. – розмовний
сл. – сленг
студ. – студентський
укр. – українська мова
фр. – французький
шк. – шкільний

ПЕРЕДМОВА

У сучасному перекладознавстві все більше уваги приділяється дослідженню термінів у терміносистемах, що відображають досить різні концептосфери.

Терміносистема освіти, а, ширше, освітня лексика, поряд з терміносистемами права, державного управління та інших, належить до сфер, розбіжності між якими досить істотні, а це, безумовно, викликає особливий інтерес перекладознавців.

Відмінності в концептуальній структурі систем освіти України, США й Великої Британії та, відповідно, між освітньою лексикою української і англійської мов наявні в усіх аспектах. Цим зумовлена необхідність точного перекладного прирівнення освітніх лексем та знаходження точних перекладних відповідників.

Відомо, що професійні мови відіграють у наш час дуже важливу роль, освітня лексика є однією з них. Безумовно, неточні перекладні відповідники термінів певної терміносистеми стають значним бар'єром у міжмовному спілкуванні.

Дослідження освітньої лексики англійської і української мов у перекладознавчому аспекті – це зменшення дефіциту знань про інші культури, відсутність яких, за висловом А. Д. Белової, є глобальною лакуною міжмовної комунікації.

Проблеми перекладознавчого дослідження концептуально досить відмінних терміносистем у вітчизняному перекладознавстві ще досі не вирішені.

Їх теоретичне осмислення допоможе наблизитися до розв'язання проблем уніфікації та стандартизації перекладних відповідників термінів різних мов для спеціальних цілей. Для дослідження використано близько 3 000 освітніх лексем англійської мови та близько 2,500 освітніх лексем української мови, зафіксованих у перекладних, лінгвокраїнознавчих, тлумачних і енциклопедичних словниках, довідниках різного типу, навчальних посібниках, спеціальній літературі, пресі та всесвітній мережі Інтернет.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше на основі зіставлення лексико-семантичних полів як цілісних систем у перекладознавчому плані виявлено і описано сфери взаємної перекладної відповідності та невідповідності освітньої лексики в англійській та українській мовах.

Теоретичною базою дослідження були праці О. С. Ахматової – словник лінгвістичних термінів; Т. О. Бевза – семантичні інновації, структурні моделі та функції педагогічної лексики; А. Д. Белової – лексична семантика і міжкультурні стереотипи; Л. І. Вергун – відтворення семантики нових термінів терміносистеми «освіта» англійської мови засобами української мови; О. С. Дубінчук – про впорядкування педагогічної термінології; В. І. Карабан – переклад англійської наукової і технічної літератури на українську мову; М. Р. Ковтанюк – зіставлення лексико-семантичних мікросхем із значенням «міцний» у французькій та англійській мовах; А. Д. Швейцер – переклад и лінгвістика, а також праці багатьох науковців таких як, В. Н. Комісаров, М. П. Кочерган, А. М. Кузнецов, В. Н. Лейчик, Ю. А. Найда, Г. В. Порозинская, Л. Ставицька та інших.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

1.1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

У сучасному перекладознавстві досить багато уваги приділяється дослідженню термінів у терміносистемах, що відображають різні концептосфери.

Поняття – це відображення явища об'єктивної дійсності в його суттєвих ознаках, думка, яка виражає сутність явища.

Термін – це поняття у відповідній знаковій формі, що є його носієм, зовнішнім символом. Поняття єдине, а термін може позначати різні поняття.

Термін може залишатися тим самим, в той час як визначене ним поняття з часом може зазнавати тих чи інших змін, іноді суттєвих, наприклад, різносмилова модуляція поняття «право»: правова поведінка, правові акти, законодавче право, правові свободи. Термін – спеціальне слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття якої-небудь галузі знання – науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва: молекула, вітамін, блюмінг, віза, монізм, фонема, кліше, додаткова вартість, питома вага.

Слово термін відоме ще з античних часів. У латинській мові «terminus» – означало «кінець», «кордон», «межа». У середньовіччі набуло вже значення «визначення», «позначення». У старофранцузькій мові знаходять навіть номінацію *terme* – «слово».

Термін завжди співвіднесений з відповідним поняттям у системі певної галузі науки, техніки чи іншої галузі людських знань. Однією з найважливіших ознак терміна є його однозначність у межах тієї термінологічної системи, в якій він вживається. Ця властивість терміна зумовлюється його функцією в мові, яка полягає в тому, що термін має забезпечувати однакове розуміння всіма носіями мови спеціального поняття, яке ним виражається.

А це можливе лише тоді, коли кожен термін у межах понятійної системи, в якій він функціонує, буде однозначним. Від слова термін утворено слово термінологія (від лат. *terminus* – божество меж, кордонів та гр. *logos* – слово) – розділ лексики, що охоплює терміни різних галузей науки, техніки, мистецтва, суспільного життя, сукупність усіх термінів якоїсь мови. Термін – це спеціальне слово, яке має дефініцію. Конкретний зміст поняття, визначеного терміном, стає зрозумілим лише завдяки цій дефініції – лаконічному, логічному визначенню, яке зазначає суттєві ознаки предметів, або значення поняття, тобто його зміст і межі. Дефініція (лат. *definition* від *defenio* – визначаю) – це коротке логічне визначення, яке встановлює істотні відмінні ознаки предмета чи значення поняття, тобто його зміст і кордони.

Характерні ознаки термінів:

- належність до певної термінологічної системи;
- наявність дефініції (визначення);
- однозначність в межах однієї терміносистеми;
- точність;
- стилістична нейтральність;
- відсутність синонімів та омонімів у межах однієї терміносистеми;
- відсутність експресивності, образності, суб'єктивно-оцінних відтінків;
- стилістична нейтральність;
- професійний рівень практичного вживання;
- закріплення кожного терміна за спеціальним поняттям.

Значення термінів зафіксовано у спеціальних словниках і довідниках, тож їх потрібно вживати лише у тій формі та в тому значенні, які подано у словниках. Вживаються терміни переважно в науковому й офіційно-діловому стилі, рідше в публіцистичному, художньому та розмовнопобутовому стилях.

Існують певні **вимоги до використання термінів** у діловому мовленні:

- термін мусить бути стандартним, тобто його потрібно вживати лише у тій формі, яка зафіксована у словнику: автобіографія, менеджмент, судочинство, діловодство, а не життєпис, управління, судоведення, діловедення тощо;
- термін має вживатися з одним значенням, теж зафіксованим у словнику, напр.: дотація – асигнування з державного бюджету установам, окремим виробникам на покриття збитків, доплата;
- якщо термін є багатозначним, автор документа має будувати текст так, щоб одразу було зрозуміло, яке значення терміна він має на увазі, напр.: модель - модель літака, модель економіки, модельний бізнес.

Класифікація термінів – це розподіл термінів, які використовуються за їх узагальненими ознаками споріднення та відмінності.

Одним із системних принципів класифікації є розподіл термінологічної лексики за галузевою спорідненістю. Кожна з них має свою **підсистему**, напр.:

Суспільно-політична:

- економічна (валовий продукт, девальвація, продуктивність праці);
- філософська (детермінізм, дуалізм, емпіризм, іманентність);
- логічна (алгоритм, аргумент, дедукція, діалектична логіка);
- психологічна (апатія, ейфорія, мотивація, підсвідомість);
- педагогічна (абітурієнт, диктант, екстерн, незалежне тестування);
- історична (віче, гетьманщина, неоліт, феодал);
- юридична (апеляція, гарант, нотаріус, осудність);
- дипломатична (нота, конвенція, посол, ратифікаційні грамоти);
- фінансова (аванс, бюджет валюта, іпотечний кредит);
- офіційно-ділова (акт, кодекс, указ, циркуляр).

Мистецька і мистецтвознавча:

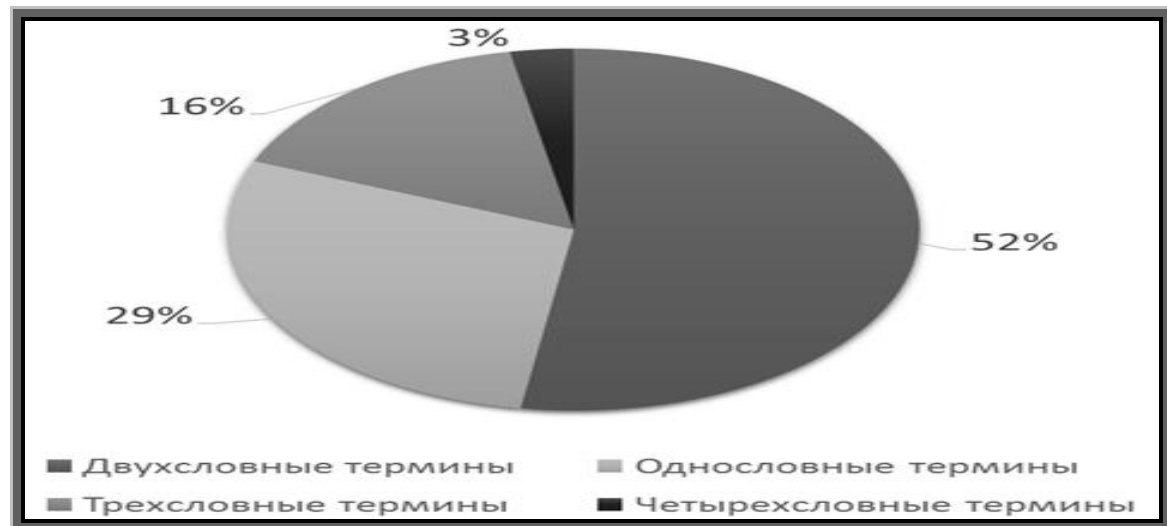
- музична (акорд, партитура, сопрано, сюїта);
- театральна (амплуа, декорація, репертуар, трупа);
- кіномистецька (кінооператор, кінопанорама, сценарист, фільмокопія);
- образотворче мистецтво (акварель, живопис, натюрморт, пейзажист);
- архітектура (барельєф, готика, конструктивізм, портик).

Спеціальна лексика сучасної української мови:

- літературознавча (епос, поема, кульмінація, модернізм);
- лінгвістична (алфавіт, антонім, вокатив, герундій).

Спеціальна наукова термінологічна лексика:

- математична (абсциса, інтеграл, ромб, теорія функцій);
- фізична (гамма-проміння, електрон, магніт, електрон);
- хімічна (амінокислота, водень, оксид, хлорид);
- біологічна (бактерія, вітамін, організм, тип);
- фізіологічна (аорта, дерма, суглоб, фізіолог);
- ботанічна (адоніс, бутон, зав'язь, яровизація);
- зоологічна (амніоти, інфузорія, ссавець, хребетні);
- географічна (атлас, клімат, меридіан, широта);
- геологічна (абразія, земна кора, міоцен, неозойська ера) та ін.

Залежно від ступеня спеціалізації значення терміни можна поділити на **три основні групи:**

Загальнонаукові терміни, тобто терміни, які вживаються практично в усіх галузевих термінологіях, наприклад: система, тенденція, закон, концепція, теорія, аналіз, синтез і т. д. Слід зазначити, що такі терміни в межах певної термінології можуть конкретизувати своє значення, порівняйте: валютна система, осушувальна система, теорія економічного ризику, теоретична механіка. До цієї категорії відносять і загальнотехнічну термінологію: машина як пристрій, агрегат (пральна машина, машина («побутовізм») – автомобіль).

Міжгалузеві терміни – це терміни, які використовуються в кількох споріднених, або й віддалених, галузях. Так, економічна наука має термінологію, спільну з іншими соціальними, природничими науками.

Вузькогалузеві терміни – це терміни, характерні лише для певної галузі, напр.: лізинг, банківська гарантія, зрошувальна вода, дренаж, чип.

Безперечно, професійне спілкування неможливе без використання термінів. Проте в мовленні фахівців, крім термінів, широко побутують і інші спеціальні мовні одиниці: професіоналізми та номенклатурні назви.

Професіоналізми – це слова або вислови, притаманні мові людей певної професійної групи. Суттєва різниця між термінами і професіоналізмами полягає у тому, що терміни – це офіційні наукові назви поняття, а професіоналізми виникають як розмовні, неофіційні замітники термінів (платіжка – платіжне доручення; вишка – вища математика, пара – дві академічні години у навчанні), або коли та чи інша професія, рід занять не має розвиненої термінології (рибальство, гончарство, рільництво та ін.).

Професіоналізми, на відміну від термінів, зазвичай емоційне забарвлені та є переосмисленими словами загального вжитку. Вони можуть бути незрозумілі людям, які не належать до певної професії, порівняйте: підвал у мові поліграфістів, бобик, бублик у мові водіїв тощо.

Професіоналізми можуть використовуватися у неофіційному професійному спілкуванні (сленги, жаргонізми), проте вони є ненормативними у професійних документах, текстах, в офіційному усному мовленні.

Номенклатура (від лат. *nomenclatura* – перелік, список імен) – сукупність назв конкретних об'єктів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо. Їх потрібно відрізнити від термінів, що позначають абстраговані наукові поняття.

Номенклатуру становлять іменники та словосполучення, які передають як систему назв об'єктів певної науки, так і сукупність назв одиничних об'єктів: напр., у географічній номенклатурі – Чорне море, Шацькі озера, річка Десна; видові назви у ботанічній лексиці, напр. назви дерев – дуб, смерека, ялина.

Існує номенклатура медична, мовознавча, хімічна та ін. Порівняйте економічний термін «валюта» і номенклатурні назви «долар», «євро», «крона», «песо»; медичний термін «рибонуклеїнова кислота» і номенклатурна назва ДНК.

Кодифікація і стандартизація термінів

Термінологія може виконувати свої основні функції – позначати наукові поняття і задовольняти потреби у спілкуванні фахівців у тому випадку, якщо вона буде загальноприйнята, унормована, відповідатиме вимогам до термінів.

Кодифікація термінів – це систематизація термінів у словниках, довідниках, що орієнтують мовців на правильне їх використання.

Стандартизація термінології – це вироблення термінів-еталонів, термінів-зразків, унормування термінології в межах однієї країни (національний стандарт) або в межах групи країн (міжнародний стандарт).

Стандартизована термінологія є обов'язковою для вживання в офіційних наукових, ділових, виробничих текстах.

Основи стандартизації термінів було закладено у Німеччині в кінці XIX – на початку XX ст., коли в багатьох терміносистемах виникла потреба впорядкувати нагромаджену термінологію, виявити межі галузевих термінологій, уточнити значення кожного терміна.

Теоретичні основи стандартизації термінів розробив німецький учений В. Вюстер. Радянська система нормативної документації вилучила українську мову зі сфери науково-технічної діяльності. Понад 20000 державних стандартів (ДСТ), 47 000 галузевих стандартів (СТ), 80000 технічних умов (ТУ) були російськомовні. Навіть 600 республіканських стандартів УРСР, що їх затвердив і видав Держплан УРСР, також були російськомовні.

В українській історії першим нормувальним термінологічним центром можна вважати Наукове товариство ім. Т. Шевченка (кінець XIX – початок XX ст.).

Саме навколо товариства гуртувалися провідні термінознавці того часу, до його ухвал прислухалися автори наукових праць і підручників. Згодом незаперечним авторитетом в українській термінології став Інститут української наукової мови (20-ті – початок 30-х років). Але обидві ці структури не видавали державних стандартів у теперішньому розумінні цього поняття.

Сьогодні в Україні стандартизація термінології стала державною справою.

Від розв'язання мовних питань, зокрема термінологічних, як відомо, залежать темпи державотворчих процесів. Освіта, наука, а особливо – виробництво, потребують єдиної, зручної, логічної української термінології.

Терміни стають нормативними після ухвал термінологічних нарад і конференцій. Сьогодні в Україні розроблено понад 600 державних стандартів. Через кожні 5 років їх переглядають і уточнюють.

Як же створюють термінологічний стандарт?

Термінологічний стандарт укладають за таким алгоритмом:

- Систематизація понять певної галузі науки чи техніки; поділ їх на категорії (предмети, процеси, якості, величини); розмежування родових та видових понять.
- Відбір усіх термінів галузі, узяті для стандартизації (терміни вибирають зі словників різних років видання, статей, підручників, періодики, рукописів та інших джерел).
- Поділ термінів на групи:
 - вузькогалузеві терміни;
 - міжгалузеві терміни;
 - загальнонаукові (загальнотехнічні) терміни.

Стандартизації повинні підлягати лише вузькогалузеві терміни:

- вибір із групи термінів-синонімів нормативного терміна (інші терміни подаються також, але з позначкою «не рекомендований»);
- пошук еквівалентів англійською, німецькою, французькою та ін. мовами з відповідних міжнародних стандартів;
- формулювання українською мовою визначення (дефініції) поняття;
- рецензування стандарту фахівцем та мовознавцем.

У готовому вигляді стаття стандарту має таку будову:

- назва поняття українською мовою;
- скорочена форма терміна;
- недозволений (нерекomenований) синонім;
- родові поняття;
- видові поняття;
- еквіваленти англійською, німецькою, французькою та ін. мовами;
- дефініція (визначення);
- формула або схема запису.

Серед власне лінгвістичних проблем, пов'язаних з національно-культурною специфікою українських термінів, сьогодні можна виділити принаймні шість:

- опрацювання критеріїв знеросійщення сучасних терміносистем;
- способи відбору назв предметних дій;
- виявлення англіцизмів (американізмів) у різних терміносистемах і наукове обґрунтування доцільності їх ужитку;
- з'ясування ролі та місця інтернаціоналізмів і їх національних відповідників у різних національних терміносистемах;
- способи відбору найменувань предметних ознак;
- орфоепічні й орфографічні проблеми запису запозичених термінів.

Ці проблеми зумовлюють вирішення проблем практичного термінознавства, насамперед термінографії, а також викладання основ наук у середній школі та різноманітних наукових дисциплін у вищій школі.

У даний час немає загальноприйнятого визначення терміна. Термін, як і всі інші мовні універсалії, важко піддається дефінуванню. З одного боку, це пояснюється тим, що ще недостатньо розроблено теоретичні основи термінознавства, не диференційовані його основні поняття і немає єдиної думки про те, що таке освітній термін. З іншого боку, ті різноманітні визначення, що існують зараз у літературі, не завжди і не повною мірою відбивають суть обумовленого явища.

Причина цього полягає в тому, що велика кількість визначень терміна не задовольняє вимогам, що застосовуються до визначення як логічної категорії.

Визначення поняття «термін» є логічною категорією і належить до відомого типу логічних визначень. Відповідно до класифікації К. Попа, даний тип визначення називається лексичним, оскільки воно виражається словами.

Одночасно це визначення буде семантичним, тобто таким, у якому позначенню відповідає предмет, описаний через його відмінні риси.

Б.М. Головін пише, що термін – це окреме слово чи утворене на базі іменника підрядне словосполучення, що означає професійне поняття та призначене для задоволення специфічних потреб спілкування у сфері певної професії (освітньої, наукової, технічної, виробничої, управлінської).

Але не всі терміни утворюються лише на базі іменника. Прикметники, дієслова, прислівники також можуть служити такою базою.

Відмінна риса терміна – його приналежність до термінологічної системи – хоча і визнається всіма авторами, але відбита лише у деяких визначеннях.

Для кожної термінологічної одиниці визначена точка координат як у мові загалом, так і у субмові зокрема.

Термін є невід'ємним елементом системи, якщо під системою розуміти сукупність елементів цілого, між якими існує обов'язковий та тривкий зв'язок.

Системність є однією з найважливіших умов існування терміна.

Основними складовими методики встановлення перекладної взаємовідповідності освітньої лексики англійської та української мов є:

- моделювання ЛСП для обох мов;
- накладання схем ЛСП для виявлення концептуальних розбіжностей;
- зіставлення конститuentів аналогічних ЛСП із залученням компонентного аналізу та аналізу словникових дефініцій;
- виділення парлексичних корелятивів;
- поділ лексики на лакуни, аналоги та двосторонні відповідники;
- відповідні статистичні підрахунки;
- остаточне визначення рівня перекладної взаємовідповідності.

Лексико-семантичні поля «освіта» англійської і української мов становлять значний перекладознавчий інтерес з огляду на те, що вони значною мірою не збігаються у плані їх складу і змісту. Ця невідповідність зумовлена суттєвими розбіжностями в концептуальній будові систем освіти англомовних країн і України, асиметрією розвитку національних систем освіти, що є причиною існування у кожній освітній системі реалій, на позначення яких використовується етноспецифічна лексика, яка становить головну проблему перекладу.

У досліджених полях спостерігається превалювання етноспецифічної лексики, до якої належать лакуни та аналоги.

В українській мові третина конститuentів є лакунами стосовно обох національних варіантів англійської мови (НВАМ).

В англійській мові половина конститuentів належить до лакун, що зумовлює труднощі перекладу українською мовою. Аналоги становлять третину конститuentів ЛСП української мови відносно британського та американського НВАМ, тоді як ЛСП обох НВАМ містять четверту частину аналогів українських конститuentів.

Труднощі перекладу освітньої лексики англійської й української мов зумовлені не лише різними етапами розвитку та становлення освітньої термінології двох мов, а й ступенем її лексикографічного опрацювання у США, Великобританії та Україні. У межах освітньої лексики української і англійської мов виділено:

- терміни: а) терміни власне терміносистеми освіти, б) суміжні терміни;
- номенклатура;
- колоквіалізми: а) розмовна шкільна лексика, б) розмовна студентська лексика, в) професійна розмовна лексика викладачів і вчителів.

Конституентами досліджуваних ЛСП в обох мовах є терміни та розмовні лексеми, що позначають явища, поняття та предмети, які існують в освітній системі однієї країни і відсутні в інших, або терміни-реалії. Наявність термінів і розмовних лексем суміжних галузей є характерною рисою ЛСП «освіта» в української і англійської мовах. Більшість термінів, запозичених із терміносистем психології, філософії та теорії пізнання, бібліотечної справи, інформаційних технологій, належить до спільного термінологічного фонду обох мов.

ЛСП «освіта» в англійській і українській мовах є складною ієрархічною структурою, що віддзеркалює систему організації та функціонування освіти в суспільстві. Основою ЛСП для обох мов є термінологічна система освіти.

Перекладознавче порівняння ЛСП «освіта» англійської і української мов для виявлення подібностей і розбіжностей є одним з аспектів вирішення проблеми взаємної перекладності освітньої лексики обох мов.

Зауважимо, що стосовно полісемантичних слів проаналізовано лише ті лексико-семантичні варіанти, що є конституентами лексико-семантичного поля «освіта», наприклад, «school» і «школа». Лексема «school» за кількістю семем удвічі перевищує лексему школа, а три з них збігаються: school.

Набір сем наступних лексико-семантичних варіантів лексеми «school» в українській мові закріплений за іншими лексемами, як-от:

- коледж, університет;
- факультет, відділення, інститут;
- з іншого боку, набору сем української семами «клас».

Перекладознавче контрастивне порівняння ЛСП «освіта» в українській і англійській мовах у синхронному зрізі дає можливість виділити кілька типів паралексичних корелятивів. До першого належать пари, конституенти яких мають подібне фонографічне оформлення, а також однакову етимологію (переважно з латини чи грецької мови). Перша група цього типу нечисленна; до неї належать лексеми, набір сем яких збігається повністю. До другої групи належать переважно полісемантичні лексеми з тотожним набором сем лише деяких лексико-семантичних варіантів. До другого типу належать пари, конституенти яких мають різне вербальне оформлення, а їхні семи частково подібні, наприклад: report card (a written statement about a pupil's work and behaviour).

Третій тип складається з лексем, які не мають точного (адекватного) відповідника з таких причин: а) відсутність референта в цільовій мові; б) немає стислого вербального оформлення для позначення наявного референта.

Такі пари-кореляти слугують базою для класифікації конститuentів кожної ЛСГ на лакуни, аналоги і двосторонні відповідники.

Наповнення лакунами мікрополя «початкова освіта» в українській мові становить 25% стосовно британського НВАМ та 18,36% відносно американського НВАМ. Мікрополе «primary education» британського НВАМ та мікрополе «elementary education» американського НВАМ має 42,85% лакун порівняно з аналогічним мікрополем в українській мові. До складу мікрополя «середня освіта» в українській мові входить 39,28% лакун стосовно британського НВАМ та 34,4% лакун порівняно з американським НВАМ. Найвищий відсоток лакун міститься у мікрополі британського НВАМ стосовно української мови.

Конституанти – аналоги лексем британського НВАМ та американського НВАМ у цьому угрупованні української мови становлять 29,76%.

Окрім прийомів перекладу англійської освітньої лексики українською мовою, досліджено також переклад нових термінів терміносистеми освіти англійської мови двох останніх десятиріч та нових скорочень цієї терміносистеми.

В Англо-українському словнику М.І. Балли представлено близько однієї тисячі найуживаніших освітніх лексем Великобританії та США, ними охоплено значну частину конститuentів ЛСП «освіта» обох НВАМ, однак скорочення у словнику представлені недостатньо.

У рамках перекладу нових освітніх термінів англійської мови двох останніх десятиліть освітні неологізми проаналізовані як перекладознавча проблема.

На виникнення неологізмів у сфері освіти впливають різні чинники: розвиток науково-методичної думки, реформування освіти, зміна навчальних планів та програм, поява нових курсів, інновації у фінансуванні освіти, розвиток технічних засобів навчання, зміни у політичній сфері, ступінь відкритості суспільства, його багатонаціональність, тенденція до економії мовленнєвих засобів. А також збільшення чи зменшення активності та продуктивності різних способів словотворення тощо.

Джерелами поповнення дослідженої нами терміносистеми, поряд із переосмисленням значень слів загальнолітературної мови та запозиченнями з інших мов або ж національних варіантів однієї й тієї ж мови, є й деякі інші терміносистеми. З огляду на те, що більшість досліджуваних інновацій є термінами-реаліями, вони перекладаються із застосуванням різних прийомів перекладу та їхніх комбінацій:

- повного або семантичного запозичення (транскодування і калькування);
- використання певного відповідника в мові перекладу;
- надання загальнолітературній одиниці статусу терміна.

Переклад реалій – це частина великої і важливої проблеми передачі національної й історичної своєрідності, яка бере початок у зародженні теорії перекладу як самостійної дисципліни.

Типи лексики

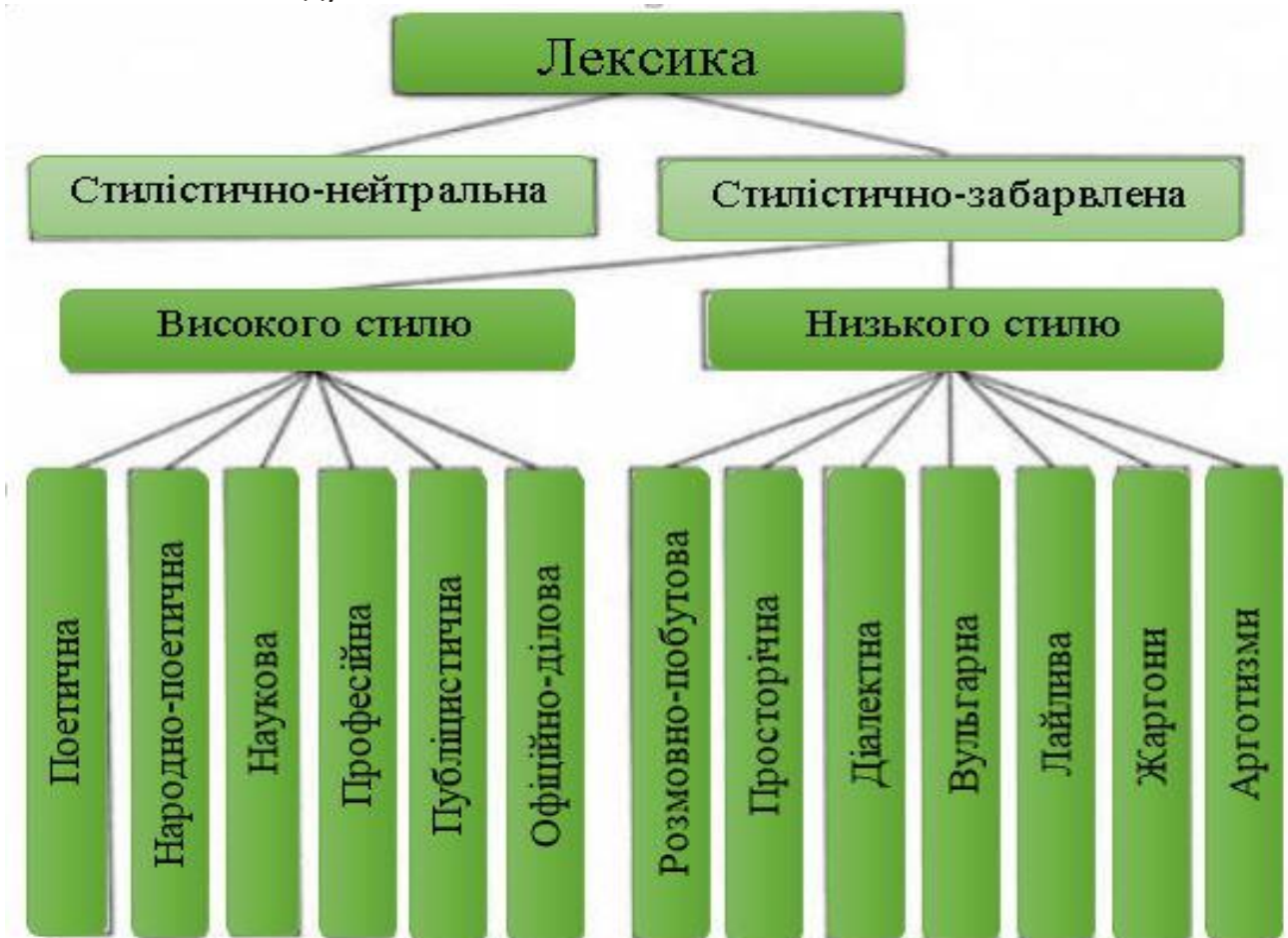
Реалії входять до складу безеквівалентної лексики, але належать до найменш вивчених лінгвістичних одиниць.

У перекладознавчих працях слово «реалія» як термін з'явилося у 40-х роках. Уперше його вжив відомий фахівець А. Федоров у праці «О художественном переводе» (1941). Характеризуючи перекладацьку працю, автор зазначає: «це діяльність, що вимагає певних знань, не тільки практично мовних, а й літературознавчих та історико-лінгвістичних, не кажучи вже про необхідність широкого культурного світогляду, що дозволяє усвідомити всі особливості соціальних умов, історичні та географічні реалії та ін.». У подальших працях А. Федоров залишається вірний такому розумінню терміна «реалія». Для нього реалії завжди лише предмет матеріального світу.

Термін «реалія» зустрічається у кандидатській дисертації Г. Шаткова (1952), присвяченій проблемам, що виникають під час перекладу безеквівалентної лексики, де дослідник пише: «Найтиповішою безеквівалентною лексикою слід вважати імена власні та слова, що позначають національно-специфічні реалії».

Лексика системи освіти взагалі та зокрема лексика системи освіти США є широкою цариною для вивчення. Склад лексики, що належить до сфери освіти, так само як і склад мови взагалі, постійно змінюється, бо відбуваються зміни у самій цій сфері.

З появою нових методів освіти з'являється необхідність їх назвати та зобразити у лексичному складі мови, звідси поява нових понять; водночас лексика, пов'язана з методами, які більше не вживаються в реальному житті, поступово виходить з ужитку, застаріває та згодом зовсім зникає зі словникового складу мови.

Отже система освіти, яка є галуззю дуже багатогранною та неоднорідною, відображається у мові наявністю величезної кількості лексики, яка до неї належить. Ми ставимо перед собою задачу проаналізувати найбільшу кількість різноманітних лексичних одиниць, які належать до цієї галузі, спробувати встановити між ними всілякі взаємозв'язки і зробити відповідні висновки.

Для нашого дослідження ми використали велику кількість неологізмів, пов'язаних зі сферою освіти. Аналізуючи цю лексику, ми не використовували певну класифікацію, нашим головним завданням було розглянути та проаналізувати її з усіх можливих боків, для того, щоб, у зв'язку з цим, зробити певні висновки, якими можна буде користуватися у подальшому розгляді цієї проблеми.

Хоча більша частина лексики, яку ми аналізуємо, належать до неологізмів, у наше дослідження ми включили також певну кількість слів, що не є неологізмами і що належать до стилістично нейтральних одиниць.

Так, сюди можна віднести таке слово як «pre-school», яке перекладається на українську мову як «дошкільний заклад для дітей».

Незважаючи на те, що аналогічне явище існує і в українській системі освіти, воно не передається в українській мові одним словом. В англійській мові це слово утворюється за допомогою префікса *pre-*, який в інших випадках міг би передаватися українською мовою префіксом *перед-* (передранковий, передсмертний).

Але у даному випадку слово, утворене за допомогою афіксації, в українській мові за еквівалент має словосполучення.

Від слова «*pre-school*» в англійській мові було утворене ще одне слово, також за допомогою афіксації, «*pre-schooler*». Виходячи з того, що слово, від якого воно утворилось, не має в українській мові еквівалента, вираженого одним словом, слово «*pre-schooler*» також перекладається словосполученням – «дитина дошкільного віку». Взагалі слово «*school*» є основою для багатьох слів та словосполучень, пов'язаних із системою освіти. Наприклад, «*parochial school*» (приходська школа) або «*charter school*» (чартерна школа).

У другому випадку, перша частина словосполучення перекладається українською мовою за допомогою транскрипції спільно з транслітерацією. Цей засіб перекладу може бути виправданий тим, що, якщо приходська школа є поняттям давно відомим, то «*charter school*» є неологізмом в англійській мові, значення якого невідомо більшій кількості носіїв української мови.

Отже, це свого роду реалія, яка є водночас неологізмом, а найбільш прийнятним засобом передачі реалії є транскрипція (транслітерація).

До цієї ж групи слів, тобто тих, компонентом яких є слово «*school*», можна віднести також і «*training school*», яке перекладається як «спеціалізований інтернат для неповнолітніх правопорушників».

Як і у випадку зі словом «*pre-school*», дане поняття передається словосполученням, яке існує в українській мові, тоді як в англійській мові різниця між цими двома словами полягає у засобах їх словотворення: у випадку з «*pre-school*» – це афіксація, а у випадку з «*training school*» – словоскладання. У деяких випадках слова, головним компонентом яких є слово «*school*», належать не до іменників, як це було у попередніх прикладах, а до дієслів.

Так, наприклад, слово «*homeschool*» має значення – «самому навчати своїх дітей, не посилати їх до школи (про батьків)». Через те, що такий метод навчання, якщо і практикується в Україні, не відображений в українській мові.

Йому неможливо знайти постійний еквівалент і тому доводиться передавати його описово. «*Homeschool*» стає основою для утворення нового слова, що означає виконавця цієї дії: «*homeschooler*» – батько та мати, які навчають своїх дітей вдома. Це нове слово утворюється за допомогою суфікса – *er*, який завжди використовується для позначення виконавця дії.

У системі освіти США існує також таке поняття як «*hot-house children*», тобто діти, яких навчають із застосуванням інтенсивних методів навчання і розвитку їх інтелектуальних здібностей у ранньому віці.

Утворене шляхом словоскладання, це словосполучення передається в українській мові шляхом описового перекладу, бо не має еквівалента, який би повністю відображав його значення.

Перший компонент даного словосполучення пізніше почав використовуватися для утворення нових слів. При цьому, в першому випадку, використовується уже відомий нам компонент «school»: «hot-house school» – навчальний заклад для талановитих дітей (з інтенсивними методами розвинення їх здібностей), а в другому суфікс – ing: «hot-housing» – інтенсивні методи навчання, максимального розвинення здібностей дітей.

Наведемо приклад ще одного типу навчальних закладів США, що має у своїй назві компонент «school»: «out school» – навчальний заклад, який фінансується не місцевою владою, а центральним урядом.

У системі освіти України такі навчальні заклади окремо не виділяються і через це не мають конкретної назви, отже нам нічого не залишається, як перекладати і це словосполучення описово; перший його компонент, взятий окремо, є дієсловом «out» і означає стати незалежним, вийти з підпорядкування місцевої влади (стосовно навчального закладу), що і допомагає нам адекватно перекласти дане словосполучення.

Щодо слова «school» слід також зазначити, що воно не завжди, хоча і у більшості випадків, є головним словом у словосполученні.

Так, наприклад, у словосполученні «school voucher» слово «school» виступає лише означенням до слова «voucher». Щодо перекладу даного словосполучення українською мовою, треба сказати, що, через те, що воно є неологізмом для англійської мови і водночас реалією, його переклад становить досить складну проблему, отже ми вирішили і в цьому випадку вдатися до описового перекладу, а саме – «документи (ваучери), що дозволяють батькам вибирати школу для своєї дитини».

У зв'язку з тим, що ця методика ще не впроваджена у системі освіти США як постійне явище, вона має своїх супротивників та прибічників, отже з'являється ще один неологізм – «voucher-supporter», що означає прибічника ваучерної системи в школах. Це слово цікаве тим, що для його утворення було використано не один, а два засоби словотворення, а саме словоскладання (voucher + support) та афіксація (support + er).

Система освіти США відрізняється від системи освіти України наявністю великої кількості різних видів навчальних закладів, які не мають аналогів в Україні. Трохи вище ми вже характеризували деякі назви навчальних закладів США, що мають у своєму складі слово «school», далі ми наведемо ще декілька прикладів назв навчальних закладів.

Так, наприклад, до цієї лексики можна віднести «City Technology College», який має значення середнього спеціального навчального закладу в центральних районах міста, особливо для іммігрантів.

Під час перекладу цієї назви ми знову звертаємося до описового перекладу, бо жодний інший засіб не розкриє повного значення назви цього навчального закладу.

Взагалі під час перекладу назв навчальних закладів ми будемо звертатись лише до описового перекладу, адже вони не мають аналогів у системі освіти України, тож не можуть бути відображені в українській мові.

Також багато уваги ми приділимо не тільки засобам їх перекладу, але й їх утворенню. Наприклад, середній спеціальний навчальний заклад у США має назву «Ju-Co». Це слово є абrevіатурою, утвореною від словосполучення «Junior College» шляхом телескопії, тобто через скорочення основ його головних компонентів.

Такий самий засіб словотворення використовується також під час утворення слова «polyversity» (незалежний (приватний) вищий навчальний заклад), друга частина якого (-versity) є скороченою основою слова «University».

Цікавим, з точки зору утворення, є навчальний заклад під назвою «Magnet», що перекладається як «спеціалізована середня школа», «школа з поглибленим вивченням певних наук, дисциплін».

Початково, слово «magnet» має значення магніту, отже в цьому випадку мова йде не про утворення нового слова, а про набуття уже наявним словом нового значення. З усіх напрямів утворення нового значення у даному випадку ми маємо справу з перетермінологізацією, що означає міграцію слова з однієї терміносистеми в іншу.

Слово «Magnet» у значенні спеціалізованої середньої школи, у свою чергу, стає основою для утворення шляхом афіксації нового слова, вираженого дієсловом: «magnetize» – «створювати спеціалізовану школу», «робити (школу) спеціалізованою».

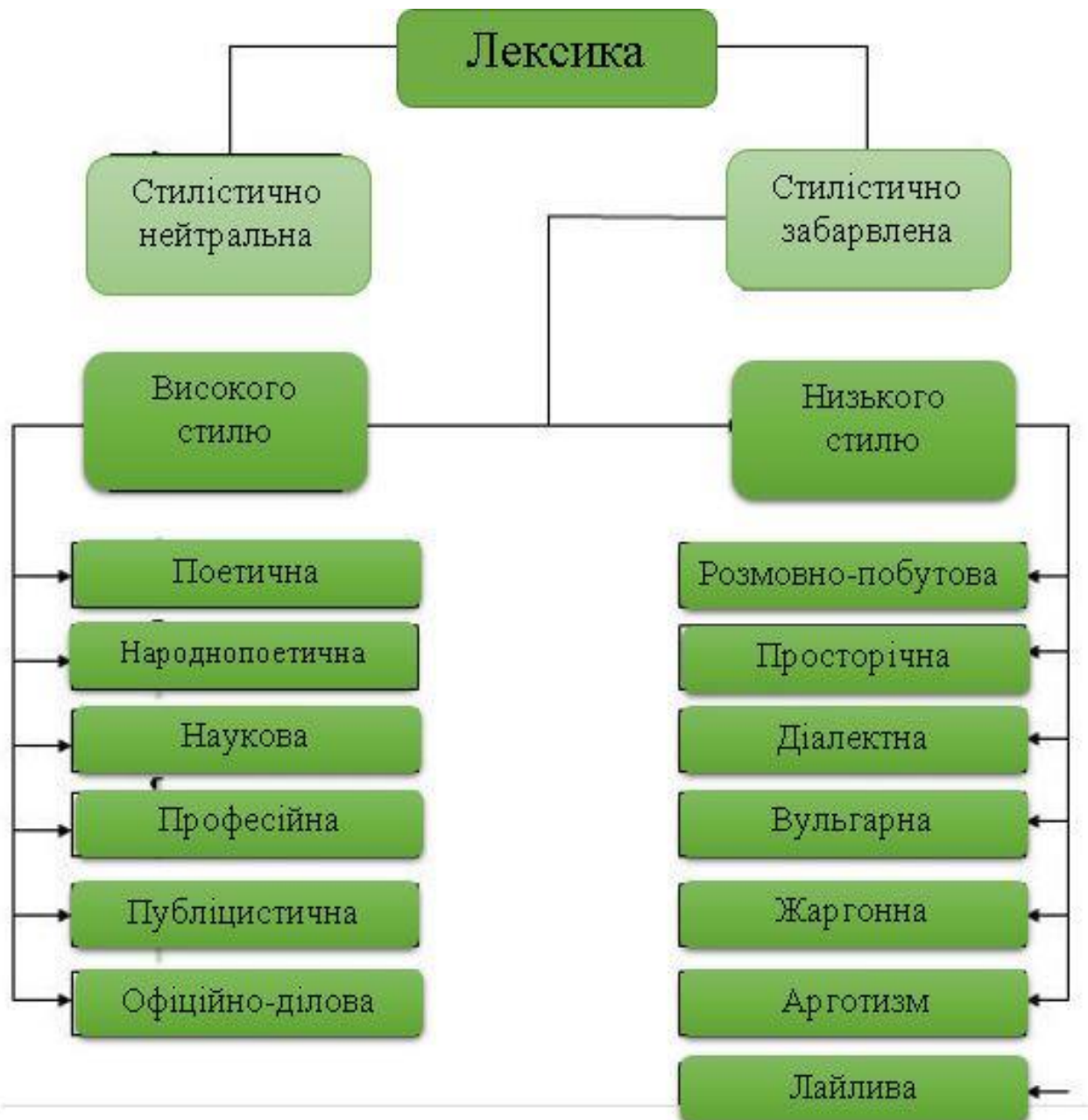
Суфікс -ize в англійській мові взагалі використовується для утворення дієслів від іменників.

Слід також зазначити, що іноді, хоча і дуже рідко, американські реалії, що означають навчальні заклади США, можуть перекладатися шляхом калькування, але потребують подальшого пояснення. Сюди можна віднести Лігу плюща (Ivy League), під якою розуміється група найпрестижніших приватних коледжів та університетів північного сходу США, та Сім сестер (Seven Sisters) – асоціація найстаріших та найпрестижніших жіночих коледжів.

Ivy League, у свою чергу, стає основою для утворення за допомогою афіксації (суфікса – er) нового розмовного слова. Воно також перекладається за допомогою калькування у супроводі з описовим перекладом:

Ivy Leaguer – «плющовий» – «випускник одного з університетів, що входять до Ліги плюща».

Шляхом калькування перекладається також «Free university» – «вільний університет», під яким розуміють дискусійний клуб, що утворюється студентами на знак протесту проти освіти, яка не відповідає їх інтересам.

Лексичні стилі

Синонімом «Free university» в англійській мові є «Experimental college», що так само перекладається як «вільний університет».

В англійській мові існує досить велика кількість слів, пов'язаних із системою освіти, які, за прикладом слова «school», становлять головний або другорядний компонент слів (словосполучень), пов'язаних із цією ж системою.

Наприклад, за допомогою слова «education» утворюються такі словосполучення, як «far-reaching education» (освіта, яка здатна викликати серйозні наслідки) та «lower-level education» (освіта, що надається на низькому рівні).

Ці два словосполучення, які відображають негативні сторони деяких методів навчання, передаються в українській мові описово.

Це через те, що українська мова не є такою гнучкою, як англійська, що не дозволяє за допомогою одного слова-означення відобразити значення всього словосполучення.

Слово «education», представлене у вигляді скороченої основи (edu-), є одним із компонентів слів, утворених шляхом телескопії: «educrat» – «адміністратор у системі освіти» (у сучасній англійській мові суфікс –crat використовується для утворення іменників зі значенням людини, яка має певну владу; високопосадового урядовця; edu – в даному випадку означає, в якій саме сфері ця людина має владу), «edutainment» (education + entertainment) – «навчально-розважальний» (про матеріал, програму).

Слово «edutainment», у свою чергу, стає одним із компонентів під час утворення деяких словосполучень: «edutainment center» – «дитячий куток», «дитяча кімната» (з розважально-пізнавальними іграми та матеріалом), «edutainment game» – «розважально-пізнавальна гра», «edutainment software» – «комп'ютерна програма для розважально-пізнавальних ігор (програм) для дітей».

Переклад цих словосполучень не становлять великої проблеми, бо вони мають постійні еквіваленти в українській мові.

Лише словосполучення «edutainment software» перекладається трохи громіздко, що більше схоже на описовий переклад; переклад комп'ютерної лексики взагалі потребує більш досконалого дослідження.

До слів, що можуть бути компонентами словосполучень, пов'язаних із системою освіти, слід також віднести слово «credit». Це слово в англійській мові має два значення: перше значення належить до нейтральної лексики англійської мови – це «залік», а друге – до розмовної – «вищий бал на іспиті».

Під час утворення словосполучень з цим словом, на увазі мається перше з його значень, саме це і береться до уваги під час перекладу даних словосполучень українською мовою.

Отже, «credit hour» перекладається як «залікова година», що означає 50 хвилин аудиторних занять на тиждень, а «credit student» як «студент, що складає іспити» (отже і заліки), що відрізняє його від вільного слухача (auditor).

Аналогічно утворюються словосполучення зі словом «campus». Як і слово «credit», слово «campus» має два значення, одне з яких нейтральне – «студентське містечко», а друге розмовне – «університет», «коледж».

Використання його під час утворення словосполучень вказує на те, що те чи інше явище пов'язане зі студентським життям. Так, наприклад, «campus English» означає «студентський жаргон», а «campus paper» – «університетська газета». Переклад цих словосполучень не становить серйозної проблеми.

Слово «campus» може стати основою для утворення прикметника шляхом афіксації. Додаток суфікса –less, який означає відсутність якості, сприяє утворенню прикметника «campusless», значення якого стає зрозумілим лише у сполученні зі словом «college».

«Campusless college» означає навчальний заклад, навчання у якому проводиться через комп'ютер (Інтернет), і може бути перекладене як «навчання за допомогою комп'ютерної техніки». Із розвитком комп'ютерної техніки з'являється дуже багато нових технологій та методів роботи, у тому числі й у сфері освіти.

Це призводить до необхідності утворення нових лексичних одиниць для відображення цих технологій та методів у мові.

Лексичні одиниці, пов'язані з цим явищем, які вже існують в англійській мові, ще не мають постійних еквівалентів в українській мові, через те, що Україна не має аналогів у своїй системі освіти. Тому переклад цих лексичних одиниць становить серйозну проблему. Про відношення того чи іншого слова до лексики, пов'язаної із комп'ютерною технікою, можна дізнатися через його складові.

У більшості випадків такі слова або словосполучення мають у своєму складі такі компоненти як «cyber», «online», «virtual» та «web».

Слова, першим компонентом яких є «cyber», досить просто зрозуміти та трохи важче знайти їм еквіваленти в українській мові.

Наприклад, слово «cyberschool» перекладається як освіта, навчання за допомогою комп'ютерної техніки (через Інтернет), особливо вдома.

Слово «school» у даному випадку навіть не означає навчальний заклад, бо при навчанні через комп'ютер не може бути мови про заклади у прямому розумінні цього слова. Синонімами цього слова можуть виступати згаданий раніше «campusless college», а також слова «cyberstudy» та «online education» (e-learning), які мають таке саме значення.

Взагалі, щодо лексики, пов'язаної з комп'ютерними технологіями в системі освіти, слід зазначити, що одне й те саме поняття може бути відображене не однією, а декількома лексичними одиницями.

Словосполучення типу «virtual university» має майже таке саме значення, що й «cyberschool», але стосовно лише вищої освіти. Навіть, якщо дане словосполучення перекласти шляхом калькування (віртуальний університет), його зміст буде досить зрозумілим носіям української мови, хоча вони і не знайомі з подібним методом навчання.

Слова типу «cyberlecture» також досить просто зрозуміти і не складно перекласти українською мовою, але лише описово – «лекції, що проводяться через комп'ютер (через Інтернет)».

Для того, щоб назвати вчителів, які проводять заняття за допомогою комп'ютерних технологій, в англійській мові були утворені такі слова, як «cybereducator» та «online teacher», які також не мають еквівалентів в українській мові, і тому мають перекладатися також описово, а саме як «педагоги, що навчають через комп'ютер (через Інтернет)». Навчальні програми, які використовують для проведення навчального процесу через комп'ютер в англійській мові можуть мати назву «online programs» або «web-based courses».

І те, й інше слово мають абсолютно однакове значення, але складаються із зовсім різних компонентів.

Різновидом таких навчальних програм є «online degree programmes», які характеризуються тим, що після їх закінчення людині надається ступінь.

Одержання вищої освіти та вчених ступенів заочно, за допомогою сучасних засобів телекомунікацій, комп'ютерних інформаційних систем має в англійській мові ще одну назву, яка на перший погляд не відображає того, що цей процес відбувається за допомогою комп'ютерних технологій – це «distance learning», що можна зрозуміти просто як заочне навчання.

При відкиданні суфікса – ing та приєднанні суфікса – er, що означає виконавця дії, ми отримуємо нове словосполучення – «distance learner», що слугує для позначення людини, яка здобуває вищу освіту та вчені ступені заочно, за допомогою сучасних засобів телекомунікацій, комп'ютерних інформаційних систем.

Слід зазначити, що під час навчання через комп'ютер надаються такі самі різновиди вчених ступенів, як і під час традиційних методів навчання, але називаються вони «online degrees»; це не відображається на їх якості, а лише вказує на те, яким шляхом вони були здобуті, тому і перекладатися вони повинні як «ступені, здобуті після закінчення навчання за допомогою комп'ютерних технологій».

Прикладом таких ступенів може слугувати «online engineering degree», що означає «ступінь з технічних наук, здобутий у результаті навчання через комп'ютер».

Дипломи, що отримують після закінчення таких наукових програм, також мало чим відрізняються від традиційних, але мають назву так званих цифрових дипломів, які в англійській мові, як і більшість лексичних одиниць, пов'язаних з комп'ютерними технологіями, мають не одне слово для їх позначення, це – «digital diploma» та «dot-com diploma».

У системі освіти комп'ютерні технології слугують не лише для отримання освіти, але й для ознайомлення з навчальними закладами, в яких можливо отримати освіту традиційними методами. Такими словами, як «college.com», «virtual college tour» та «campus.com tour», називають сторінки в Інтернеті, які надають детальну інформацію про американські коледжі. Ця інформація необхідна людям, які збираються вступити до коледжу, але не можуть вибрати, до якого саме. Інформація про навчальні заклади, яку містить Інтернет, є дуже детальною та правдивою, що допомагає зробити правильний вибір.

Необхідно звернути увагу на ще одну з популярних сучасних видів освітніх Інтернет-технологій, а саме – **веб-квест**.

Якщо звернутись до етимології цього поняття, то воно походить з англійської мови. Web - всесвітня мережа, quest – пошук. У сучасній педагогіці веб-квест розглядається як проблемне завдання з елементами рольової гри. Це – свого роду міні-проект, значна частина матеріалу для якого береться з Інтернету.

«A WebQuest is an inquiry-oriented activity in which some or all of the information that learners interact with comes from resources on the internet», – стверджує Берні Додж. Саме він разом зі своїм колегою Томасом Марчем, будучи викладачами університету Сан-Дієго (США), у 1995 році представили цю технологію міжнародній педагогічній спільноті. А сьогодні вчителі іноземних мов всього світу широко використовують цю інноваційну технологію як один із засобів ефективного навчання мови з використанням ресурсів Інтернету.

Слід відмітити, що веб-квест як освітня технологія спирається на такий підхід до навчання, в процесі якого відбувається створення нового.

У ході роботи над веб-квестом учитель створює умови для самостійної розумової та творчої діяльності старшокласників і підтримує їх ініціативу.

Він є консультантом, організатором і координатором проблемно-орієнтованої, дослідницької, навчально-пізнавальної діяльності учнів. У свою чергу, учні стають рівноправними «співучасниками процесу навчання», поділяючи зі своїм учителем відповідальність за його процес і результати.

Веб-квест можна поділити на 4 основні елементи (кроки):

- 1-ий крок – Вступ (Introduction).

Етап «Вступ» зазвичай використовується для ознайомлення із загальною темою веб-квесту. Він включає надання вступної інформації і часто вводить ключову лексику та поняття, які будуть потрібні учням, щоб зрозуміти як виконувати наведені завдання.

- 2-й крок – Завдання (Task).

На цьому етапі чітко пояснюється, що повинні робити учні, працюючи з веб-квестом. Запропоновані вчителем завдання повинні бути добре вмотивованими, дійсно цікавими для них та побудованими на реальних ситуаціях. У цьому етапі найактивніше беруть участь учні, які люблять розігрувати рольові ігри.

- 3-ій крок – Процес (Process).

Це – поетапний опис ходу роботи, розподіл ролей та обов'язків кожного учасника веб-квесту, посилання на Інтернет-ресурси, кінцевий продукт. На цьому етапі вчитель пояснює, як саме учні будуть виконувати завдання (порядок виконання та сортування інформації).

У веб-квесті, основаному на мовному матеріалі, на цьому етапі можна заправджувати чи повторно використовувати англійську лексику та граматику.

Крок «Процес» матиме один, або декілька «продуктів» (learning outcomes), які учні повинні подати в його кінці.

Ці «продукти» часто формують основу наступного етапу.

- 4-ий крок – Оцінювання (Evaluation).

На цьому етапі учні можуть займатися самооцінюванням, порівнюючи і протиставляючи те, що виконали з іншими учнями, та аналізуючи те, що вивчили чи чого досягли власними зусиллями.

Тут також проводиться оцінювання вчителем, підводиться підсумок і заохочується рефлексія та подальше дослідження проблеми. Берні Додж визначив два види веб-квестів:

Короткострокові веб-квести. Наприкінці такого веб-квесту учень зіткнеться зі значною кількістю нової інформації. Короткостроковий веб-квест матиме за мету набуття елементарних знань з певної теми.

Він може охоплювати період близько кількох занять, протягом якого учні переглядатимуть вибрані сайти для того, щоб знайти потрібну інформацію, і використовуватимуть її у класі для досягнення поставлених навчальних цілей.

Довгострокові веб-квести. Після завершення такого веб-квесту учень ґрунтовно проаналізує отриману інформацію, продемонструє розуміння матеріалу, самостійно створюючи та ускладнюючи завдання для роботи над темою. У цьому полягає основна відмінність між короткостроковими та довгостроковими веб-квестами – у другому випадку учні повинні змінити інформацію, що одержали, перетворюючи її в новий продукт: доповідь, презентацію, інтерв'ю чи дослідження. Довгострокові веб-квести можуть тривати кілька тижнів, або й навіть навчальний семестр.

У цілому, структура будь-яких веб-квестів повинна сприйматися як основна директива, і тому потрібно проектувати їх так, щоб вони відповідали потребам і навчальним цілям, які ви ставите перед собою та учнями на уроці.

Отже, веб-квест – це новий формат уроку або позаурочної діяльності з орієнтацією на розвиток пізнавальної, дослідницької роботи учнів, на якому основна частина інформації добувається через ресурси Інтернет.

Завдяки конструктивному підходу до навчання, учні не тільки добирають і упорядковують інформацію, отриману з Інтернету, але й скеровують свою діяльність на поставлені перед ними завдання.

У сучасній англійській мові останнім часом з'явилося багато нових лексичних одиниць, але не для того, щоб позначити нові явища, а для того, щоб назвати явища, які існували і раніше, але не були відображені в мові.

До таких слів можна віднести, наприклад, «mentee» та «tutee». Обидва ці слова утворились від слів, що уже довгий час існують у мові, а саме від «mentor» (наставник) та «tutor» (репетитор) відповідно.

Для утворення цих слів був використаний засіб афіксації: спочатку був відкинутий суфікс – og, що означає виконавця дії та доданий суфікс – ee, який звичайно використовується для називання особи, на яку направлена дія; саме цей фактор і треба брати до уваги під час перекладу даних слів українською мовою.

Отже «mentee» перекладається як «учень, який проходить стажування, навчається під керівництвом певної особи», а «tutee» – як «учень, студент, якого навчає приватний викладач».

Під час перекладу обох слів ми використали описовий переклад через те, що не знайшли їм постійних еквівалентів в українській мові.

Наведемо ще декілька прикладів щодо лексики, яка з'явилася в англійській мові лише останнім часом, в той час, коли поняття, які вона означає, існують вже досить давно. До такої лексики може належати словосполучення «open classroom». Воно означає навчання дітей у початковій школі шляхом вільного спілкування, обговорення матеріалу, українською мовою воно перекладається шляхом описового перекладу, бо, хоча в Україні й існує аналогічна практика, українська мова не має одного слова або словосполучення, яке б його означало.

До того ж розряду лексики належать словосполучення «social promotion» (практика переведення учня, який не склав іспитів, у наступний клас) та «open-book exam» (іспит з відкритою книжкою – коли студент може користуватися довідковою літературою).

Відмінність цих словосполучень від словосполучення «open classroom» полягає у тому, що те, що вони насправді означають, не практикується в українській системі освіти, а тому їх складніше перекласти. Отже, в першому випадку ми вдалися до описового перекладу, а у другому – до калькування, яке обов'язково повинно супроводжуватись пояснюванням. Іноді значення неологізмів можуть повністю співпадати з уже наявними поняттями в українській мові.

Так, наприклад, «student card», має значення студентського квитка, в обох мовах він означає документ, який дає право на пільги, знижки (на купівлю певних речей, відвідання видовищ, користування транспортом); у цьому випадку під час перекладу досить звернутися до калькування, щоб повністю відобразити значення лексичної одиниці. Неологізми не завжди утворюються для називання нового явища або явища, що досі не було відображено в мові, іноді вони є лише синонімами до слів, які вже довгий час існують у мові. Як приклад можна навести такі слова, як «facilitator» та «entry-level».

Слово «facilitator» є синонімом таких відомих слів, як «teacher» та «educator», і може так само перекладатися як «викладач», але беручи до уваги те, що воно утворилося від слова «facilitate» (полегшувати, сприяти), при чому був використаний засіб афіксації (суфікс – or, як і – er, використовується для називання виконавця дії), цей фактор повинен бути відображений під час перекладу; отже «facilitator» перекладається як «викладач, наставник, той, хто надає допомогу в процесі оволодіння знаннями, навичками».

Щодо слова «entry-level», воно також має синоніми у сучасній англійській мові, такі як: «basic», «initial», «elementary», і через це має такі самі значення під час перекладу, а саме: «початковий», «елементарний», «базовий» (про курс, програму). Підсумовуючи, більшість лексики, пов'язаної з системою освіти, є іменниками; на другому місці за частотністю ідуть прикметники та дієслова, але вони зустрічаються набагато рідше.

Під час утворення прикметників та дієслів використовуються такі самі засоби словотворення, як і під час утворення іменників, серед яких найбільш продуктивними способами є афіксація та словоскладання.

Наведемо декілька прикладів: прикметник «*untenured*» утворився від іменника «*tenure*» (перебування на посаді, строк повноважень) шляхом афіксації із використанням заперечного префікса *un* – та суфікса – *ed*. У результаті з'явилося нове слово, що означає і перекладається на українську мову як такий, що не має штатної посади на все життя (про викладача університету). Дієслово «*underachieve*» також утворилось шляхом афіксації (префікс *under-*, який має значення «не достатньо») і перекладається як «вчитися (в школі, коледжі) значно гірше за свої можливості».

Під час утворення як прикметників, так і дієслів не менш часто використовується засіб словоскладання: прикметник «*knowledge-intensive*» (що потребує наукових знань, високої професійної кваліфікації, яка базується на наукових знаннях (про виробництво)), дієслово «*milk round*» (возити представників фірм, компаній до вищих навчальних закладів з метою відбору випускників для роботи у цих фірмах).

Іноді використовуються обидва ці засоби словотворення для утворення нового слова. Прикладом може служити прикметник «*learning-disabled*», що перекладається як «нездібний до навчання у зв'язку з розумовою відсталістю»; «неповноцінний у відношенні розуму, інтелекту» (про людину).

Нові слова можуть також утворюватись іншими, менш продуктивними, засобами. Наприклад, дієслово «*statement*» у значенні «робити висновок про те, що дитина потребує навчання в спеціальних школах (у зв'язку з психічними або фізичними дефектами)», утворилось шляхом конверсії від іменника «*statement*» (заява, повідомлення). Слід звернути увагу на те, що всі вищезазначені слова перекладаються шляхом описового перекладу, що говорить про відсутність їх еквівалентів в українській мові.

Важливе місце в лексиці системи освіти займають різного роду аббревіатури. У системі освіти США вони можуть означати різноманітні тести, програми, асоціації та інше. Їх особливість полягає в тому, що вони не мають аналогів в українській системі освіти, а тому є досить складними одиницями для перекладу, адже вони, в більшості випадків, не можуть перекладатися аббревіатурами, бо будуть незрозумілими українському читачеві, а описовий переклад для них не бажаний через громіздкість, отже задача перекладача – підібрати адекватний і найбільш зручний варіант перекладу.

Так, відомі аббревіатури SAT (*Scholastic Aptitude Test*) та GPA (*grade point average*) перекладаються на українську мову як «відбірковий тест» та «середній бал», тобто відповідниками, які існують в українській мові.

Але вони не повністю відповідають значенню англійських термінів.

Складніше, коли в українській мові неможливо знайти жодного відповідника.

У більшості таких випадків перекладачі вдаються до прийому калькування повної форми даної аббревіатури, за умови, що при цьому розкривається її значення:

CLEP (College Level Examination Program) – програма іспитів екстернату коледжу, AAUP (American Association of University Professors) – Американська Асоціація університетських професорів, PTA (Parent-Teacher Association) – Асоціація батьків та вчителів (опікунська рада).

Але калькування не завжди достатньо для того, щоб розкрити повний зміст аббревіатури, у цьому випадку воно може супроводжуватись поясненням: ACT (American College Test) перекладається як «тест американського коледжу», але цього не достатньо, щоб зрозуміти його зміст, і тому треба пояснити, що він складається під час вступу або переходу з одного університету в інший.

1.2. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ЛЕКСИКИ

Мова як одна з форм духовної культури народу є продуктом тривалого історичного розвитку суспільства, що й вимагає цілеспрямованої уваги до методики її викладання. Неможливо вивчати іноземну мову не знаючи слів, так як лексична одиниця є ядром мови. Правильне вживання лексики та насичений словниковий запас це - ключ до вільного іншомовного спілкування.

Задля досягнення успіху та отримання результатів у навчанні потрібно ефективно сформувати лексичну компетенцію учнів.

Сучасна методика викладання іноземних мов пропонує до втілення в навчальний процес численні методи вивчення й навчання різних іншомовних аспектів, зокрема і формування лексичної компетенції. Успішність у навчанні іншомовної лексики залежить і від вибору адекватного методу, тобто такого, який забезпечить повне (відносно повне) засвоєння вивченої інформації більшістю учнів.

На початку XXI століття, людство вступило в нову стадію свого розвитку – інформаційну еру, яка характеризується виникненням нових систем інформаційних технологій і, як наслідок, нових трансформацій освіти. Як відомо, освіта є самостійною системою і одночасно стратегічним ресурсом держави. Тому розвинені країни досить активно розробляють та впроваджують інформаційні технології в систему освіти.

Для того, щоб навчальні матеріали стали позитивним мотивом-стимулом, вони повинні мати насамперед емоційний вплив на студентів, відповідати їх інтересам, враховувати їх особистий досвід у рідній та іноземній мовах, містити нові чи маловідомі факти, здатні задовольнити їх цікавість, проблемні тексти та завдання, які б стимулювали активність студентів, спонукали до роздумів з подальшим відстоюванням власного бачення запропонованої проблеми, що й відповідає сформованості лексичної компетенції.

Згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, лексична компетенція – це знання і здатність використовувати мовний словниковий запас, що складається з лексичних та граматичних елементів.

За даними С. Ніколаєвої, лексична компетенція означає здатність миттєво викликати з довгострокової пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та включати це слово у мовлення. Знання іноземної мови асоціюється із знанням слів, у той час як володіння мовою – з лексичними навичками, які забезпечують функціонування лексики в спілкуванні.

Необхідно зазначити, що лексичний аспект мови повинен бути опанований у комплексі з іншими її аспектами, водночас враховуючи різні властивості слова: його семантику, стилістичну характеристику, систему форм слова, словотворчу структуру і можливості сполучення, а також функції в реченні.

На заняттях з іноземної мови студенти мають використовувати вже вивчені та нововведені лексичні одиниці, необхідні для комунікації у певних учбових та спеціально створених ситуаціях. Реалізації освітнього і розвиваючого потенціалу формування лексичної компетенції студентів мають сприяти добір навчального матеріалу та методика роботи з ним. Лексична компетенція визначається як наявність певного запасу лексичних одиниць з урахуванням здатності адекватно їх використовувати: коректно вимовляти і писати, правильно організовувати граматично, розуміти на слух і в процесі читання, оперувати ними в актах комунікації у потрібному темпі і в різноманітних значеннях, доречно вживати образні вислови, прислів'я, приказки, фразеологічні звороти для досягнення відповідного комунікативно-функціонального результату.

Сформована лексична компетенція стає підґрунтям для реалізації мовленнєвої, соціокультурної та соціолінгвістичної компетенцій студентів.

Найбільша складність в оволодінні лексичним значенням, як зазначають праці методистів (П. Гурвіч, Р. Мартинова, С. Ніколаєва), полягає у невідповідності значень слів рідної мови та іноземної мов.

У багатьох випадках доцільно об'єднувати два чи більше способів семантизації, наприклад, вербальну наочність (контекст) та невербальну (малюнок, рухи, жести), що характеризує етап ознайомлення студентів з новими лексичними одиницями.

Другий етап процесу формування лексичної компетенції – це етап активного вживання лексичних одиниць на рівні речення і понадфразової єдності, а саме етап автоматизації дій з новими лексичними одиницями.

На третьому етапі студенти удосконалюють дії з новими лексичними одиницями на рівні тексту. Завдання студентів – виконати автоматизовані мовленнєві дії із засвоєними термінами словами і термінологічними словосполученнями. Відтак, для засвоєння студентами нових лексичних одиниць потрібно враховувати всі етапи їх засвоєння та для того, щоб цей процес був ефективний необхідно використовувати різні засоби та технології навчання.

Огляд історичного аспекту становлення відповідності освітньої лексики англійської та української системи освіти у нашому дослідженні охоплює ХХ століття. Становлення англо-українських і українсько-англійських перекладних відповідників можна прослідкувати за виданими у різний період перекладними словниками. У неспеціалізованих перекладних англо-українських та українсько-англійських словниках освітня лексика не перевищує 1% від загальної кількості зафіксованих лексем.

Упорядкованої лексикографічної фіксації українських перекладних відповідників англійської освітньої лексики у ХХ столітті не було, тому «Англо-український словник освітньої лексики» став першою спробою уніфікації та стандартизації англо-українських перекладних відповідників цієї галузі. Він містить близько 4000 англійських освітніх лексем, 43% яких належать до етноспецифічної лексики.

У першій половині ХХ століття в англійських країнах побачила світ низка багатотомних педагогічних енциклопедій, де поряд із педагогічною лексикою фіксувалися терміни системи освіти. Стан англійської педагогічної лексики та лексики системи освіти до першої світової війни відображений у двох енциклопедичних виданнях, які вийшли друком майже одночасно.

У 1911-1913 роках у Нью-Йорку побачило світ п'ятитомне видання «Encyclopedia of Education» за редакцією С. Монро (Monroe S.). Енциклопедія містить терміни педагогіки та її історії, терміни системи освіти та управління освітою. Енциклопедія витримала п'ять перевидань без змін.

У Лондоні у 1911-1912 рр. вийшов семитомник «The Teacher's Encyclopaedia of the Theory, Method, Practice, History and Development of Education at Home and Abroad» за редакцією А.П. Лорі (Laurie, Arthur P.). Видання охоплює широкий спектр тем: історія освіти та педагогіки, теорія та практика виховання та навчання, система освіти Великобританії, США та країн Європи.

Десятиліттям пізніше (у 1921-1922 роках) у Лондоні вийшла друком «The Encyclopaedia and Dictionary of Education» («Педагогічний словник-енциклопедія») у 4-х томах за редакцією Ф. Вотсона (Watson F.). До авторського колективу, що працював над виданням, увійшло близько 900 вчених.

Словник-енциклопедія містить значний обсяг інформації з теорії та практики виховання й освіти початку ХХ століття, у ньому вміщені відомості про особливості організації систем освіти різних країн та ін.

Кожний том ілюстрований чорно-білими фотографіями, таблицями, діаграмами та малюнками, а також вміщує список довідкової літератури.

У кінці розміщений предметний покажчик. Однак, не зважаючи на таку кількість фахових енциклопедичних видань, лексика системи освіти англійської мови все ще потребувала уніфікації. Про цю проблему йдеться у статті Олівії Паунд (Olivia Pound) «Educational Lingo», опублікованій у журналі «American Speech» у 1926 році. У ній, зокрема, коротко характеризуються нові на той час освітні терміни та висловлюється сподівання на скоріше впорядкування освітньої термінології у зв'язку з великою кількістю інновацій.

«Енциклопедія педагогічних досліджень», присвячена дослідженням у сфері педагогіки та освіти, містить більше 7000 словникових статей-гнізд.

Завданням упорядників енциклопедії було критично оцінити та синтезувати знахідки в освітніх дослідженнях та показати шляхи їхнього використання, а також визначити перспективи таких досліджень.

У передмові до «Енциклопедії...» вказується також на недостатню узгодженість термінології системи освіти. Ще одне англomовне освітянське енциклопедичне видання побачило світ у першій половині ХХ століття. Ним стала «Енциклопедія сучасної освіти». Термінологія, що в ній зафіксована, відображає стан американської педагогіки та освіти на той період.

Першим словником, що виконував функцію стандартизації та уніфікації освітньої термінології англійської мови, став «Dictionary of Education» за редакцією С. Гуда (C.V.Good). Перше його видання побачило світ у 1945 році.

Основу словника становила термінологія американського НВАМ, британська та канадська термінологія винесена в окремі розділи. Словник містить близько 20 тисяч лексичних одиниць. Поряд із тлумачною частиною, словник має і перекладну. До неї увійшли французько-англійський, німецько-англійський та італійсько-англійський словники освітньої лексики.

Близько 2 тисяч термінів чи їхніх додаткових значень, що вміщені у цьому виданні, було запозичено з «Encyclopedia of Educational Research», менше – із «Encyclopedia of Education».

Укладачі словника «Dictionary of Education» за редакцією Гуда намагалися зробити доступним словник професійних термінів сфери освіти. Їхнє завдання полягало у проясненні понять та термінів царини освіти.

До словника не ввійшли персоналії, назви закладів, установ, організацій, географічні назви, назви журналів (за винятком, якщо вони не входять до складу назв методів, планів та ін.). Зі сфери психології, соціології та філософії вибиралися терміни, що мають суттєві освітні конотації.

Ще одна проблема, що постала перед упорядниками словника «Dictionary of Education», – визначення меж (делімітація) спеціальних термінів, а особливо таких, що безпосередньо пов'язані з дисциплінами (предметно орієнтованими).

Так, до словника не увійшли: triangle (трикутник), test-tube (пробірка).

Удосконалюючи словник «Dictionary of Education» за редакцією К.Гуда (C.V. Good), його упорядники повинні були зважати на таке:

- належить термін до сфери професійної діяльності чи є предметно-орієнтованим як, наприклад, triangle (трикутник) чи circle (коло) у математиці;
- має термін спеціальне значення чи відтінок значення;
- чи використовується термін безпосередньо у цій галузі;
- чи використовується термін частіше в одному підрозділі галузі, ніж в інших;
- чи набуває термін спеціального значення або його відтінку, коли використовується у споріднених сферах;
- чи можливо передати значення терміна не більше, ніж 50 словами.

До початку 90-х років ХХ століття в Україні видання енциклопедичних чи фахових словників педагогіки чи системи освіти українською мовою не здійснювалося.

Останніми роками, разом із поживленням в Україні термінологічних досліджень різних підсистем, спостерігається зростання уваги і до освітньої лексики української мови, хоча досліджувалася вона виключно у межах педагогічної лексики. Названій проблемі дві наукові роботи присвятили М.С. Разумейко та Т.О. Бевз. У цих дисертаціях у межах педагогічної лексики досліджуються деякі аспекти української лексики системи освіти.

Зокрема, з'ясовуються джерела поповнення словникового складу педагогічної лексики у її динаміці, аналізується співвідношення в ній національного та інтернаціонального, виявляються мікросистеми педагогічної лексики й принципи їхньої організації, аналізується організація категоріально-тематичних груп, розкривається зміст лінгвістичних понять «педагогічна лексика» та «педагогічна термінологія», вивчається склад педагогічних термінів у різностильових текстах, визначається обсяг педагогічної лексики та її структури, виявляються структурні моделі педагогічних лексем та ін. Але у жодному із цих досліджень не даються рекомендації щодо унормування освітньої термінології.

Суттєвою ознакою сучасного стану українського термінознавства є бурхливий розвиток термінографії. 90-ті роки попереднього століття виявилися плідними для українських упорядників словників педагогіки та системи освіти (у тому числі й так званих словників-метеликів).

«Термінологічний словник з педагогіки», упорядники Е.О. Грішин та М.Л. Рудакевич, був однією з перших спроб уніфікації педагогічної лексики.

У ньому знаходимо лише незначний відсоток освітньої лексики (0,3%).

«Український педагогічний словник» С.У. Гончаренка містить близько 3000 статей, в яких узагальнена й систематизована інформація з теорії та практики навчання і виховання. У словнику зафіксовані основні поняття й терміни навчально-виховного процесу, нових педагогічних теорій та концепцій, персоналії видатних педагогів. Поряд із цим, словник містить суміжні терміни з психології, філософії, медицини, інформатики та інших галузей.

Освітня лексика у словнику представлена досить неповно.

Уперше в Україні словник, що описує окремий аспект системи освіти, вийшов друком у 2000 році, він має назву «Професійна освіта».

Словник містить понад 1300 понять із філософії освіти, теорії та історії професійної освіти, зокрема, з дидактики професійної школи, методик викладання загальноосвітніх і спеціальних дисциплін, виробничого навчання, управління та ін. Поряд із сучасною термінологією, до словника увійшла історична лексика, як-от: «двокласні вчительські школи», «інститут соціального виховання», «реальне училище» та ін., а також лексика суміжних галузей, яку упорядники вважають безпосередньо пов'язаною із системою професійного навчання («біржовий маклер», «самоокупність», «футурологія» та ін.).

Через те, що система освіти України перебуває зараз у стадії реформування, визначення деяких термінів, наведених у словнику, вже змінилися.

Наприклад, «гімназія» визначається як «загальноосвітній заклад, який реалізує загальноосвітні програми повної загальної середньої освіти, даючи загальну середню гуманітарну освіту поглибленого типу з вивченням двох-трьох іноземних мов, стародавніх мов, античної й зарубіжної літератури, історії мистецтв», а «ліцей» як «спеціальний заклад освіти для обдарованих дітей, що забезпечує здобуття освіти понад державний мінімум та здійснює науково-практичну підготовку, задовольняє різнобічні освітні запити особи, суспільства, держави».

У «Положенні про загальноосвітній навчальний заклад» ці поняття визначені так: «гімназія – загальноосвітній заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю (переважно гуманітарного)»; «ліцей – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою».

Отже, фіксація лексики системи освіти англійської мови на фаховому рівні почалася значно раніше (на початку XX століття), аніж української (наприкінці XX століття). Більшість лексики системи освіти англійської та української мов фіксується в енциклопедичних та тлумачних словниках, бракує перекладних словників освітньої лексики.

Становлення перекладних відповідників освітньої лексики англійської та української мов можна прослідкувати за наявними англо-українськими та українсько-англійськими словниками, виданими в різний період.

У 1948 році вийшов у світ «Англо-український словник» М.Л. Подвезька. До його складу увійшло близько 50 тисяч лексем. За нашими підрахунками, освітня лексика у ньому становить 0,5 відсотки.

Найбільша питома вага серед зафіксованої тут освітньої лексики наявна серед лексем, що позначають осіб, задіяних у процесі освіти – 12,5 % (music master – учитель музики; headmaster – завідувач школи; lecturer – 1) лектор, 2)доцент т. ін.);

10,4% – за лексемами, що позначають користувачів освіти (post-graduate – аспірант; freshman – першокурсник; pupil-teacher – учень, що вчить молодших учнів т. ін.);

4% досліджуваних лексем позначають заклади освіти (academy – академія; college – коледж; grammar school – класична середня школа; амер. неповна середня школа, що включає 5й-8й класи).

Цікаво, на нашу думку, порівнявши переклад одного й того самого терміна у словникових статтях двох словників, часова дистанція між якими майже 50 років, простежити вплив ідеології на їхнє укладання.

Яскравою ілюстрацією цього є семантичне відтворення терміна «public school» в «Англо-українському словнику» М.Л.Подвезька (1948) та двотомному «Англо-українському словнику» М.І.Балли (1996).

У М.Л. Подвезька читаємо: «public school (в Англії) – закрита середня школа для дітей аристократії та великої буржуазії; (в США, Шотландії та колоніях) державна школа (безкоштовна)».

У М.І. Балли читаємо: «public school» – закритий привілейований середній учбовий заклад (у Великобританії); безплатна середня школа (у США та Шотландії)». У статті Rugby (словник М.Л. Подвезька) не знаходимо згадки про коледж Рагбі, а лише про регбі (футбол, у якому до м'яча можна доторкатися руками). Більшість представленої у словнику етноспецифічної лексики, належить до царини Оксбриджа: sizar – студент-стипендіат (Кембриджського університету); senior classic – лауреат у Кембриджському університеті (із класичної літератури) та ін.).

Зовсім небагато у словнику лексем зі студентського та учнівського сленгу (mug II – зубрило; roll – унів. sl. студенти, що закінчили Кембриджський університет без відзнаки; sponce – студ. sl. 1. v штрафувати (студента) за порушення правил поведінки за спільним столом; 2. n штраф).

У «Списку найуживаніших скорочень, прийнятих в Англії та в США» представлені скорочені варіанти вчених звань, освітніх організацій та навчальних закладів, хоча більшість не містить перекладу.

«Українсько-англійський словник» М.Л.Подвезька вийшов у 1952 році. Він містить близько 60000 слів. За проведеними нами статистичними підрахунками, до нього ввійшло 0,6% освітніх лексем. Деякі лексеми, зафіксовані у ньому, вже вийшли з ужитку (матрикул – matriculation certificate; приват-доцент – заст. lecturer). Скорочені варіанти слів у цьому словнику представлені як заголовні, а їхні повні варіанти подані в дужках.

Наприклад: педвиш – (педагогічна вища школа) higher school for Pedagogical Training; літфак (літературний факультет) – faculty of letters; педпрактика (педагогічна практика) – pedagogic(al) practice (training); педінститут (педагогічний інститут) – Pedagogical Institute т. ін.

Серед освітніх лексем такі, що номінують заклади освіти, представлені у цьому словнику найширше, їх 11%, майже однаково представлені ЛСП «користувачі освіти» (9,4%) та «особи, задіяні у процесі освіти» (9,7%).

З «Англо-українського словника» М.І. Балли було вибрано близько 1000 англо-українських відповідників освітньої лексики, що становить приблизно 0,7% від загальної кількості зафіксованих у ньому лексем. Аналіз вилученої освітньої лексики дозволяє розподілити її на термінологію та колоквиалізми.

У цьому словнику повніше, ніж в «Англо-українському словнику» М.Л. Подвезька (1948), представлена лексика Оксбриджа (7% від загальної кількості):

degrade – відкласти екзамен на рік (у Кембриджському університеті),

bump-supper – бенкет, свято на честь перемоги на човнових перегонах (в Оксфорді і Кембриджі),

Senate-House – будинок ради (у Кембриджському університеті),

Hilary – семестр від Різдва до Великодня (в Оксфорді і Дубліні), pig-market – (Р.-М.) Вестибюль богословського факультету (в Оксфордському університеті).

Широко представлена екзаменаційна лексика та лексика системи оцінювання: rating – амер. оцінка (у школі),

Previous Examination – перший екзамен на ступінь бакалавра,

blue book – розм. екзамен (в університеті),

prelim – (скор. від preliminary examination) вступний екзамен,

first – найвища оцінка (в англійських університетах) та ін.

Загалом, 21,5% лексем, зафіксованих в «Англо-українському словнику» відносимо до розряду етноспецифічних.

В «Англо-українському словнику» М.І. Балли представлена найуживаніша освітня лексика Великобританії та США. Користуючись таким словником, читач має змогу поповнити фонові знання.

Близько 0,6% лексем (860 із 150 тисяч), зафіксованих у «Великому українсько-англійському словнику» належать освітній тематиці. Найширше тут представлені назви предметів та дисциплін (12,3% від вилучених лексем).

Слід зазначити, що цей словник охоплює назви як дисциплін мікрополів «середня» та «початкова освіта» (нова історія – modern history, природознавство – natural history, natural science, фізкультура – physical training (abbr. PT), physical culture, athletics, gymnastics, так і мікрополя «вища освіта» (логіка – logic молекулярна біологія – molecular biology, кібернетика – cybernetics, риторика – rhetoric, oratory і т. ін.).

Другою групою за чисельністю лексем, представлених у словнику, є ЛСГ «особи, задіяні у системі освіти» (11,6%):

класний керівник – class teacher,

вчитель іноземної мови – language-master,

language-teacher, вихователь (педагог) – teacher, master;

educator; (у приватному домі) tutor.

Також широко представлені лексеми, що позначають користувачів освіти (відмінник, ~ця (про учнів) – excellent pupil, (про студента) excellent student, студент-юрист – student of law, п'ятикласник, ~ця – pupil of the fifth form і т. ін.).

Третє місце за кількістю представлених лексем посідає ЛСГ «заклади освіти та їхні підрозділи» (10%). На нашу думку, цінним у цьому словнику є те, що укладачі внесли до нього не лише ті терміни, що позначають типи закладів освіти, а й уточнювальні терміни, що вказують на напрямок підготовки спеціалістів (будівельний інститут – Institute for the Study of Building Construction, електро-технічний інститут – Institute of Electrical Engineers, сільсько-господарська академія – Agricultural Academy та ін.).

Представлена також сфера фінансування освіти. Ми вилучили такі лексеми: стипендія – grant, stipend; (іменна) scholarship, стипендіат – grant-holder, scholarship holder, grant-aided student, student having a scholarship.

До зазначеного вище словника ввійшли різні типи скорочень освітніх лексем: педінститут (скороч. від педагогічний інститут) – pedagogical institute, teacher's training college, ін-т (скороч. від інститут) – institute, НАН (скороч. від Національна Академія Наук) – National Academy of Sciences.

Історична та застаріла лексика системи освіти також присутня в цьому словнику, як-от:

бурса іст. – theological seminar,
ментор заст. – mentor,
педель заст. – beadle, apparitor,
піонервожатий іст. – pioneer leader.

Але не всі освітні лексеми, що вийшли з ужитку, мають відповідні позначки: бурсак – seminarist, student of theological seminary, семирічка (школа) – seven-year school, матрикул – matriculation certificate.

Етноспецифічна лексика у «Великому українсько-англійському словнику» становить 16,2% від зафіксованих освітніх лексем української мови.

За проведенням кількісними підрахунками, наповненість освітньою лексикою перекладних словників загальнонавчальної лексики становить менше 1% від загальної кількості зареєстрованих у них лексем.

Слід зауважити, що словники, із яких робилися вибірки фактичного матеріалу, призначені для широкого загалу, тому закономірним є той факт, що спеціальна лексика у них не превалює. «Словник термінології з педагогічної майстерності» містить деякі терміни системи освіти, як-от: «гуманізація освіти», «діалогічне навчання», «лекція» та деякі інші. Упорядники словника зробили спробу після заголовного слова у дужках подати російський та англійський перекладні відповідники, зрозуміло, що до більшості англійських відповідників бажаний би був коментар англійською мовою.

«Словник-довідник менеджерів освіти, соціальних педагогів та працівників соціально-педагогічних служб і консультацій» укладено за енциклопедичним принципом, в алфавітному порядку наведено поняття і терміни, що застосовуються у психолого-педагогічній літературі з педагогічного менеджменту, соціальної педагогіки, а також деяких суміжних дисциплін. У ньому даються сучасні трактування наведених понять та відомості про їх походження. Після заголовних слів, що подані українською мовою, розміщений перекладний відповідник англійською, а далі тлумачення терміна українською мовою.

Із приблизно 1000 термінів, зареєстрованих у словнику, 5,4% (54 терміни) репрезентують систему освіти, наприклад: активність учнів у навчанні – student active learning participation, бюджет школи – school budget, авторитарне виховання – authoritarian upbringing, документація шкільна – school documents, перерва шкільна – school break, пересувні школи – mobile schools, план навчальний – curriculum, рада педагогічна – educational council тощо.

Зрозуміло, що такий словник робить акцент не на перекладі термінів, а на їхньому поясненні українською мовою.

Одним із перших англо-українських перекладних фахових словників досліджуваної нами субмови став тримовний англо-польсько-український словник А.В. Василюк «Нові педагогічні поняття», до якого ввійшли 256 лексем.

Словник, знову ж у межах педагогічної лексики, подає деякі нові терміни системи освіти англійської мови та їхні польські та українські перекладні відповідники.

Поміж педагогічними термінами у словнику зустрічаються освітні терміни за такими групами:

Системи оцінювання (зараз і далі наводимо приклади без польського перекладного відповідника):

- criterion-referenced grading – критеріальне оцінювання = оцінювання учнів шляхом застосування попередньо встановлених детальних і об'єктивних критеріїв;

- holistic scoring – цілісне оцінювання = техніка оцінювання письмових та інших учнівських робіт не за частинами чи пофакторно, а як цілості, mean score – середня оцінка = середнє арифметичне даних оцінок;

- norm-referenced grading – диференційне оцінювання = практика встановлення оцінок даному учневі шляхом порівняння його результатів із досягненнями інших учнів та ін.

Терміни тестування:

- diagnostic test – діагностичний тест = тест для вимірювання досягнень учнів, результати якого використовуються для корекції попереднього плану занять чи створення нових планів;

- distracters – дистрактори = позірно правдоподібні, але насправді помилкові відповіді чи формулювання у тестах «за вибором»;

- norm-referenced test – диференційний тест = стандартизований тест з оцінювання рівня досягнень певного учня шляхом порівняння його результатів із середніми показниками групи.

Назви наук та предметів:

- andragogy – педагогіка дорослого віку;

- epistemology – епістемологія (теорія пізнання);

- ergonomics – ергономіка (наука про економну і безпечну діяльність, про її оптимізацію);

- ethology – етологія (природнича наука про матеріальну основу вчинків, поведінки, характеру);

- prakseology – праксеологія (наука про ефективну діяльність, про оптимізацію реалізації) і т. ін.

Методики викладання:

- cooperative learning model – модель кооперативного навчання = навчання з утворенням груп учнів із різними здібностями і нагородження за досягнення цих груп, а не окремих учнів;
- discovery teaching or learning – пошукове навчання = концепція навчання з акцентуванням залучення учнів до самостійного засвоєння понять через особисті пошуки і самостійне розв'язування проблем;
- reciprocal teaching – взаємне навчання (метод навчання читання у парах для вдосконалення розуміння фактів);
- postinstructional planning – заключне планування = планування способу надання учням інформації щодо результатів навчання для оцінювання і контролю ними виконаного і запланованого та ін.

Після основної частини розміщений додаток «Короткий англо-український словник», що нараховує 137 лексем, більшість яких продубльована в основній частині. У назві словника заявлено нові поняття, хоча зустрічаються й такі, що існують давно, як-от:

- alumni (alumnus) – absolwent – випускник = дипломований вихованець вищого (чи іншого) закладу освіти);
- conception – koncepcja – концепція (лат. conceptio) = ідея, задум, проект, підхід, розуміння, обдуманий план дій;
- curriculum – curriculum (program) – навчальна програма (курікулум) = цілісний спосіб реалізації освітньої політики, що включає ціль, зміст, методи і засоби навчання;
- discussion – dyskusia – дискусія = часто вживаний вчителями термін, який означає метод навчання, що полягає у вербальному обміні думками, пошуках і відкритті та ін. Етноспецифічні терміни у цьому словнику відсутні, упорядником зібрана лише міжнародна термінологія.

Уперше в Україні «Англо-український словник освітньої лексики» був виданий 2002 року. Словник містить близько 4000 заголовних слів і словосполучень, розташованих за алфавітом, до нього ввійшли основні терміни головних галузей освіти, а також розмовна шкільна та університетська лексика. Джерелами для укладання словника слугували тлумачні, країнознавчі та перекладні словники, сучасна наукова і методична література про освіту у США, Великобританії та інших англomовних країнах, проспекти навчальних закладів різного типу тощо.

Потужним джерелом стали також інтернет-ресурси (веб-сторінки університетів, коледжів, шкіл, глосарії та ін.), серед яких:

- Education Terminology Every Parent Must Understand,
- Glossary of United States Educational Terminology, Campus:
- A-Z Glossary of European Education and Training Terms,
- Acronyms and Abbreviations,
- Glossary of U.S. Educational Terminology (Assefa),

Education Week on the Web,
North Central Educational Laboratory,
Glossary of Education Terms and Acronyms,
Glossary of Frequently Used Terms and Abbreviations,
Education Act 1996 та багато інших.

Перед укладанням «Англо-українського словника освітньої лексики» було ретельно вивчено метод побудови іншомовних перекладних педагогічних словників та посібників освітньо-педагогічної тематики, а також те, як представлена у них лексика системи освіти та її перекладні відповідники.

Складною проблемою під час укладання словника було відокремлення освітньої лексики та термінології від компонентів суміжних терміносистем.

Авторам загалом вдалося окреслити межі тієї групи слів і термінів, що називаються освітньою лексикою. Відомо, що у словнику повинен враховуватися постійний рух мови, тому до словника введені неологізми, а це також становить лексикографічну проблему. У словнику подано транскрипцію заголовних слів та словосполучень, у разі існування двох чи більше варіантів вимови, спочатку подається британський варіант, після позначки US, розміщується американський варіант. Словник містить відповідні позначки про те, до якого національного варіанту англійської мови належить та чи інша лексема. У виданні зафіксована лексика п'яти національних варіантів англійської мови, як-от:

- *американського*: drop or add – амер. «відмовся або додай» (встановлений день, до якого студент повинен визначитися від яких раніше вибраних курсів він відмовляється, а які курси вибирає додатково);

- *британського*: eleven plus – брит. «одинадцять-плюс» (вибірковий іспит для учнів, яким виповнилося 11 років, на навчання до середньої класичної школи);

- *канадського*: collegiate institute – середня школа з підвищеними вимогами;

- *австралійського*: Kindergarten of the Air – австрал. Дитячий радіосадок (регулярні радіопередачі для дошкільнят, що мешкають у віддалених районах Австралії; діти не тільки слухають, а й беруть у них активну участь, використовуючи радіозв'язок);

- *новозеландського*: wananga – новозел. вананґа, вищий заклад освіти Маорі, Kohanga reo новозел. «мовні гнізда» (дитячі центри Маорі, де дошкільнята вивчають мову маорі).

Представлення у перекладних словниках етноспецифічної лексики вважається лексикографами однією з найбільших проблем. Така лексика становить 43% від загальної кількості лексем, зафіксованих у «Англо-українському словнику освітньої лексики».

Лексеми цього типу є складними для перекладу, адже у словнику повинні братися до уваги і зазначатися найменші розбіжності у значенні лексем мови-джерела та цільової мови.

Ю.А. Найда наголошує, що проблема представлення лакун у перекладному словнику зростає у геометричній прогресії разом із зростанням лінгвістичних та культурних відмінностей. Слушною вважаємо тезу Т.Р. Кияка про те, що фахові словники створюються не для бібліотек, а для сьогодишнього широкого вжитку, для повноцінної комунікації фахівців.

Отже, для посилення можливостей цього словника як довідкового видання до нього внесено переклади скорочень та аббревіатур (більше 10%), передача яких українською мовою викликає чималі труднощі, у ньому подано як літературну, так і розмовну освітню лексику.

Докладні пояснення та додаткова інформація, що наводиться в українській частині словника, у деяких аспектах наближають його до тлумачного словника освітньої лексики англійської мови. Наприклад: European baccalaureate «європейський бакалаврат» (посвідчення про повну середню освіту за визначеною програмою та з 3-річною заключною стадією, надає право вільного вступу до всіх університетів розвинених країн) тощо.

Труднощі присутні у введенні до словника власних назв. Слушними вважаємо рекомендації З.О. Гетьман щодо відбору таких одиниць. Недоречно вводити до словника назви всіх навчальних закладів усіх рівнів освіти, всіх законодавчих освітніх актів тощо. До словника внесено власні назви, які є широко відомими для носіїв англійської мови (особливо британського та американського НВАМ).

До словника ввійшли назви освітніх організацій, навчальних закладів, освітніх програм, навчальних дисциплін та ін. та їхні перекладні відповідники, наприклад: Uniformed Services University of the Health Sciences – амер. Військово-медичний університет (готує офіцерів медичної служби); Goals 2000 – амер. «Цілі 2000» (закон 1994р., що встановлює державні цілі освітньої політики США); New Basics – «Нові основи» (обов'язкова навчальна програма для отримання диплома про закінчення середньої школи; до неї входять англійська мова, природничі науки, історія, математика, інформатика) і т. ін.

Після основної перекладної частини словника розміщений «Показчик українських перекладних еквівалентів англійських освітніх термінів». Він дає змогу користувачеві пришвидшити пошук потрібної інформації та полегшує користування словником. У деяких випадках ним можна користуватися як українсько-англійським перекладним словником.

«Англо-український словник освітньої лексики» став першою спробою уніфікації англо-українських перекладних відповідників цієї галузі. У перспективі необхідно створити більший за обсягом словник з перекладу освітньої лексики не тільки з англійської мови на українську, а й з української на англійську.

1.3. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВІДПОВІДНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Розгляд питання про лексико-семантичні відповідності англійської та української мов потребує формулювання визначення термінів «освітня лексика» та «освітня термінологія», окреслення меж освітньої лексики в англійській та українській мовах, тому ці питання розглядаються в розділі першочергово.

З.І. Комарова стверджує, що «спеціальна лексика» та «термінологічна лексика» є абсолютними синонімами. На нашу думку, термінологічна лексика, поряд із професіоналізмами та сленгізмами, є складовою спеціальної лексики (або лексики для спеціальних цілей).

Існують різні визначення терміна. Ми притримуємося такого визначення: «термін – це слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної та ін.) мови, що утворюється для точного відображення спеціальних понять та позначення спеціальних предметів».

Результати дослідження освітньої термінології англійської та української мов вказують на те, що не всі конституенти терміносистеми освіти української та англійської мов можуть відповідати всім вимогам до терміна.

Так низка термінів не відповідає вимозі однозначності:

school – 1) a) an institution for educating children (школа, навчальний заклад), b) the buildings used by such an institution (будівля школи, навчального закладу), c) an institution for teaching a particular subject (навчальна установа); 2. a) the process of being educated in a school (навчання), b) the time when teaching is done in a school, lessons (заняття, уроки); 3. all the pupils or all the pupils and teachers in a school (школярі та вчителі); 4. (US infml) a college or university (коледж чи університет); 5. a department of a university, concerned with a particular area of study (підрозділ університету (факультет, відділення)); 6. a course, usually for adults, on a particular subject (курси);

tutor – 1) a private teacher, especially one, who teaches a single pupil or a very small group (домашній учитель, репетитор, приватний учитель); 2) a) (Brit) a university teacher who supervises the studies of a student (брит. викладач-наставник), b) (US) an assistant lecturer in a college (амер. молодший викладач); 3) a book of instruction in a particular subject, especially music (посібник, часто з навчання музики);

колоквіум – 1) бесіда викладача зі студентами з метою підвищення їхніх знань (oral examination, viva voce); 2) збори, на яких заслуховують і обговорюють наукові доповіді (conference) – та інші.

Не всі терміни цієї терміносистеми характеризуються стислістю.

School-Centred Initial Teacher Training – (брит.) післядипломний курс первинної підготовки вчителів (проводиться групою шкіл, студенти з гарною успішністю отримують статус дипломованого вчителя);

state compulsory school attendance law – (амер.) закони штатів про терміни обов'язкового навчання у школі (визначають вік, до якого дитина повинна відвідувати школу, а не кількість обов'язкових років навчання);

local management of schools – (брит.) управління школами на місцях (відповідно до останніх реформ на директорів шкіл покладено більше адміністративної відповідальності за організацію освіти та фінансовий стан у школах, на них перекладені деякі функції місцевих органів управління освітою (LEA) та ін.);

державний стандарт загальної середньої освіти – state standard of general secondary education;

індивідуальна форма навчальної діяльності – individual studies (learning);

навчальна програма з навчального предмета – syllabus.

Терміни системи освіти можуть мати синоніми в межах однієї терміносистеми:

pupil-teacher – student-teacher (студент-практикант),

school district – local basic administrative unit – local education agency (амер. шкільний округ),

anchor papers – benchmarks (амер. зразкові роботи (роботи-зразки, що слугують взірцем для оцінювання інших робіт)),

degree examination – final examination (брит. випускні іспити у вищому закладі освіти (іспити на отримання ступеня бакалавра)),

dual major – double major (амер. подвійна спеціалізація);

іспит – екзамен (examination), базова школа – експериментальний майданчик (pilot school), учитель – викладач (teacher) та ін.

Зазначене вище підтверджує тезу В.М. Лейчика про непродуктивність ставлення жорстких вимог до термінів та терміносистем. Не можна вважати слово неповноцінним чи непотрібним терміном лише на тій підставі, що воно не має всіх властивостей терміна.

В.І. Кантор визначив педагогічну термінологію у широкому сенсі як «сукупність лексичних засобів, які обслуговують теорію і практику виховання і навчання та позначають основні поняття педагогіки як науки». Наше завдання полягає у формулюванні визначення освітніх термінів як складової педагогічної термінології.

Освітні терміни – це лексеми, об'єднані у межах терміносистеми освіти, що номінують поняття і явища цієї галузі та використовуються для професійного і науково-теоретичного спілкування фахівців освіти.

Значна частина освітніх термінів використовується не тільки спеціалістами, але й тими, на кого направлена їхня діяльність:

учнями, студентами, слухачами курсів тощо, тому серед розмовних лексем виділяємо професійний жаргон учителів, викладачів та шкільний і студентський сленг. Проблема розмежування професіоналізмів та термінів є досить складною. Відомо, що терміни «мають більш упорядкований та нормалізований характер, тоді як професіоналізми є напівофіційними лексичними одиницями, що вживаються вузьким колом фахівців, до того ж, переважно в розмовній мові».

Вважається, що професіоналізм може існувати як синонім терміна, його еквівалент. Професіоналізми «виступають як дуплети наукових і технічних термінів і не становлять замкненої системи – це розрізнені, не об'єднані між собою одиниці. Професіоналізмам, зазвичай, властива деяка забарвленість, образність».

Професіоналізми (розмовні терміни) – це неофіційні, але загальноприйняті спеціалістами певної галузі загальноновживані розмовні спеціальні слова .

Сленгізми (професійні жаргонізми) – це загальноновживані фамільярно-розмовні слова. Студентський сленг охоплює всі сфери студентського життя:

- со-ed – амер. розм. студентка, учениця;
- rah-rah rarry – амер. студент, який створив сім'ю, не маючи коштів на її утримання;
- digs – брит. студ. розм. кімната, винаймається;
- dodo – розм. курсант школи аеродромних фахівців;
- medic – амер. розм. студент медичного факультету;
- mortar-board – розм. академічний капелюшок;
- post-mortem – розм. переекзаменування;
- floorer – розм. важке екзаменаційне питання, завдання; нерозв'язна задача;
- phi-bete – амер. студ. жарг. фі-бет (член братства «Фі-бета-каппа»);
- Pig-Market – розм. вестибюль богословського факультету (в Оксфордському університеті);
- pill – розм. провалити на екзамені;
- pill-pedler – амер. розм. студент-фармацевт;
- pin fraternity – амер. 1) значок студентської організації, 2) розм. заручитися з дівчиною (давши їй значок своєї студентської організації);
- plebe – амер. розм. курсант першого курсу (військового училища);
- pledge – 1) амер. розм. обіцянка вступити в таємне студентське товариство, 2) студент, що дав обіцянку вступити до таємного товариства;
- plugger – амер. старанний студент, зубрило;
- repeat – амер. розм. студент-другокурсник;
- medico – жарт. студент-медик;
- youngster – розм. курсант другого курсу військово-морського училища, «салага»;
- polliman – розм. студент, що закінчив коледж без відзнаки (у Кембриджі);
- flunk-out – розм. студент, виключений за неуспішність;

- oral – розм. усний екзамен;
- quirk – розм. курсант льотного училища;
- undergraduate – амер. студентеса (студентка випускного курсу);
- абітурник (абітурієнт) – applicant, enrollee;
- бар (студ., жарт. їдальня) – canteen;
- сенсей (викладач) – teacher;
- студіозус (студент) – student;
- шеф (керівник курсової чи дипломної роботи) – «chief», academic advisor;
- степан (стипендія) – student's stipend;
- нульовий (студ. який нічого не знає) – not ready for classes;
- технар (технічний навчальний заклад) – tech.

Шкільний жаргон (schoolboy slang), як і студентський, багатий на переосмислену лексику:

- hookey-player – амер. розм. сачок, прогульник (про школяра);
- рор – розм. дискусійний клуб (при Ітонському коледжі);
- sickroom – розм. медичний кабінет, кабінет лікаря (у школі);
- parleyvoo – жарт. урок французької мови;
- wetbob (wet bob) – учень Ітонського коледжу (Великобританія), що займається водним видом спорту, весляр;
- swot – розм. 1) зубріння, 2) зубрило, 3) зубрити;
- dot-and-carry-one – жарт. учитель(ка) арифметики;
- tug – розм. стипендіат Ітонського коледжу (Великобританія);
- ботанік (жарт. відмінник, старанний учень) – joc. straight A student;
- чукотка, камчатка (остання парта) – the last desk in the row;
- кондуїт (шкільний журнал) – register;
- драйка (трійка) – satisfactory mark («three»);
- твікс (двійка) – poor mark («two»);
- диря (директор школи) – school principal;
- матра (математика) – maths;
- украма (учителька української мови) – Ukrainian language teacher;
- франя (учителька французької мови) – French teacher;
- хімоза (учителька хімії, неприваблива) – chemistry teacher (not attractive).

Розмовна лексика вчителів та викладачів характеризується яскравою образністю та переосмисленням:

- advantaged urbans – «забезпечені урбанізовані школи» (категорія урбанізованих шкіл, учні яких мешкають у метрополіях, їхні батьки займають високі керівні посади; самі учні цих шкіл);
- disadvantaged urbans – амер. «міські бідняки» (шкіли у метрополіях, де навчаються діти з малозабезпечених сімей; самі учні цих шкіл);

- drill and kill – «тренуй та руйнуй» (термін указує на зневажливе ставлення до традиційних методів навчання, в яких для автоматизації вмінь використовується заучування та тренування).

Конотаційні семи лексем «educationese» (незрозуміла мова теоретиків-освітян) та «academese» (несхв. 1) науковий жаргон, 2) педантський стиль) дозволяють віднести їх до професійних жаргонізмів. Деколи важко визначити належність лексеми до студентського сленгу чи до жаргону викладачів, напр.:

- cribbage – плагіат;
- go down – закінчити чи кинути університет (Оксфордський чи Кембриджський);
- prexy – амер. ректор університету, директор коледжу;
- вікно (велика перерва в заняттях, коли відмінене або не передбачене розкладом заняття) – free period;

- двері (велика перерва в заняттях, коли відмінені або не передбачені розкладом два заняття) – two free periods. Щодо номенклатури, то, наприклад, О.С. Ахманова вважає її сукупністю спеціальних термінів, які використовуються у тій чи іншій галузі науки (на відміну від термінології, що включає в себе позначення абстрагованих і абстрактних понять та категорій).

Г.О. Винокур під номенклатурою розуміє «систему досить абстрактних та умовних символів, єдине призначення яких у тому, щоб дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для позначення предметів, речей, які не мають прямого відношення до потреб теоретичної думки, котра оперує цими речами».

В.Н. Лейчик називає номенклатуру проміжною ланкою між термінами та власними назвами. Номен виступає як відносно довільний ярлик предмета, конвенційно «прикріплений» представниками відповідної галузі знань, який не претендує на розкриття чи принаймні часткове відображення його у формі лексичного значення, напр.: 1-«б» клас, 11-«д» клас, діафільм (ШП-КОЗ) та ін.

Власні назви освіти англійської та української мов позначають:

Навчальні заклади різного рівня (використовуються в обох мовах):

- гімназія «Ерудит» – gymnasium «Erudite»;
- гімназія №86 «Консул» – gymnasium №86 «Consul»;
- лицей «Наукова зміна» – lyceum «Scientific Successors»;
- Києво-Могилянська Академія – University of Kyiv-Mohyla Academy;
- Львівський державний університет «Львівська політехніка» – Lviv State University «Lvivska Politehnica»;
- Winside Public School – (амер.) державна школа Віндсайд;
- Manor House Primary School – (брит.) початкова школа Менор Хаус;
- Rossiter Elementary School – (амер.) Росітерська початкова школа;
- York Technical College – Йоркський технічний коледж;
- Bank Street School – школа (на) Банк Стріт;
- St Edward's (School) – (брит.) школа святого Едварда.

Студентські об'єднання (більше характерно для англійської мови):

- Delta Sigma Theta Sorority – Студентське братство Дельта Сіґма Тета (жіноче братство);
- Zeta Phi Beta Sorority – Студентське братство Зета Фі Бета (жіноче братство);
- Alpha Kappa Alpha Sorority – Студентське братство Альфа Каппа Альфа (жіноче братство);
- Omega Psi Phi Fraternity – Студентське братство Омега Псі Фі (чоловіче братство);
- Kappa Sigma Fraternity – Студентське братство Каппа Сіґма (чоловіче братство);
- Kappa Alpha Psi Fraternity – Студентське братство Каппа Псі (чоловіче братство);
- Асоціація Гайдів України – Guides of Ukraine Association;
- Асоціація молодих українських політологів – Association of Young Ukrainian Politologists (Political Scientist) та ін.

Освітні організації, асоціації (більше характерно для англійської мови):

- Universities' Central Council on Admissions – (брит.) Головна рада з питань вступу до університетів;
- National Education Association (NEA) – Національна освітня асоціація;
- Council on International Educational Exchange – Рада з міжнародного обміну у сфері освіти;
- School Examinations and Assessment Council – Рада з питань проведення іспитів та оцінювання у школі;
- Council for National Academic Awards (CNNA) – Рада з питань надання ступенів.

Стипендії, гранти (більше характерно для англійської мови):

- Fullbright Scholarship – стипендія ім Фулбрайта;
- Chevening Scholarships, Pell Grants – амер. гранти Пелла, державна стипендія імені сенатора Пелла (студентам, які не отримали ступінь бакалавра).

Семестри (характерно лише для англійської мови):

- Michaelmas term – осінній триместр (починається у Михайлів день, наприкінці вересня);
- Hilary – зимовий триместр (січень – березень);
- Trinity term – весняний триместр, дослівно – триместр святої Трійці (починається у квітні, а закінчується у червні).

Документи про отримання освітнього рівня (використовуються в обох мовах):

- Атестат про повну загальну середню освіту – Certificate of complete general secondary education;
- диплом кваліфікованого робітника – qualified worker diploma;
- Атестат про неуповну загальну середню освіту з відзнакою – Certificate of incomplete general secondary education with honors;
- International Baccalaureate (IB) Certificate – Сертифікат про отримання міжнародного бакалаврату;

- High School Graduation Diploma (Certificate) – диплом про закінчення середньої школи;
- Intermediate GNVQ – Загальнонаціональна професійна кваліфікація середнього рівня;
- Advanced GNVQ – Загальнонаціональна професійна кваліфікація підвищеного рівня;
- Diploma in Education – амер. диплом педагога (про закінчення вищого закладу освіти, видається після кількох років роботи за спеціальністю, підтверджує вищу педагогічну кваліфікацію).

Свята (більше характерно для української мови):

- День учителя – Teachers' Day (celebrated on the 1st Friday of October);
- День знань – Day of Knowledge (celebrated on the 1st of September);
- Свято останнього дзвоника – Last Bell Day (last day of the school year).

Іспити (більше характерно для англійської мови):

- Graduate Record Examination (скор. GRE) – тест вступника до післядипломної школи (магістратури чи аспірантури);
- Law School Admission Test – тест вступника до післядипломної юридичної школи;
- scholastic aptitude test (SAT) – тест на академічні здібності до навчання).

Законодавчі акти (широко використовуються в обох мовах):

- Education for All Handicapped Children Act (Public Law 94-142) – амер. Закон про освіту для дітей з вадами розвитку (1975р.);
- Elementary and Secondary Education Act (скор. ESEA) – амер. Закон про початкову та середню освіту (ухвалений у 1965р. з метою покращення можливостей здобуття освіти дітьми незаможних та дітьми з емоційними розладами);
- Great Educational Reform Bill – брит. Законопроект про докорінне реформування освіти;
- National Defence Education Act – амер. Національний закон про покращення освіти в цілях оборони (прийнятий у 1958 р. після запуску супутника СРСР, передбачав покращення вивчення у школах математики, точних і природничих наук, поновлення шкільного обладнання та ін.);
- Закон України «Про загальну середню освіту» – Law «On General Secondary Education»;
- Закон України «Про професійно-технічну освіту» – Law «On General Technical Vocational Education»;
- Education Act 1996 – брит. Закон про освіту 1996 року.

Аналіз власних назв підмови української освіти дозволив виявити запозичення (транскодовані відповідники) з англійської мови. Особливо це помітно у назвах методів організації навчально-виховного процесу: Віннетка-план (Winnetka Plan), Дальтон-план (Dalton Plan), Детройт-план (Detroit Plan).

Розмовні варіанти назв освітніх закладів поширені у мововжитку як користувачів освіти, так і осіб, задіяних у процесі освіти:

- the Hall розм. скор. від Trinity Hall – Триніті-Хол (один із коледжів Кембриджського університету);
- tech – брит. розм. технічний коледж, технічна школа;
- Могилянка (розм. Києво-Могилянська Академія) – University of Kyiv-Mohyla Academy,
- КПІ (Київський національний політехнічний університет «КПІ») – Kyiv National Politechnic University «KPI»;
- червоний університет (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка) – «red university» (Kyiv National Taras Shevchenko University);
- Perterhouse – розм. скор. від Perterhouse College – коледж св. Петра (у Кембриджі);
- Poly – розм. політехнічний інститут.

В обох мовах деякі розмовні варіанти назв навчальних закладів освіти мають негативні або жартівливі конотаційні семи:

- thinking shop – жарт. навчальний заклад, інститут;
- crammer – брит. розм. знев. приватний навчальний заклад, що готує студентів до іспитів, які вони не склали раніше;
- бурса (будь-який навчальний заклад) – any educational institution;
- бурситет (університет) – university;
- конса, консерва (консерваторія) – conservatoire;
- педуха (педуніверситет) – teacher training university;
- музбурса (музичне училище) – musical college.

Терміносистемі освіти, як і деяким іншим терміносистемам суспільно-політичної термінології (спортивній, військовій, юридичній, економічній та ін.) властиві такі риси:

- широке входження у загальнолітературну мову пласта належних до неї лексем: school (школа), student (учень, студент), education (освіта), college (коледж), teacher (учитель), mark (оцінка), pupil (учень), учитель (teacher), урок (lesson, period), навчання (study), оцінка (mark, percent), зошит (notebook, book);
- існування термінів, характерних для освітньої системи саме цієї країни і відсутніх у решті – етноспецифічних термінів або термінів-реалій:

commoner – студент, який не отримує стипендії і вносить плату за харчування (в Оксфорді);

Baker Day – брит. день Бейкера (бібліотечний день для вчителів і вихідний день для школярів);

Ivy League – амер. «Ліга плюща» (найстаріші університети Нової Англії, США);

Eton suit – брит. ітонський костюм (шкільна форма Ітонського коледжу та деяких інших шкіл.

Вона складається з довгого чорного жакета, жилета, краватки та чорних брюк із тонкими стрічками, білої сорочки з широким білим жорстким комірцем, що від'єднується);

yellow flue – амер. «жовтий грип» (у 1950-60х рр. бойкот занять білими школярами на знак протесту проти обов'язкових автобусних перевезень до інших шкіл);

шкільна олімпіада – school olympiad;

доцент – reader;

професійно-технічне училище – vocational school;

гімназія – gymnasium;

ліцей – lyceum;

колегіум – collegium;

учитель вищої категорії – teacher of the highest category;

спеціаліст – specialist (academic degree awarded after Bachelor's degree);

щоденник – pupil's planner;

залік – oral preliminary assessment exam, pass та ін.

▪ Тісний зв'язок з іншими науками та наявність суміжних термінів, або інакше кажучи, межових термінів.

Ось приклади згаданої вище лексики та терміносистем-донорів:

фінансування: англ.:

deferment – відтермінування на рік оплати позики (на навчання);

expected family contribution – амер. внесок сім'ї за навчання (частина платні за навчання, яку повинні сплатити батьки);

financial aid officer – амер. консультант із фінансової допомоги (службовець у департаменті освіти штату чи вищого закладу освіти, котрий консультує абітурієнтів із питань фінансової допомоги);

grant-in-aid program – амер. програми субсидій з надання допомоги (система федеральної допомоги місцевій владі для сприяння шкільній освіті);

late registration fee – амер. штраф за несвоєчасну реєстрацію (накладається на студента, що не встиг своєчасно пройти щорічну реєстрацію та запис на певні навчальні дисципліни);

provided school – школа на державному утриманні; укр.: самоокупність – repaying, paying back, компенсація – compensation, стипендія – student's stipend, allowance, scholarship, грант – grant, оплата навчання – tuition fees;

організація праці:

англ.: staff – (амер.) управлінський та допоміжний персонал закладу освіти (окрім професорсько-викладацького складу);

full-time instructional faculty – постійний професорсько-викладацький склад;

salary – зарплатня;

normal working week – робочий тиждень;

part-time teacher – викладач на півставки;

educational leave – відпустка для навчання (будь-якого);
укр.: завідувач кафедри – head of department, director of department;
майстер-викладач – master-teacher, master craftsman;
підвищення кваліфікації – sectoral training, in-service training;
професійна орієнтація – career education;
професіографія – career profile та ін.;

психологія: англ.:

behaviour – поведінка;

heterogeneous grouping – (амер.) гетерогенна група (об'єднання у групи учнів із різними здібностями та успішністю);

homogeneous grouping – (амер.) гомогенна група (об'єднання у групи учнів з однаковими здібностями та успішністю);

multiple intelligence – (амер.) різнобічні (множинні) розумові здібності (теорія Говарда Гарнера (Howard Gardner), що визначає 7 вимірів інтелектуальних здібностей людини, які використовуються під час розв'язанні проблем та генеруванні ідей);

укр.: тест Векслера – Wechsler's test;

вікова психологія – psychology of age;

відчуття – sensation, feeling;

етнічна психологія – ethnic psychology;

інфантилізм – infantilism;

рівень креативності – level of creativity, зона найближчого розвитку – Zone of Proximate Development (скор. ZPD);

заучування – rote learning;

допитливість – curiosity, searchingness, keenness, acuteness та ін.;

філософія та теорія пізнання:

англ.: cognition – пізнання, пізнавальна здібність;

epistemology – епістемологія (теорія пізнання);

metacognition – метапізнання (процес обдумування шляхів упорядкування свого навчання);

praxeology – праксеологія;

dissert – 1) міркувати, 2) писати дисертацію (дослідження);

укр.: гносеологія – gnoseology;

конкретне й абстрактне в навчанні – concrete and abstract in learning;

мисленнєві завдання – problems;

міркування – consideration, deliberation, reflection;

прогрес – progress, регрес – regress(ion), retrogression, setback;

умовивід – conclusion, deduction та ін.;

юриспруденція, криміналістика, права людини:

англ.: juvenile delinquent – (амер.) неповнолітній злочинець;

jins – (амер.) підлітки, що потребують нагляду;

dependent student – (амер.) матеріально-залежний студент (за законом США такими вважаються особи до 24 років);

fair use – (амер.) «чесне використання» – закон, що дозволяє вчителям робити копії з навчальних матеріалів та використовувати їх в академічних цілях на певних умовах;

in loco parentis – (лат.) замість батьків, як батьки (учитель чи адміністрація школи несуть відповідальність за учнів під час їхнього знаходження у школі);

licensing body – орган ліцензування;

F-1 visa – (амер.) віза категорії F-1 (студентська віза);

M-visa – (амер.) віза категорії M (видається для в'їзду до США особам, що проходять професійне навчання);

de jure segregation – сегрегація de jure;

de facto segregation – сегрегація defacto;

укр.: дитяча колонія (колонія для неповнолітніх) – borstal, juvie;

загальноосвітня школа соціальної реабілітації – approved school;

приймальник-розподільник для неповнолітніх – juvenile delinquent distributing center;

права дитини – children's rights;

нерезидент – non-resident;

нострифікація – nostrification та ін.;

інформаційні технології: англ.:

Internet learning – навчання за допомогою Інтернету;

computer – комп'ютер;

hardware – технічне забезпечення;

software – програмне забезпечення;

укр.: інформатизація освіти – computerization of education;

інформатика – computer science;

комп'ютерні навчальні системи – computer-assisted teaching programs;

режим реального часу – real-time processing та ін.;

бібліотечна справа:

англ.: travelling library – пересувна бібліотека;

circulating library – бібліотека з видачею книжок додому;

librarian – бібліотекар;

library – бібліотека;

укр.: формуляр – card;

університетська бібліотека – university library;

читальна зала – reading room;

довідковий відділ бібліотеки – reference library department;

релігія:

англ.: choir school – (брит.) школа з навчанням церковному співу (приватна платна школа, приєднана до церкви, собору (в Оксфордському чи Кембриджському

університеті), в якій деякі учні поряд із отриманням звичайної середньої освіти навчаються співу у хорі собору чи церкви);

church school – (брит.) державна школа, що субсидується англіканською церквою;

religious education – релігійна освіта;

divinity – 1) богослов'я, теологія, 2) факультет богослов'я;

укр.: богослов'я – divinity;

духовна академія – theological academy;

вища духовна школа – higher school of divinity;

семінарія – seminary, семінарист – seminarist;

урок християнської етики – religious education (RE), lesson of christian ethics;

Недільна церковна школа – Sunday school та ін.;

спортивна:

англ.: half-blue – нагорода спортсменам за друге місце (за участь у малих спортивних змаганнях в Оксфорді та Кембриджі);

gender wrestling – змагання у середній школі зі змішаної боротьби (боротьби, в якій беруть участь особи різної статі);

dry-bob – учень, що займається неводним спортом;

cupper – розм. гра на кубок між коледжами (в Оксфорді);

per rally – амер. група підтримки спортивної команди (у перервах показують виступи);

укр.: універсіада – student games, varsity sport competition;

збірна команда факультету – combined faculty (department) sport team;

шкільна спартакіада – school sport competition та ін.;

військова:

англ.: dodo – розм. курсант школи аеродромних фахівців;

midshipman – амер. гардемарин, курсант військово-морського училища;

quirk – розм. курсант льотного училища;

troop school – військова школа;

укр.: військова кафедра – ROTC (reserve training officers center);

військове училище – military academy;

курсант – cadet;

військовий лицей – military lyceum (military secondary school) та ін.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ У СФЕРІ ОСВІТНЬОЇ ЛЕКСИКИ

2.1. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ОСВІТНЬОЇ ЛЕКСИКИ

Розглянувши склад освітньої лексики, дамо тепер її визначення.

Освітня лексика – це сукупність лексем, що об'єднана асоціативно-логічними зв'язками у межах ЛСП «освіта» та забезпечує спілкування на різних рівнях у цій сфері.

Відомо, що будь-яке порівняння двох мов передбачає розгляд їхньої взаємної перекладності. Порівняння ЛСП «освіта» англійської та української мов з метою виявлення подібностей та розбіжностей є одним з аспектів вирішення проблеми взаємної перекладності освітньої лексики обох мов.

Для з'ясування загальних подібностей і розбіжностей у ЛСП «освіта» англійської та української мов слід коротко зупинитися на чинниках, що є причиною відмінних рис. Важливим чинником, що зумовлює асиметрію терміносистем різних мов, є національно-державні особливості спеціальної сфери. Такі особливості сфери освіти зумовлені, у першу чергу, асиметрією культур США, Великобританії та України.

Не останньою причиною є фактор ізоляції системи освіти України від зовнішнього впливу під час перебування у складі Радянського Союзу. Розбіжності також зумовлені різним історичним підґрунтям становлення систем освіти цих країн, їхньою географічною віддаленістю, різним національним складом суспільства, відмінностями адміністративного поділу країн та ін. Розбіжності у системі освіти США, Великобританії та України спостерігаються на різних рівнях:

Повна середня освіта. В Україні здобування початкового рівня освіти розпочинається у 6 років, у Великобританії – у 5 років у державному секторі та у 7 років у приватному секторі, для США – такий вік залежить від законодавства штату – від 5 до 7 років.

Обов'язковий вік навчання у Великобританії повинен продовжуватися до 16 років, у США – до 16 чи 17 років (так само залежить від законів штатів), за законами України чітко зазначено лише обов'язковий рівень здобуття освіти (базова середня освіта), про вік не йдеться. Повна загальна середня освіта в Україні та США здобувається 12 років, тоді як у Великобританії – 13 років.

За структурою 12-річна середня школа в Україні поділяється на: початкову (4 роки навчання), основну (5 років навчання) та старшу школу (3 роки навчання).

У Великобританії є кілька схем поділу середньої школи:

- 1) infant school (3 роки навчання) – junior school (4 роки навчання) – grammar (comprehensive) school (5 років навчання);
- 2) primary school (7 років навчання) – secondary school (5 років навчання);
- 3) first school (4 роки навчання) – middle school (4 роки навчання) – junior high school (4 роки навчання).

Конституант останньої схеми middle school (проміжна школа) не виділяється у системі освіти України. У середній школі Великобританії окремо виділяється Sixth Form (Шостий клас), який може існувати автономно як Sixth Form College, а також як підрозділ середньої школи.

У Sixth Form (Шостому класі) продовжують навчання учні, які мають намір вступати до закладів вищої освіти. У старшій середній школі України навчаються учні, які не обов'язково здобуватимуть вищу освіту.

Слід зазначити, що приватний сектор середньої освіти Великобританії відрізняється від державного, а це є ще однією рисою, яка відрізняє системи середньої освіти України та Об'єднаного Королівства. Схема приватного сектора середньої освіти наступна: preparatory school (5 років навчання) – public school (5 років навчання).

У США також немає сталої схеми середньої школи: 1) elementary school (6 років навчання) – middle school (2 роки навчання) – 4-year high school (4 роки навчання); 2) elementary school (6 років навчання) – junior high school (3 роки навчання) – senior high school (3 роки навчання); 3) elementary school (8 років навчання) – combined junior and senior high school (4 роки навчання).

Теоретично кількість років здобування середньої освіти в Україні та США становить 12 років, але на практиці в Україні зараз цей термін – 10 років: XII класу у школах ще немає, а учні, які пішли до школи у 7 років, з III класу початкової школи переходять одразу до V класу середньої школи.

Вища та професійно-технічна освіта. Термін здобування ступеня бакалавра в Україні та США становить 4 роки, у Великобританії – 3 роки.

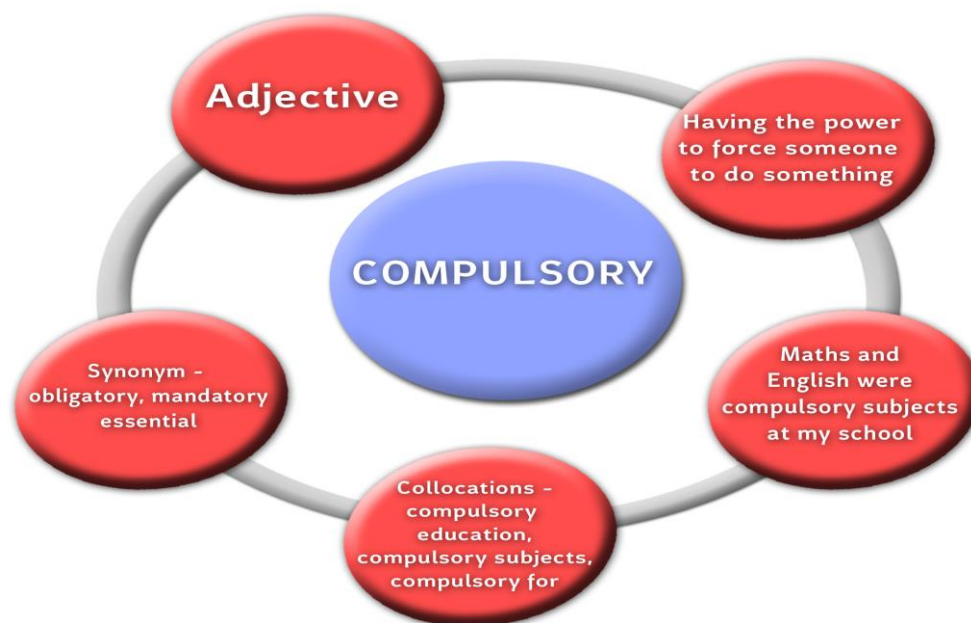
Наступною ланкою в Україні після освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» є «спеціаліст», у США та Великобританії – «магістр».

В Україні лише в деяких вищих навчальних закладах студенти можуть обрати магістерську програму одразу після отримання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», а в більшості навчальних закладів здобувають рівень магістра після отримання ступеня спеціаліста.

Вища освіта. У структурі освіти України після вищої освіти виділяється окремо аспірантура та докторантура, тоді як у системі освіти Великобританії та США аналогічні їм рівні освіти входять до higher education (вищої освіти) і у США називаються graduate school (післядипломна школа), у Великобританії post-graduate school. В англomовних країнах саме тут здобуваються ступені магістра та доктора філософії (PhD).

Існування наукових ступенів «кандидат наук» та «доктор наук» – ще одна специфічна риса системи вищої освіти України, порівняно з англomовними країнами. У свою чергу, ступінь «доктор філософії» (PhD) лише частково збігається з українським «кандидат наук».

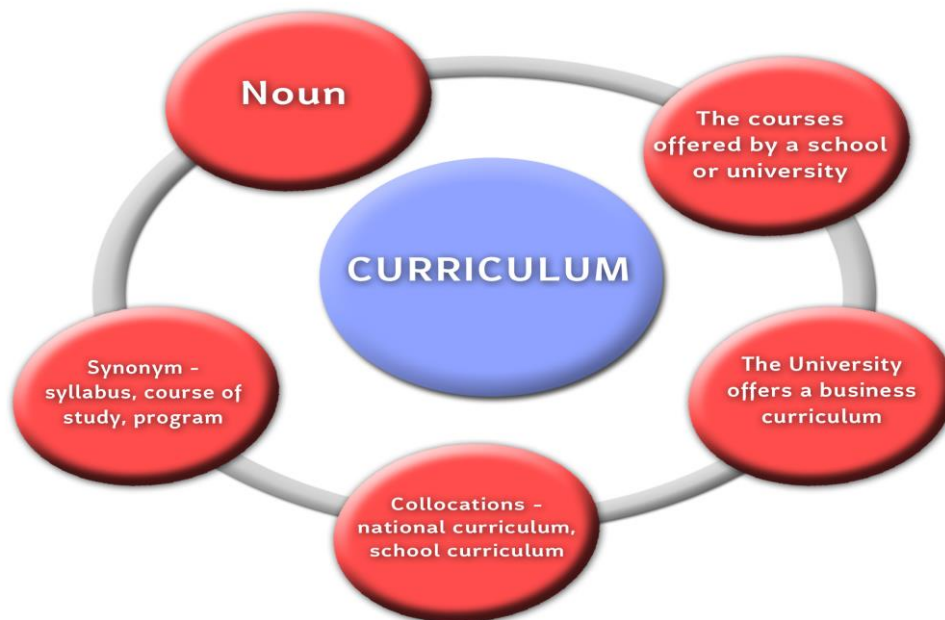
В американській системі освіти виділяється окремо professional school – професійна школа (наступний після бакалаврського цикл навчання, наприкінці якого складається іспит з отриманням диплома про спеціалізацію або захищається дисертація із присудженням ступеня магістра; готує юристів, лікарів та ін).

Різна система оцінювання та шляхи контролю знань – ще одна сфера розбіжностей між Україною та Об'єднаним Королівством і США. Існування кредитно-модульної системи в англomовних країнах для України є досить новим явищем, яке лише в деяких закладах запроваджується як експеримент.

Звична для українців система іспитів, заліків та оцінювання знань у середній школі за 12-бальною шкалою оцінок, а у вищій за 4-бальною – це специфічні риси української системи освіти. Більшість іспитів у американській та британській системі освіти складаються письмово, в Україні – усно.

В Україні під час оцінювання знань студентів викладач не так обмежений критеріями оцінювання, як в англomовних країнах, де дії викладачів чітко регламентовані такими критеріями. Автономія викладача та бажання не бути обмеженим певною системою оцінювання, на думку П. Монкс, є однією з основних рис, що відрізняє підхід до освіти країн колишнього Радянського Союзу та країн Заходу. Ще однією характерною рисою системи оцінювання, наприклад, у Великобританії, є існування так званого подвійного оцінювання (double marking): оцінка за тест (іспит) виставляється після того, коли його перевіряють два викладачі незалежно один від одного.

Управління освітою у Великобританії та Україні централізоване, тоді як у США – децентралізоване. Приватний сектор освіти в англomовних країнах має давню історію, тоді як в Україні він знаходиться у зародковому стані.

Відрізняється також організація навчального процесу на різних рівнях освіти. За спостереженнями британських спеціалістів, навчання в університетах України дуже схоже на шкільне навчання, бо існує обов'язкове відвідування занять, п'ятиденний навчальний тиждень, домашні завдання тощо. Також відзначається превалювання теоретичних знань, які дає вища освіта в Україні, над практичними. Зарахування до вищих закладів освіти в Україні та англomовних країнах відбувається на різних засадах. Вступні іспити у Великобританії проводяться лише деякими закладами освіти (Оксфорд, Кембридж).

Щоб бути зарахованим до вищого навчального закладу, студенти подають заяви до Служби прийому в університети і коледжі (UCAS) і вказують 5 навчальних закладів, до яких вони бажають вступити.

UCAS розсилає їхні документи до цих закладів, які відбирають абітурієнтів. У США це відбувається приблизно так само.

Іспити у вигляді тестів (SAT (Scholastic Aptitude Test), Achievement Test ACT (American College Test)) організуються освітніми чи комерційними організаціями. Учні складають ці тести під час навчального року, результати тестувань надсилаються до навчального закладу, до якого прагне вступити абітурієнт.

В Україні існує система вступних іспитів, хоча проводяться експерименти із зарахування абітурієнтів на підставі складених випускних тестів.

Зрозуміло, що системи освіти України, Великобританії та США мають набагато більше розбіжностей, ми окреслили лише головні.

ЛСП «освіта» охоплює лексеми, інтегральною ознакою яких є, як зазначалося вище, сема «належність до освіти».

Така лексика об'єднана асоціативно-логічними, гіперо-гіпонімічними, партитивними, синонімічними, антонімічними та іншими зв'язками. Для ЛСП «освіта» характерні всі типи для такого поля риси, як-от:

- зв'язок слів чи їхніх окремих значень;
- системний характер цих зв'язків;
- взаємна залежність та взаємна визначеність лексичних одиниць;
- відносна автономність;
- безперервність смислового простору;
- осяжність та психологічна реальність для середнього носія мови.

Основою сконструйованого ЛСП є термінологічна система освіти.

Поняття «лексико-семантичне поле» є ширшим за поняття «терміносистема».

До ЛСП входять як терміни, так і розмовна лексика, до терміносистеми певної галузі – тільки термінологія (та номенклатура). Як відомо, ієрархічна структура лексики є відображенням форми організації реального світу.

Теорія поля віддзеркалює розуміння лексико-семантичної системи, де головна роль відводиться зв'язку мови з дійсністю, співвідношенню її з позамовною реальністю.

Ієрархічна структура ЛСП «освіта» віддзеркалює систему організації та функціонування освіти у суспільстві. Урахування відносин суперординації та субординації дозволяє зробити деревоподібну класифікацію зібраних об'єктів дослідження, а отже, побудувати ЛСП такої ж деревоподібної конфігурації.

Вище зазначалося, що характерною ознакою ЛСП «освіта» англійської мови, з огляду на її національну варіантність, є існування термінів-реалій у межах однієї мови

rolling admission – амер. негайне зарахування (зарахування до закладу освіти відразу після отримання заяв, а не через встановлений термін);

assistant professor – амер. старший викладач (викладач із дипломом бакалавра чи магістра (у великих університетах – доктора));

second class – брит. диплом другого розряду (в англійських університетах);

sixth-former – брит. шестикласник (учень останнього класу старшої середньої школи віком 16-18 років) та ін.)

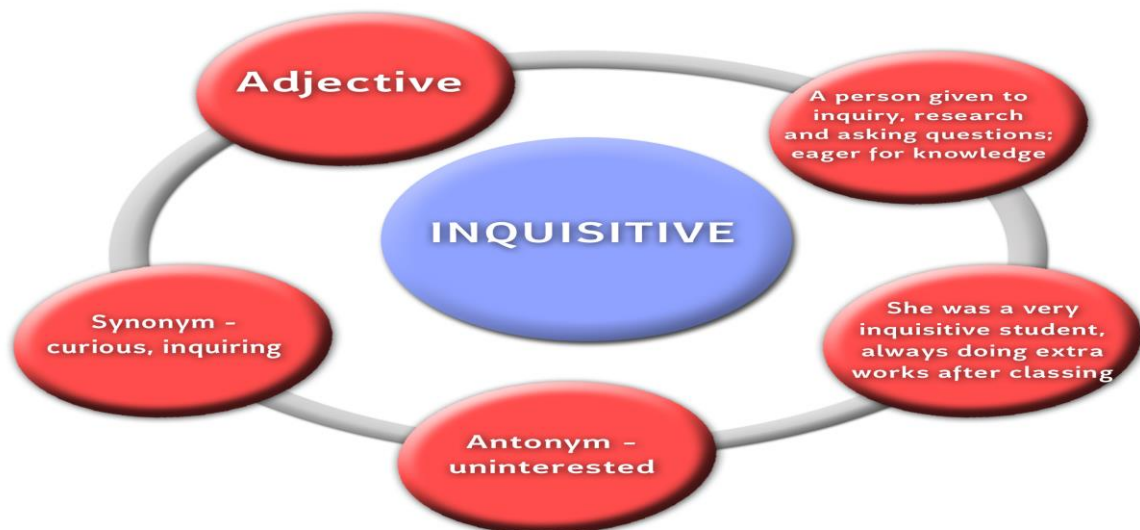
та національно-специфічної освітньої лексики

dinner lady – брит. жінка, що розносить обід у школі під час обідньої перерви;

old school tie – брит. «краватка старої школи» (краватка випускника приватної школи, що є членом асоціації випускників; зв'язки, що пов'язують випускників такого закладу);

cow college – амер. розм. сільськогосподарський коледж, невеликий коледж у мальовничій місцевості;

All But Degree (A. B. D.) – «Усе, окрім ступеня» (про докторанта, який виконав усі вимоги для отримання ступеня доктора філософії, окрім захисту докторської дисертації) та ін.).

Це дає підстави говорити про необхідність моделювання окремих ЛСП «освіта» для американського та британського національних варіантів англійської мови. Зазначене вище підтверджує висновок Ю. Найди, про те, що ієрархічна структура лексики у різних мовах відмінна для різних підкультур.

Слід зазначити, що інвентаризацію ЛСП «освіта» в українській мові ускладнювала також недостатня уніфікованість та не завжди точне тлумачення деяких термінів української освітньої термінології.

Отже, якщо основними джерелами термінології англійської мови стали словники та глосарії (звичні та електронні), то головними джерелами української термінології – тексти документів та законів про освіту.

Аналіз досліджуваного поля дозволив виявити закономірність, що є типовою для трьох досліджуваних ЛСП: у кожному відгалуженні є угруповання конститuentів, об'єднаних однією родовою ознакою, яка, зрозуміло, є видовою поза його межами.

Різними дослідниками для позначення угруповань у межах поля використовується різноманітна термінологія, напр.: прошарок, підполе – група, мікротерміносистема, мікрополе, група – підгрупа і т. ін. У даній роботі для позначення складових лексико-семантичного поля (ЛСП) використовується така термінологія: мікрополе (як складова лексико-семантичного поля), лексико-семантична група (ЛСГ) (як складова мікрополя), лексико-семантична підгрупа (ЛСПГ) (як складова лексико-семантичної групи).

Проекція сконструйованих ЛСП на вісь координат дозволяє побачити їх в іншому ракурсі: як багатомірну ієрархічну структуру. Ми підтримуємо точку зору про те, що уявлення про ЛСП як про одномірне структурне утворення не відповідає завданню адекватного опису деяких розрядів лексики.

Але, зважаючи на те, що досліджуване поле ми представили у вигляді двох конструкцій (одномірної та багатомірної), що, на наш погляд, є рівноправними, робимо висновок про правомірність існування двох поглядів на ЛСП. Залежно від кута зору та цілей дослідження поле може бути представлено як одномірне та багатомірне утворення.

Для перекладознавчого контрастивного аналізу доцільніше використовувати багатомірне поле, а для графічного представлення зручніше використати одномірну конструкцію. Одномірна (деревоподібна) схема дозволяє ефективніше продемонструвати зв'язки між конститuentами, багатомірна – між мікрополями.

Використання багатомірного простору дозволяє побудувати універсальну схему ЛСП для обох мов. Універсальними для англійської та української мов є ЛСГ, об'єднані спільними семантичними множниками. Як зазначалося, характерною рисою досліджуваного поля є неодномірність, тобто розташування мікрополів на уявних вісях x , y та z із подальшим перетинанням.

Отже, ЛСП «освіта» – це тримірне утворення, стратифіковане на мікрополя на осі x і z , та ЛСГ на осі y . У межах мікрополя терміни об'єднані архілексею. Конститuentи ЛСГ об'єднані однією спільною семою, що є інтегральною (родовою) у межах певної ЛСГ та видовою (диференційною) поза його межами. Семи, що об'єднують ЛСГ, є універсальними для ЛСП «освіта» англійської та української мов. ЛСГ наскрізь проходять через мікрополя.

На нашу думку, таке бачення ЛСП «освіта» є виправданим із точки зору контрастивно-перекладознавчого аналізу та перекладу освітньої лексики.

Центрами таких мікрополів є архілексеми-терміни «primary education», «secondary education», «further education», «higher education» для британського НВАМ; «elementary education», «secondary education», «post-secondary education» для американського НВАМ; «початкова освіта», «середня освіта», «професійно-технічна освіта», «вища освіта» для української мови. Мікрополя мають системні зв'язки.

Досліджувані ЛСП в обох мовах мають у своєму складі ЛСГ, об'єднані семантичними ознаками, спільними для української мови та обох НВАМ:

- заклади освіти (educational establishments);
- учасники навчально-виховного процесу (pupils, students, teaching staff (амер. – faculty));
- навчальні дисципліни (subjects);
- оцінювання та контроль знань (evaluation and assessment system);
- організація навчального процесу (organization of the process of education);
- документи про здобуття рівня освіти (credentials);
- кваліфікації та вчені звання (degrees and qualifications);
- артефакти (artefacts).

Зазначена структура досліджуваного ЛСП є характерною для обох мов.

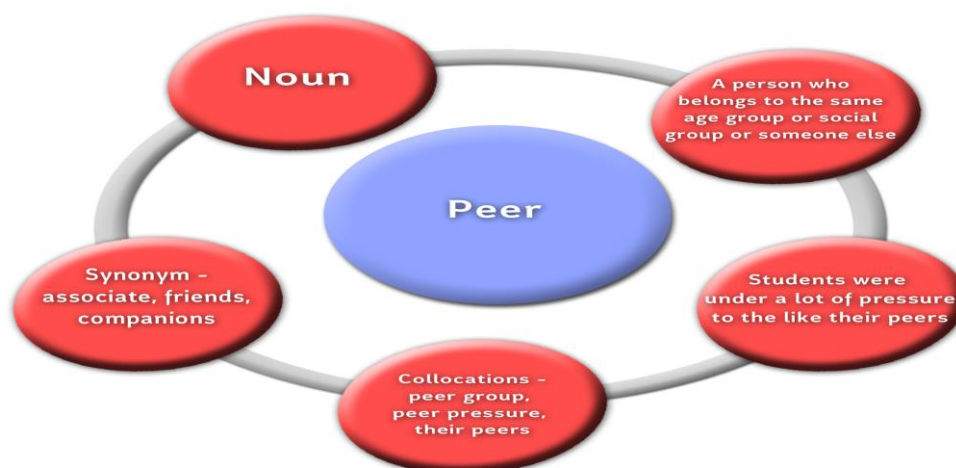
На осі з ЛСП української мови розташовані мікрополя «спеціальна освіта» (перетинає мікрополя початкова та середня освіта), «заочна / вечірня освіта» (перетинає мікрополя «середня, професійно-технічна та вища освіта»).

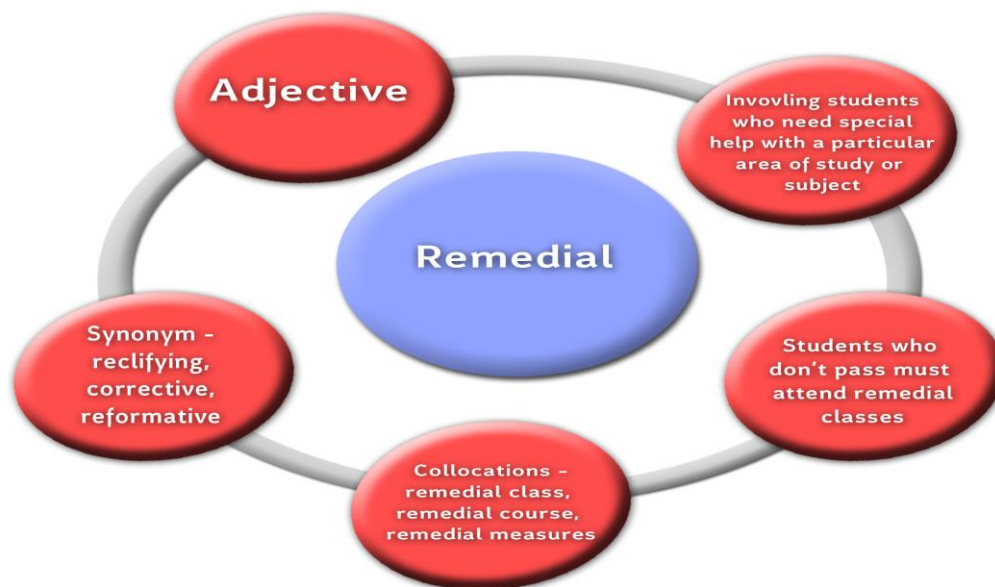
Термінологія, що належить до мікрополя «дистанційна освіта» малочисленна, бо ця форма навчання в Україні лише зароджується.

Подібно до ЛСП української мови, на осі з ЛСП британського та американського НВАМ розташовані мікрополя «special education» (спеціальна освіта), та «part-time learning» (заочна/ вечірня освіта). Мікрополе «distance learning» та «дистанційна освіта» збігаються частково з причини, зазначеної вище.

Лакуною для ЛСП української мови є мікрополе британського НВАМ, об'єднане етноспецифічним британізмом «sandwich learning» (комбіноване навчання, що поєднує навчання з роботою на підприємстві). Не характерним для ЛСП української мови є також мікрополе-конституент полів обох НВАМ «home-schooling» (домашня освіта, індивідуальна освіта вдома).

Для виявлення розбіжностей терміносистем у даній роботі використовується метод перекладознавчого контрастивного аналізу з елементами компонентного аналізу та аналізу словникових дефініцій.

Багатьма науковцями дефініція виділяється як особливо важливий спосіб пояснення та фіксації термінологічного значення.

Відомо, що врахування міжструктурних відмінностей, виявлених внаслідок контрастивного дослідження, полегшує процес перекладу.

Наше завдання полягало у перекладознавчому контрастивно-типологічному дослідженні ЛСП «освіта» та «education». Методика та прийоми контрастивних та контрастивно-типологічних досліджень описані у дробках багатьох науковців. Порівняно з українською, англійська освітня лексика (як у британському, так і американському національних варіантах) на сьогодні є більш сталою, що пов'язано з різницею у часі формування цих галузей суспільного життя (у США та Великобританії це відбулося значно раніше, тоді як в Україні реформування системи освіти триває й зараз).

Збіги спостерігаються у порівняно нових сферах:

- **Використання новітніх інформаційних технологій у навчанні** (така термінологія більш розвинена в англійській мові, в українській мові вона переважно є запозиченою):

віртуальне мовне середовище – virtual language environment;

віртуальні засоби навчання – virtual educational tools;

інтерактивне домашнє завдання – interactive homework;

віртуальний клас – virtual classroom;

real time discussion – обговорення в режимі реального часу та ін.

- **Сфера міжнародного визнання та прирівнення освітніх кваліфікацій, документів про освіту** (через статус англійської мови як мови міжнародного спілкування, така термінологія розробляється англійською мовою):

certification – сертифікація;

credit transfer – перезарахування кредитів;

access – доступ (до певного рівня освіти);

entrance requirements – вступні вимоги;

mobility – мобільність;

qualification – кваліфікація;

placement recommendation – рекомендація щодо рівня навчання та ін.

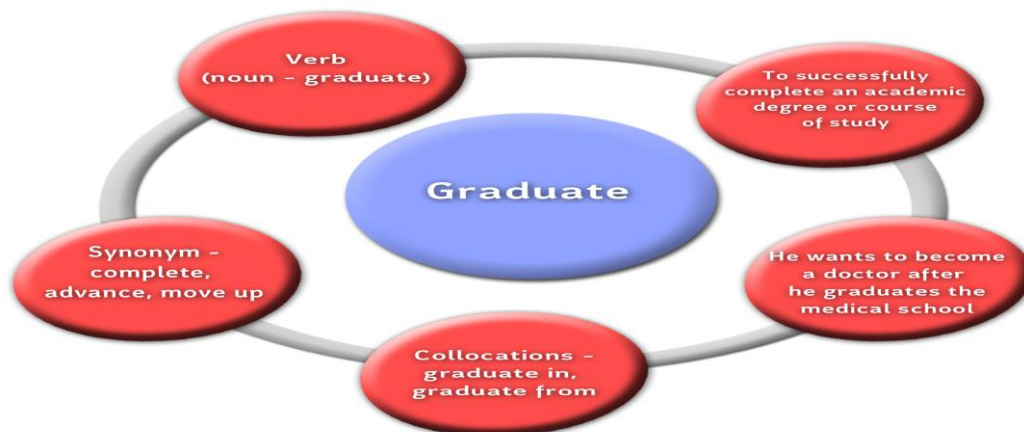
Будь-яка терміносистема перебуває у стані постійного розвитку: з'являються одні терміни, застарівають інші, але є періоди, коли термінологія знаходиться у стані бурхливого розвитку, що і відбувається зараз із терміносистемою освіти в українській мові. Такий стан пов'язаний із перебудовою системи освіти в Україні.

Кардинальна відмінність цих полів в українській та англійській мовах полягає у конституентному наповненні мікрополів (як у кількісному, так і в якісному планах). Для з'ясування таких відмінностей нами використовується перекладознавчий контрастивний та компонентний аналізи.

Для виокремлення сем використовувалися різні методи: інтроспекції, опозиції, словникових дефініцій та ін. Під час контрастивного аналізу лексичних значень, що базується на зіставленні словникових дефініцій, за одну сему приймається одиниця, умовно виражена одним повнозначним словом (словоформою) чи словосполученням, якщо воно компактно відображає ту чи іншу ознаку денотата у складі словникової рубрики.

За Е.Ф.Скороходьком, у семантичному значенні розрізняють позначальний, узуальний та історичний компоненти. Позначальний компонент відображається у визначеннях тлумачних словників. Вважається, що до складу значень природничих та технічних термінів (у межах терміносистеми) входять два компоненти: позначальний та професійний; у складі значень наукової термінології на перше місце виступає позначальний компонент; а для суспільно-політичних термінів характерним є ще й компонент оцінювання.

Терміни української та англійської мов, що належать до терміносистеми освіти, характеризуються наявністю позначальних, історичних (opposer – іст. опонент у вченому диспуті, chamber-deacon – іст. вільний слухач університету в англійській мові; братські школи – parish schools, ремісниче училище – іст. vocational school в українській мові), та професійних сем.

Наявність узуальних сем є характерною рисою дослідженої терміносистеми тільки в англійській мові з огляду на існування американського, британського та інших її національних варіантів: grades K through 12 – амер. повна середня школа (утворилося від K – kindergarten (дитячий садок) до 12 класу); sixth form college – брит. підготовчий коледж (середній навчальний заклад для осіб від 16 років, що готує до вступу в університет; існує самостійно чи при загальноосвітній школі). Зважаючи на достатньо широке входження великого пласту освітньої лексики у загальнолітературну мову, вичленити сему професійної належності під час використання освітніх термінів поза межами професійного спілкування можна не у кожного терміна. Зрозуміло, що не кожне слово в одній мові має точний еквівалент у іншій мові.

Згідно з Гумбольдтом, «за винятком слів, що позначають фізичні об'єкти, не існує слова в одній мові, яке було б цілковито еквівалентним слову в іншій мові». Відсутність всеохоплюючої двосторонньої відповідності освітньої лексики англійської та української мов не означає відсутності можливості відтворити значення лексеми однієї мови засобами іншої мови.

Перекладна взаємовідповідність – це наявність та можливість існування перекладного відповідника.

Перекладознавче порівняння – це порівняння для знаходження перекладних відповідників відповідно до понять, які позначають певні лексеми.

Поставити знак рівності між українською та англійською (будь-яким із національних варіантів) ЛСП неможливо. Адже термінологія відображає систему організації освіти, яка є досить індивідуальною для кожної країни.

Освіта є частиною культури тієї чи іншої країни, а накладати однакові стандарти на культури різних країн неможливо так само, як і на системи освіти, їх можна лише вивчати, порівнювати, знаходити спільні та відмінні риси.

2.2. ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ВИЗНАЧЕННЯ

У сучасній світовій освітній політиці, як підтверджує аналіз науково-педагогічних джерел і міжнародні нормативно-правові документи, визначаються кілька підходів до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я.

Основні з них: мейнстрімінг (mainstreaming), інтеграція (integration), інклюзія (inclusion). На тлі загальної термінологічної експансії англійської мови, ця термінологічна лексика в останні роки досить широко почала використовуватися і в Україні, втім, іноді із досить суперечливою відповідністю.

Посилаючись на визначення, які дають цим поняттям визнані в освітній сфері американські, канадські та європейські вчені (J. Andrews, T. Jonson, D. Lupart, Т. Лещинська, М. Малафеев, К. Raiswaik, С. Salisbury, Л. Шипіцина та ін.) варто зазначити, що ці терміни у зарубіжній практиці використовуються як близькі у змістово-понятійному сенсі, але не тотожні.

Мейнстрімінг (mainstreaming (англ.) – загальний потік) передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми однолітками. Здебільшого – це позаурочна форма спілкування: участь у спільних масових заходах, літніх таборах, клубах за інтересами тощо.

На думку канадських та американських учених, мейнстрімінг визначає цілий етап у розвитку освітніх тенденцій щодо навчання дітей з особливостями розвитку у Північній Америці наприкінці ХХ сторіччя і пов'язаний, переважно, із поширенням функціонування спеціальних класів у масових школах, коли соціальні контакти, встановлення стосунків дітей з особливостями розвитку та їхніх здорових однолітків, відбувалися у позаурочний час. Втім, вказується й на те, що ці стосунки характеризувалися нетривалістю та обмеженістю.

Інтеграція (integration (англ.) – цілий) у науковій літературі окреслюється багатьма теоретичними підходами до окремих її проблем, що відповідно ускладнює визначення та класифікацію її напрямків.

Розглянемо **понятійно-термінологічний аспект** цього поняття детальніше.

Сам термін «інтеграція» у спеціальній педагогіці є загальноживаним і розглядається або стосовно локальної проблеми (інтеграція дітей з порушеннями опорно-рухового апарату у суспільство, інтеграція осіб з інтелектуальними порушеннями у систему сучасних суспільних відносин), або інтерпретується в узагальненому вигляді (як один із важливих напрямів підготовки осіб з обмеженими можливостями до самостійного життя).

Визначення інтеграції, соціальної та педагогічної (освітньої), як окремих аспектів цього узагальненого поняття, яку запропонували російські вчені (Л. Шипіцина, І. Мамайчук) є логічно обґрунтованими і прийнятними.

На думку Л. Шипіциної, проблема інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я у суспільство зумовлена, з одного боку, наявністю у них відхилень у фізичному та психічному розвитку, з іншого – недосконалістю самої системи соціальних стосунків, яка в силу певної жорсткості вимог до своїх потенційних суб'єктів є недоступною для дітей з обмеженнями життєдіяльності.

Відповідно, соціальна інтеграція (інтеграція у суспільство) передбачає соціальну адаптацію дитини з відхиленнями у розвитку в загальну систему соціальних стосунків і взаємодії, перш за все, в рамках того освітнього середовища, до якого вона інтегрується. Визначається два підходи до інтеграції осіб з порушеннями психофізичного розвитку у суспільство:

- *перший* підхід передбачає пристосування інвалідів до життя у суспільстві, його адаптацію до навколишніх умов. Цей підхід є досить обмеженим, оскільки процес соціалізації особистості є двостороннім: особа з обмеженими можливостями здоров'я має бути не лише об'єктом інтеграції, а й, обов'язково, суб'єктом, активним учасником цього процесу;

- *другий* підхід передбачає, окрім підготовки такої особи до життя у суспільстві, ще й підготовку суспільства до прийняття її.

Одним із найважливіших факторів соціальної інтеграції є формування відповідних правових основ держави, що регламентують сприятливі умови для інтеграції, формування позитивних стосунків між усіма членами суспільства, а також передбачають вплив суспільства і соціального середовища на особистість дитини з відхиленнями у розвитку та активну участь у цьому процесі самої дитини.

«Педагогічна інтеграція, – як зазначає Л. Шипіцина, – передбачає формування у дітей з обмеженими можливостями здоров'я здібностей до засвоєння навчального матеріалу, передбаченого загальноосвітньою програмою, тобто загальним навчальним планом (спільне навчання в одній школі чи класі)». У ширшому сенсі понятійного визначення дослідниця зауважує, що на практиці функціонують дві основні форми інтеграції:

- інтернальна – взаємодія у самій системі спеціальної освіти;
- екстернальна – взаємодія спеціальної та масової освіти.

Приймаючи загалом ці визначення, варто підкреслити, що такий поділ видається досить умовним, оскільки поданий у занадто узагальненому вигляді.

Білоруські вчені А. Конопльова та Т. Лещинська розглядають інтеграцію в системі освіти як створення єдиного освітнього простору, зближення загальної та спеціальної освіти, навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах максимально наближених до звичайного середовища, з найменшими обмеженнями. Ці вчені зазначають, що «інтеграція – багатоаспектна проблема, яка відображає синтез соціальних, правових, економічних, психологічних, педагогічних проблем. Інтегроване навчання розглядається як двосторонній процес: дитина з особливостями психофізичного розвитку готується до спільного навчання зі здоровими однолітками, адаптується до освітнього простору звичайної школи.

І водночас школа пристосовується до дітей з відхиленнями у розвитку, використовує засоби для задоволення їхніх особливих потреб». Ці вчені, розробляючи методологічні засади інтегрованого навчання, яке нині широко впроваджується в освітню систему, вибудовують їх на основі теоретичної концепції «включення» (інклюзії), втім, не вбачають відмінностей між термінологічними визначеннями «інтегроване навчання» та «навчання інклюзивне», вочевидь, поділяючи позиції російських учених, зокрема спеціалістів у галузі спеціальної педагогіки Б. Пузанова, М. Малафєєва, Н. Шматко щодо відповідності та прийнятності зарубіжної понятійної термінології, яка використовується у сучасних педагогічних дослідженнях.

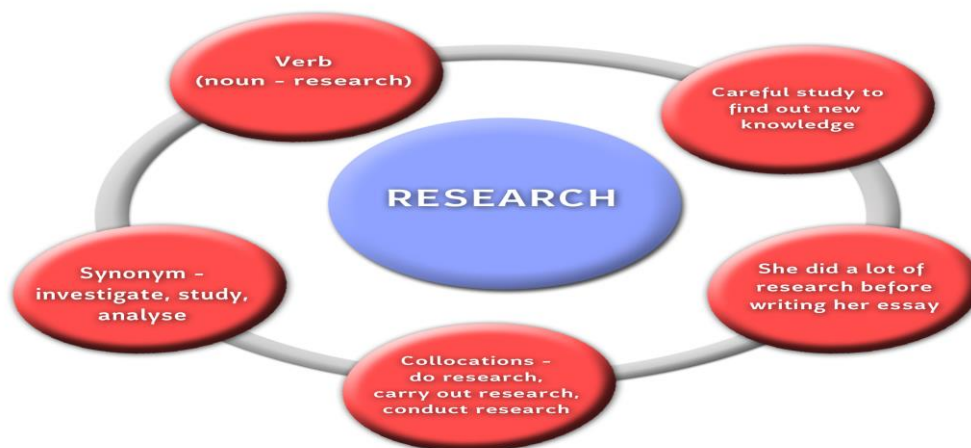
Інтегроване навчання, за визначенням російських вчених Б. Пузанова, М. Малофєєва, – це навчання і виховання дітей з відхиленнями розвитку в установах загальної системи освіти разом із дітьми, які розвиваються нормально. Інтегроване навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у масових загальноосвітніх навчальних закладах, на думку вчених, може здійснюватися за моделями (формами) повної, комбінованої, часткової та тимчасової інтеграції.

Повна інтеграція, як форма навчання, рекомендована тим дітям, які за рівнем психофізичного розвитку відповідають віковій нормі та психологічно готові до спільного навчання зі здоровими однолітками.

Комбінована інтеграція – для тих дітей, у яких психофізичний розвиток наближений до вікової норми, але їхнє навчання в умовах масового закладу обов'язково має супроводжуватися корекційною допомогою відповідних фахівців, зокрема вчителя-дефектолога спеціального класу.

Часткова інтеграція передбачає перебування дитини з обмеженими можливостями здоров'я серед своїх здорових однолітків у масовому навчальному закладі лише частину дня (найчастіше другу половину).

Тимчасова інтеграція, за якої всі школярі спеціального класу (закладу), незалежно від стану психофізичного розвитку, об'єднуються кілька разів на місяць для проведення спільних заходів.

Вочевидь, дві останні моделі інтеграції більше відповідають її соціальному аспекту, інтегроване навчання ж, як форма надання освітніх послуг, може співвідноситися лише з повною та комбінованою моделями інтеграції.

Цікавим є погляд на інтеграцію німецьких дослідників. Так, зокрема, на їхню думку інтеграція, як освітній процес, має шість рівнів.

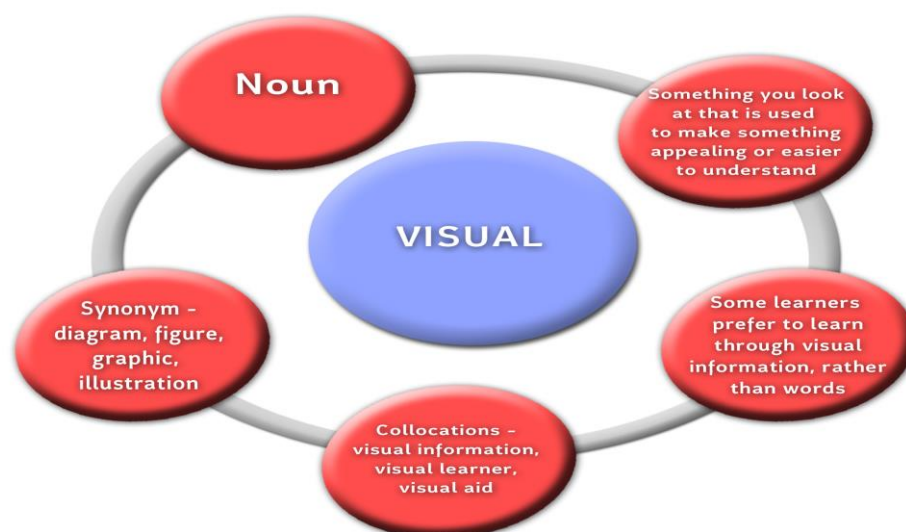
Перші три, психолого-педагогічний, понятійно-термінологічний та правовий, характеризують зовнішні умови інтеграції.

Так, психолого-педагогічний рівень передбачає створення необхідних умов, аби дитина з особливостями розвитку не почувалася ізольованою серед здорових однолітків. Перш за все – це спеціально пристосовані шкільні приміщення, зокрема, усунення архітектурних першкод, створення відповідного навчального середовища, яке б сприяло встановленню контактів між дітьми як на уроках, так і у позанавчальний час.

Понятійно-термінологічний рівень передбачає використання термінології, яка б не мала дискримінаційного забарвлення. Некоректним вважається використання діагностичної лексики, яка за необхідності вживається вузьким колом фахівців. Зокрема, на думку цих учених, має бути вилучено з широкого вжитку термін «аномальна дитина», як такий, що засвідчує повну неповносправність і зорієнтований не на розвиток дитини, а на її обмеження.

Правовий рівень інтеграції пов'язаний з дотриманням прав дитини, які визнані міжнародним співтовариством і сприяють розробці відповідної нормативно-правової бази для впровадження інтегрованого навчання. Нормативно-правові документи мають засвідчити, що батьки вибирають форму навчання для своєї дитини, а освітні установи за сприяння урядових організацій мають задовольнити всі їхні запити, спираючись на відповідно затверджене законодавство.

Внутрішні умови інтеграції визначають соціально-комунікативний, курикулумний (навчально-методичний) і навчально-психологічний рівні.

Соціально-комунікативний рівень, на думку вчених, є визначальним для успішної інтеграції, оскільки він передбачає повну взаємодію дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх однолітків.

Беручи за основу провідні концепції «контакту» та «моделювання», за якими, завдяки контактам, можна усунути стереотипність поведінки «особливої» дитини і забезпечити моделювання нею своєї поведінки на зразок поведінки здорових дітей, вчені зазначають, що інтеграція сприятиме засвоєнню норм соціальної поведінки дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

Значною мірою це залежить від самої організації навчального процесу в школі, складу і кількості учнів у класі, від продуманої та продуктивної організації їхньої спільної діяльності. Курикулумний рівень інтеграції передбачає створення єдиного курикулуму (навчальний план, програма, підручник), у якому враховувалися б особливі потреби дітей на основі розробки багаторівневих навчальних програм, що розробляються з урахуванням індивідуальних можливостей школярів.

Навчально-психологічний рівень у процесі інтеграції визначає участь дитини з особливостями психофізичного розвитку в оцінюванні своїх навчальних досягнень та успіхів особистісного розвитку. Інтроіндивідуальне оцінювання є основним визначальним моментом в інтегрованому навчанні, оскільки суб'єктивне самопочуття кожного учня з особливими освітніми потребами має бути першочерговим фактором у визначенні успішності інтеграції.

Теоретичні аспекти інтеграції, як напряму освітньої політики, є багатовекторними, різноплановими та суперечливими. Це пояснюється різним досвідом впровадження інтегрованого навчання у різних країнах світу.

На теренах країн колишнього Радянського Союзу цей напрям освітнього реформування лише окреслюється, про що свідчать нечисленні публікації вчених у галузі спеціальної педагогіки.

І тому так важливо знайти порозуміння у цих термінологічних визначеннях.

Досвід багатьох зарубіжних країн засвідчує, що методологічними засадами освітньої інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку є затвердження принципів рівних прав і можливостей у здобутті освіти.

У загальнонавчальному розумінні **освітня інтеграція**, на нашу думку, передбачає надання можливості учням з порушенням психофізичного розвитку навчатися у звичайних класах загальноосвітньої школи, при цьому ці діти мають опанувати програму масової або спеціальної школи, їм надаються стандартні освітні послуги. Як колективна форма освітньої інтеграції можуть функціонувати спеціальні класи (групи), в яких діти з особливостями психофізичного розвитку здобувають освітній рівень спеціальної школи-інтернату відповідно типу або загальноосвітнього закладу.

За повної **інклюзії** (включення) усі учні є повноправними членами дитячого колективу, забезпечуються безбар'єрним доступом, підтримкою, за необхідності – медико-соціальним і психолого-педагогічним супроводом.

Інклюзивна освіта, як зазначають у своїх дослідженнях вчені скандинавських країн Т. Jonson і К. Raiswaik, на відміну від інтеграції – це гнучка, індивідуалізована система навчання з психолого-педагогічною підтримкою дітей і молоді з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи, яка знаходиться поблизу місця проживання.

Всі діти від самого початку мають бути включені в освітнє та соціальне шкільне життя за місцем проживання. Освітні заклади повинні надати змогу брати активну участь усім дітям в діяльності колективу, місцевої громади, таким чином забезпечуючи повне порозуміння та взаємодію всіх членів спільноти.

За інклюзивної системи навчання визнається та враховується різноманітність дитячого колективу, особливі освітні потреби задовольняються і у дітей з обмеженими можливостями здоров'я, і у дітей талановитих і обдарованих за допомогою індивідуалізованих методів навчання, адаптованих навчальних програм, спеціально розроблених допоміжних навчальних матеріалів, додаткових посібників тощо.

Інклюзивне навчання (інклюзія – inclusion (англ.) – включення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

А. Конопльова та Т. Лещинська стверджують, що «включення» (інклюзія, на відміну від інтеграції) характеризує більш глибокі процеси, що відбуваються у суспільстві.

Слід зазначити, що основоположні засади інклюзивного навчання викладено в Саламанкській декларації, в рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами. У цьому міжнародному документі наголошується, що «інтеграція дітей та молоді з особливими освітніми потребами відбувається найкраще в рамках інклюзивних шкіл, які повинні приймати всіх дітей, не зважаючи на їхні фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовні чи інші особливості. До них належать діти з розумовими чи фізичними вадами, обдаровані діти, безпритульні й ті, що працюють, діти з віддалених районів, діти, що належать до мовних, етнічних чи культурних меншин, діти з найменш благополучних чи маргіалізованих районів чи груп населення».

Відповідно до Декларації «основним принципом інклюзивного навчання є те, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, незважаючи на жодні труднощі чи відмінності між ними.

Інклюзивні школи повинні визнавати і враховувати різні потреби своїх учнів шляхом приведення у відповідність методів та темпу навчання, а також забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, організаційні заходи, стратегії викладання, використовуючи ресурси та партнерські зв'язки з громадами, де вони проживають». Інклюзивне освітнє середовище змінює роль педагога звичайного навчального закладу.

Він має сприймати учнів з особливими освітніми потребами подібно до інших дітей у класі: залучати їх до спільних видів діяльності, ставлячи дещо інші завдання; залучати учнів до колективних форм навчання і групового вирішення завдань; використовувати різноманітні стратегії колективної участі – ігри, спільні проекти, лабораторні дослідження та ін. Як засвідчує аналіз науково-педагогічних джерел та міжнародних нормативно-правових документів, процес здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку має чітко виражені тенденції, спрямовані на інтегрування таких учнів у масові навчальні заклади.

Варто відзначити певну термінологічну неузгодженість, яка супроводжує цей процес. Наразі термінологічна різноманітність має доволі полюсні та суперечливі наголоси. Разом з термінологією в освітню національну систему приходить понятійність, яка донедавна була повністю відсутня у зв'язку з уніфікованістю та сталістю системи освіти.

Серед наукових робіт, присвячених проблемам інклюзивної освіти, варто виокремити дослідження, що проводяться канадськими вченими Університету Альберта, зокрема, завідувачем Всеканадської кафедри інклюзії професором D. Lupart. Непересічну значущість у визначенні методології інклюзивного навчання має її праця, написана у співавторстві з J. Andrews «The Inclusive Classroom: Educating Excerptional Children».

Саме ця праця дає змогу з'ясувати сутність термінологічних понять, таких як інтеграція, мейнстримінг, інклюзія, оскільки у науковій, методичній, публіцистичній літературі вони трактуються досить вільно.

Сучасне розуміння терміну «спеціальна освіта» передбачає навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку поза межами звичайної масової школи в паралельній сегрегаційній освітній системі.

Поняття «інтеграція» та «інклюзія» розглядаються як антонімічні щодо «сегрегації» і позначають відповідний поступ у розвитку системи одержання освіти особами з порушеннями.

Водночас, інтеграція та інклюзія не є тотожними, але й не взаємозаперечуючими поняттями. Інтеграція в широкому соціально-суспільному сенсі передбачає залучення осіб з особливостями психофізичного розвитку у систему соціально-суспільних стосунків шляхом використання різних форм спільного навчання, у тому числі інтегрованого та інклюзивного, оскільки раннє інтегрування у повноцінне соціальне середовище, зокрема, у масові навчальні заклади, дітей з особливостями психофізичного розвитку є першочерговою умовою успішності такого залучення, повноцінної інтеграції.

Ставлення до осіб з порушеннями психофізичного розвитку, включення їх до суспільного життя, інноваційні підходи до здобуття ними освіти, перш за все, виявляються у ствердженні нових понятійно-термінологічних визначень щодо дітей з обмеженими психофізичними можливостями.

Ці питання вирізняються багатоаспектністю та різноманітністю підходів, що зумовлено суспільно-історичним підґрунтям. Не вдаючись до глибокого історичного аналізу цієї проблеми, акцентуємо увагу на сучасних підходах щодо її розв'язання.

Нові концептуальні засади суспільної організації, визнання різноманітності та рівноправності людської спільноти, поступ світової педагогічної науки у напрямі гуманізації та освітньої демократизації зумовили появу нової понятійної термінології, яка поступово стає загальноживаною та зрозумілою. «Аномальні особи», «дефективні», «інваліди», «діти з вадами» – ці терміни у нашій країні донедавна були законодавчо закріпленими і загальноживаними.

Понятійна основа цих термінологічних визначень – фіксація порушень, вад, відносної аномальності. Втім, ще у 1927 році Л. Виготський, обґрунтовуючи теорію надкомпенсації, передбачав: «доведеться відмовитися і від поняття, і від терміну «дефективні діти».

Сучасні дослідники означеної проблематики, зокрема, російська дослідниця А. Гордеева, вказує на те, що «використання терміну «дефективний» є коректним з наукової точки зору, оскільки в основі аномалій розвитку завжди приховується певний дефект, зазвичай, фізичного походження, або соціального у випадку моральної дефективності. Однак ці назви з морально-етичних позицій не витримали випробування часом». Щодо терміну «інвалід», міжнародне визначення якого вперше подано в Декларації ООН «Про права інвалідів» у 1975 р., то це – «особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого і / або соціального життя через вроджене або набуте порушення фізичних або розумових здібностей».

Сучасні міжнародні тенденції в галузі міжнародних правових норм, соціальної політики, освіти засвідчують як найбільш прийнятне використання терміну «особа з обмеженими можливостями», оскільки основна увага концентрується на «особі», а «обмежені можливості» є вже другорядною характеристикою.

Втім, термін «особа з обмеженими можливостями здоров'я» не повністю відповідає синонімічному та загальноживаному терміну «інвалід».

Складність та суперечливість визначення поняття інвалідності, що виявляються під час аналізу як міжнародних нормативно-правових документів, так і українських нормативних документів, дає змогу співвідносити та використовувати цей термін, орієнтуючись, перш за все, на показники та результати суто медичного обстеження.

Зауважимо, що в країнах Західної Європи та Америки досить вживаним вважався термін «фізично або розумово неповноцінні особи» («handicapped persons»), «особи з порушеннями розвитку» («disabled persons») або просто «особи з порушеннями» («the disabled»).

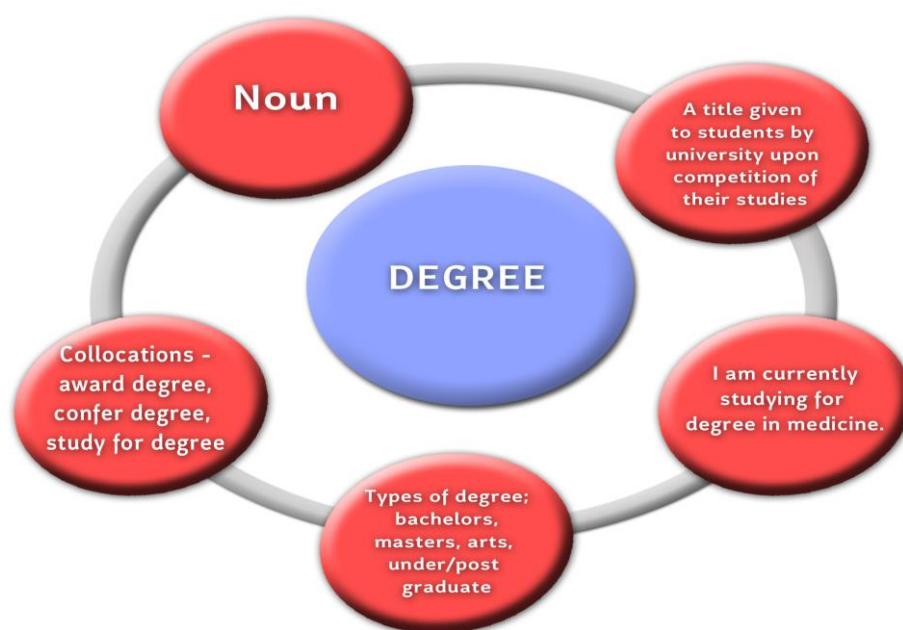
Термін «особи з порушеннями розвитку» («persons with disabilities»), який переважно зустрічається у державних офіційних документах.

На думку В. Леповського: «враховує, що такі індивіди передусім – особистості, розвіюючи застарілі стереотипи, за якими основна увага несправедливо зверталась на «розлади». Відтак, доцільніше, видається використовувати термін «порушення розвитку» («disability»), аніж термін «фізична або розумова вада» («handicap»), оскільки він нейтрально характеризує певний фізичний або психічний стан без попереднього визначення його впливу на здатність індивіда повноправно проживати в суспільстві.

У міжнародних правових документах та державних законодавчо-нормативних актах соціального спрямування у багатьох країнах загальноживаний термін – «діти з особливими потребами» («Children with Special Needs»). Це термінологічне визначення передбачає зміщення акцентів з недоліків і порушень у дітей, відхилень від норми, до фіксації їхніх особливих потреб.

Як зауважує А. Гордеєва: «Говорячи про особливості, ми відштовхуємося від людини взагалі, а не від норми, від людини з певними особливостями, які притаманні лише їй. Особливість передбачає відмінність, несхожість, можливо неповторність, індивідуальність, унікальність». Відповідно, до дітей з особливими потребами дослідниця відносить дітей-інвалідів, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованих дітей.

Широкий вжиток терміну «діти з особливими потребами» зініціювала Саламанкська Декларація, опублікована у 1994 р., де і подано його основне визначення: «Особливі потреби» стосуються всіх дітей і молодих людей, чії потреби залежать від різної фізичної чи розумової недостатності або труднощів, пов'язаних із навчанням. Багато дітей мають труднощі у навчанні і, таким чином, мають спеціальні освітні потреби на певних етапах свого навчання у школі».

На думку відомих європейських учених (G. Lefrancois, W. Lepowsky, K. Raiswaik та ін.), дитяча популяція, незважаючи на своє розмаїття, в основному має нормальні або, так звані, середні показники розвитку, в тому числі, й навчальні здібності. Однак, певна кількість дітей має відмінні від середніх показники, а, відповідно, з педагогічної, соціальної або медичної точки зору ці діти характеризуються як такі, що мають особливі потреби.

Звернемось до визначення, яке дає французький вчений G. Lefrancois: «Особливі потреби – це термін, який використовується стосовно осіб, чия соціальна, фізична або емоційна особливість потребує спеціальної уваги та послуг, які надають можливість розвинути свій потенціал». До їх числа належать діти, які мають як виняткові здібності або талани, так і діти з фізичними, психічними, соціальними відмінностями.

Найбільш поширене та стандартне визначення «особливих потреб», зокрема в країнах Європейської Спільноти, подано у Міжнародній класифікації стандартів освіти (International Standart Classification of Education): «Особливі навчальні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів.

Додатковими ресурсами можуть бути: персонал (для надання допомоги у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, у тому числі допоміжні та корекційні); фінансові (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг)».

T.Shea, A.Bauer зазначають, що це визначення достатньо широке і охоплює три категорії учнів:

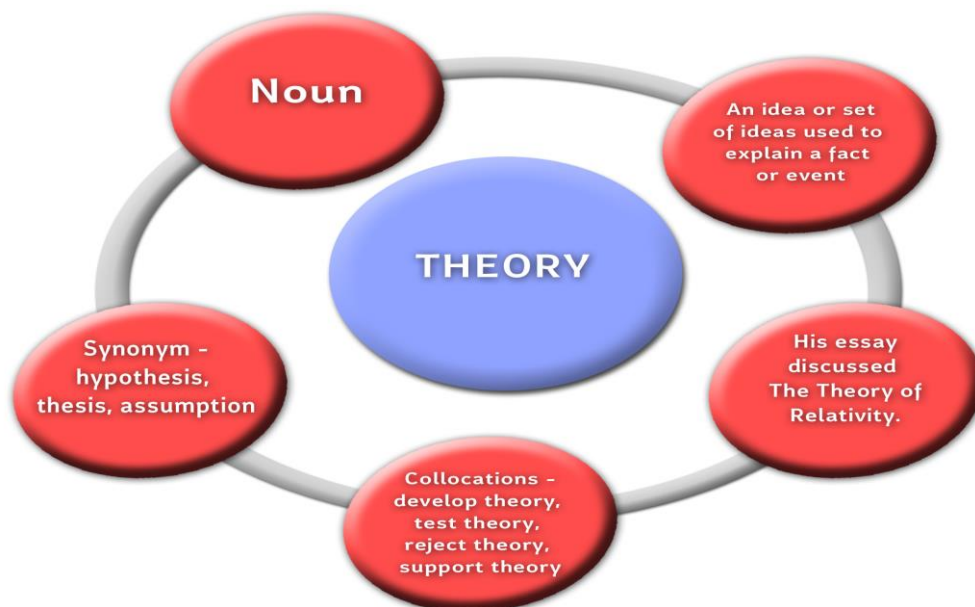
- категорія А – труднощі навчання зумовлені інвалідністю, яка спричинена психофізичними вадами, що має чіткі біологічні причини;
- категорія Б – труднощі навчання не пов'язані з відхиленнями у розвитку;
- категорія В – труднощі навчання, зумовлені соціальними причинами.

В Україні термінологія «діти з особливими потребами», «діти з особливими освітніми потребами» досить вживана. Однак понятійність цієї термінології поширюється лише на дітей, у яких визначаються особливості або порушення психофізичного розвитку, оскільки передусім саме вони ідентифікуються як діти з особливими потребами, що не повною мірою відповідає термінологічній понятійності.

Втім, у державних нормативно-правових документах, зокрема в Законі «Про основи соціальної захищеності інвалідів України», подано тлумачення особливих потреб, як тих, що виникають у зв'язку з інвалідністю особи.

Визначається, що це, насамперед, потреби у відновленні або компенсації порушених або втрачених здібностей до різних видів діяльності, в тому числі, у можливості оволодіння знаннями.

В освітніх Законах та нормативно-правових документах України використовується визначення: «діти-інваліди та діти з вадами розумового або фізичного розвитку», «діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку», «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «діти з особливостями психофізичного розвитку» тощо.

Вочевидь, ситуація з уніфікованістю термінології стосовно дітей з обмеженими можливостями здоров'я, як на тому наполягають громадські організації, спираючись на міжнародні документи з дотримання прав людини, на сьогодні в нашій країні є неприйнятною. Оскільки, не заперечуючи неприпустимість використання дискримінаційної термінології, не можна повністю уникнути професійної термінологічної лексики. Тому необхідно використовувати словосполучення «діти з особливостями психофізичного розвитку», «діти з порушеннями», «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «діти з особливими освітніми потребами» (особливими навчальними потребами, оскільки йдеться саме про потреби в навчанні), «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «неповносправні діти», «інваліди».

Підтвердженням «логічності» вживання саме цих визначень може слугувати думка Л. Виготського, який у своїй праці «Принципи виховання фізично дефективних дітей» наголошує: «Тим часом зрозуміло будь-якому педагогу, що сліпа чи глухоніма дитина насамперед є дитина, і вже потім – дитина особлива, сліпа чи глухоніма».

РОЗДІЛ 3

СКЛАДОВІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ОСВІТА» АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

3.1. ОСОБЛИВОСТІ ТА РОЗБІЖНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ЛЕКСИКИ

Для ефективнішого виявлення розбіжностей конститuentного наповнення ЛСП «освіта» англійської (у двох НВАМ) та української мов мікрополя як складові ЛСП аналізуються окремо.

У дослідженні використовується компонентний аналіз, метод аналізу словникових дефініцій та кількісні підрахунки.

За допомогою компонентного аналізу та аналізу словникових дефініцій виділяються пари-лексичні кореляти у лексико-семантичних полях «освіта» обох мов. Такий аналіз є базою для поділу аналізованих конститuentів на лакуни, аналоги та двосторонні відповідники.

Лакуна – лексема, яка використовується для позначення явища, поняття чи предмета, відсутнього у культурі мови перекладу і тому вимагає створення перекладного відповідника. *Аналог* – це лексема у мові перекладу, яка має корелят у мові оригіналу зі спільними семантичними множниками і використовується як перекладний відповідник. *Двосторонні відповідники* – це лексеми мови-джерела та мови-перекладу, які використовуються для позначення понять, явищ чи предметів, які існують в обох мовах.

Відмінності мікрополів «початкова освіта» – «primary education» та «початкова освіта» – «elementary education»

Ця частина присвячена виявленню розбіжностей у конститuentному наповненні основних ЛСГ мікрополя «elementary education» американського НВАМ та «primary education» британського НВАМ відносно мікрополя «початкова освіта» української мови.

Розбіжності у лексико-семантичних групах «заклади освіти» – «educational establishments»

Експліцитне вираження семи «кількість років навчання» є прикметною рисою номінації ЛСГ «заклади освіти» в українській мові, напр.: початкова чотирирічна школа (four-year primary school), початкова трирічна школа (three-year primary school). Ці конститuentи об'єднані двома узагальнювальними термінами-синонімами: загальноосвітній навчальний заклад першого ступеня (comprehensive educational establishment of the first level), що вважається етноспецифічним, та початкова школа (primary school), що має аналоги-відповідники в обох НВАМ – primary school (брит.), elementary school (амер.).

До угруповання «заклади початкової освіти» також входить уточнювальний термін «прогімназійна початкова школа» (preparatory primary school (for gymnasium) – початкова школа, де готують дітей до навчання у гімназії), що не має аналогів у ЛСГ обох НВАМ. Семантичне наповнення терміна «малокомплектна початкова школа» (ungraded primary school) збігається з американізмом-аналогом «ungraded school».

Особливість термінів, що складають ЛСГ «educational establishments» у британському НВАМ полягає у наявності узуальних сем у кожного конституента із семантичним множником «державний навчальний заклад».

Конституентне наповнення цього угруповання може змінюватися з екстралінгвістичних причин і має три варіанти.

Перший варіант: infant school (молодша початкова школа (для дітей від 5 до 7 років)) – junior school (старша початкова школа (для дітей від 7 до 11 років)). Другий варіант: combined infant and junior school (primary school) (об'єднана старша та молодша початкова школа).

Третій варіант: first school (початкова школа нижчого рівня (для дітей від 5 до 8 років)) – middle school (проміжна школа).

Термін-конституент досліджуваної ЛСГ британського НВАМ «primary school» (початкова школа) визначається імпліцитним семантичним множником «належність до державного сектору освіти» (state education) та є узагальнювальним для «infant(s') school» (молодша початкова школа (для дітей від 5 до 7 років)) із синонімами «infant classes» (молодші початкові класи), «infant(s') department» (відділення молодшої початкової школи) та «junior school» (старша початкова школа (для дітей від 7 до 11 років)).

Як зазначалося вище, аналогом-відповідником до «primary school» слугує узагальнювальний український термін-конституент «початкова школа», тоді як до «infant(s') school» та «junior school» відповідників у ЛСГ української мови не знаходимо, ці терміни вважаються етноспецифічними.

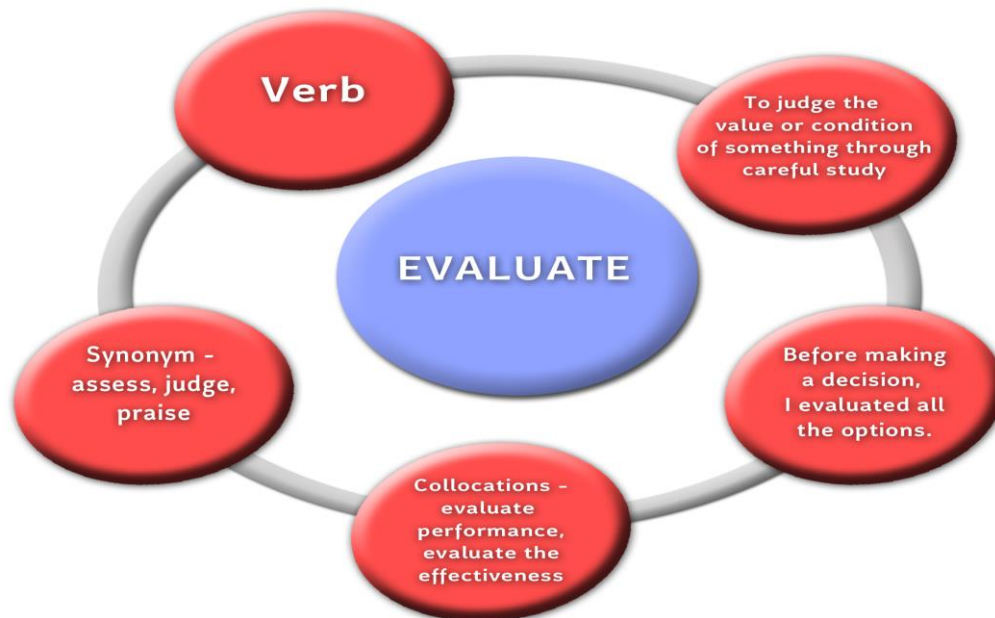
Термін «first school» (початкова школа нижчого рівня (для дітей від 5 до 8 років)) також має семантичний множник «належність до державного сектору освіти» (state education) та аналогічних термінів в українській мові немає.

Семема «middle school» є наступною у цій послідовності і частково належить до мікрополів «primary education» та «secondary education». Річ у тому, що імпліцитна сема вікової детермінанти останнього конституента – вік учнів 8-12 чи 9-13 років – частково характеризує мікрополе середня освіта.

Семою «належність до приватного сектору освіти» (independent school) позначені терміни «pre-preparatory school» (молодша підготовча школа (5-7 років)) та «preparatory (prep) school» (підготовча школа (початкова школа для учнів 7-13 років у закритому середньому навчальному закладі)).

Результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що на відміну від аналізованої ЛСГ української мови, сема належності до державного чи приватного сектору у ЛСГ «educational establishments» британського НВАМ має вплив на номінацію закладів освіти.

Досліджувана ЛСГ американського НВАМ не має такої різноманітності, як в українській мові чи у британському НВАМ.

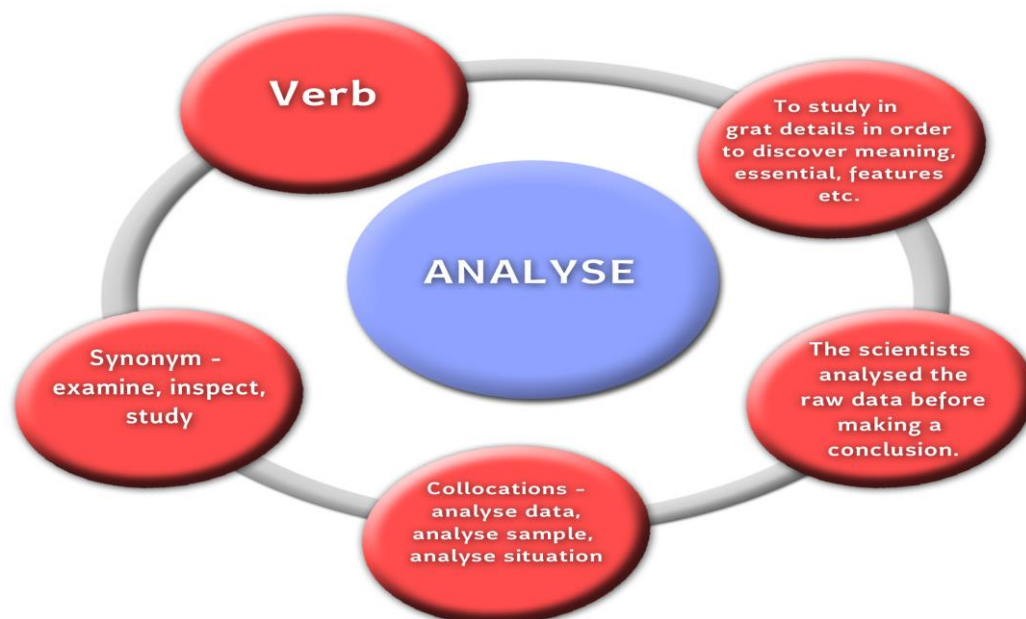
Подібно до українського угруповання «заклади освіти», номінація тут не залежить від семи належності до державного чи приватного сектору.

Родовий термін «elementary school» (початкова школа) є узагальнювальним для термінів-синонімів «common school» (початкова школа) та «grade(d) school» (початкова школа), а також може мати інтегральний семантичний множник, якщо ця семема є початковою ланкою у «повній середній школі» (secondary education). Корелятом та перекладним відповідником цих термінів у ЛСГ української мови є родовий термін «початкова школа».

Семема «ungraded school» (малокомплектна початкова школа) має, як зазначалося вище, аналог-конституент ЛСГ української мови мікрополя «початкова освіта» – «малокомплектна початкова школа», що використовується як перекладний відповідник.

Семантичний множник «експериментальний навчальний заклад» характеризує терміни «open plan school» – «школа вільного планування» (звич. початкова школа, де поділ на класні приміщення є лише умовним) та «school without walls» – «школа без стін» (приміщенням такої початкової школи слугує велика зала з гофрованими розсувними переділками; одночасно там можуть навчатися до 100 дітей з 4-5 педагогами), ці терміни є етноспецифічними відносно ЛСГ «заклади освіти» української мови.

Сема «експериментальний навчальний заклад» вирізняє з-поміж інших і конституент ЛСГ української мови «експериментальний педагогічний майданчик» (pilot school), але використовується для номінації не лише експериментальних закладів початкової освіти, а й середньої чи вищої освіти.

Особливості лексико-семантичних підгруп «учні» – «pupils» (brit.), та «учні» – «graders» (amer.)

Семантична ознака вікової детермінанти родового терміна угруповання української мови «учень початкових класів» не збігається з аналогічною семантичною ознакою родових термінів британського (primary school pupil) та американського (grader) НВАМ: учень початкових класів – 6-10 років, primary school pupil – 5-11 років, grader – 5-11 (12) років. Для українського терміна ця сема є сталою, а для американського і британського – варіативна.

Узагальнювальний семантичний компонент терміна «учень початкових класів» об'єднує терміни з диференційними семантичними множниками «учень першого класу» (first year pupil), «учень другого класу» (second year pupil), «учень третього класу» (third year pupil), «учень четвертого класу» (fourth year pupil) та їхні розмовні варіанти: першокласник – першачок – першорічка, другокласник, третьокласник.

Семантичний набір терміна-конституента досліджуваної ЛСГ української мови «черговий учень» або «черговий» охоплює суму семантичних множників трьох термінів-конституентів терміносистеми британського НВАМ «board monitor», «homework monitor», «tidiness monitor».

Архітектоніка підгрупи «pupils» британського НВАМ є складнішою за структуру підгрупи-корелята української мови. В українській мові – це структура з одноетапним відгалуженням термінів від однієї архілексеми, тоді як підгрупа британського НВАМ – це двоетапне відгалуження конституентів.

Узагальнювальний термін-бритицизм «primary school pupil» (учень початкових класів) семантично охоплює два диференційних конституенти: infants (учні молодшої початкової школи віком 5-7 років) та juniors (учні старшої початкової школи віком 8-11 років).

Термін «infants» семантично поєднує видові терміни «year 1 pupil» (учень першого класу) та «year 2 pupil» (учень другого класу), а «juniors» та його синоніми «(school)boy» та «(school)girl» є узагальнювальними для чотирьох конститuentів: «year 3 pupil» (учень третього класу), «year 4 pupil» (учень четвертого класу), «year 5 pupil» (учень п'ятого класу), «year 6 pupil» (учень шостого класу).

Проаналізувавши структуру та семантичний набір конститuentів підгруп «учні» – «pupils» двох мов, робимо висновок про частковий збіг семантичного набору архілексем підгрупи української мови та підгрупи британського НВАМ, а також про невідповідність структури двох аналізованих підгруп, а, отже, про етноспецифічність конститuentів обох угруповань.

Лише у двох випадках використовується розширений переклад термінів (infants, juniors), для семантичного відтворення решти термінів – аналоги (у випадку з «year 5 pupil», «year 6 pupil», «fifth grader», «sixth grader» аналоги знаходяться у мікрополі середньої освіти).

Підгрупа «graders» американського НВАМ має структуру, що частково нагадує структуру підгрупи-корелята української мови: одна узагальнювальна архілексема (grader (учень початкових класів)) та одноетапне розгалуження уточнювальних конститuentів, чотири у підгрупі української мови та шість у підгрупі американського НВАМ:

- first grader (учень першого класу),
- second grader (учень другого класу),
- third grader (учень третього класу),
- fourth grader (учень четвертого класу),
- fifth grader (учень п'ятого класу),
- sixth grader (учень шостого класу)).

Останній конститuent, sixth grader (учень шостого класу), вирізняється з-поміж інших наявністю узуальної семи і тому є варіативною складовою цієї підгрупи. Підгрупа української мови не має варіативних складових та конститuentів із узуальними семами.

Розбіжності у лексико-семантичних групах «навчальні дисципліни» – «subjects, disciplines»

Переважає кількість одиниць конститuentного наповнення ЛСГ «навчальні дисципліни» американського та британського НВАМ має однакове фонографічне оформлення та семантичне наповнення, тому ці угруповання аналізуються разом. Набір конститuentів ЛСГ української мови визначається етноспецифічною узагальнювальною лексемою «Типовий навчальний план початкової школи з українською мовою навчання».

Домінантою в ієрархії угруповання «навчальні дисципліни» британського НВАМ є термін «National Curriculum» (Державний навчальний план). Він інтегрує два узагальнювальних терміни «Key Stage 1» (перший етап періоду обов'язкового навчання (охоплює учнів віком 5–7 років)) та «Key Stage 2» (другий етап періоду обов'язкового навчання (охоплює учнів віком 7–11 років)).

Родові лексеми «Key Stage 1» та «Key Stage 2» належать до безеквівалентної лексики, семантично наповнені термінами, що номінують навчальні дисципліни мікрополя «початкова освіта» британського НВАМ й аналізуються далі.

На противагу етноспецифічній лексемі «National curriculum subject» (предмет Державного навчального плану), його синоніми «subject» (предмет) та «area of the curriculum» (предмет програми) мають терміни-відповідники в аналогічній ЛСГ української мови – «предмет», «навчальна дисципліна».

ЛСГ української мови та два аналогічних угруповання обох НВАМ у своєму складі мають родові терміни, що об'єднують конституенти за ознакою «обов'язкова – необов'язкова дисципліна», це британізм «common core» (обов'язкові предмети шкільної програми), український термін «інваріантна складова» (invariant part of the curriculum) та американізм «core curriculum» (обов'язкова частина навчальної програми).

Узагальнювальна сема «обов'язкова дисципліна» є спільною для трьох термінів, тоді як уточнювальні семантичні множники збігаються частково:

- common core – reading, writing, 'rithmetic (mathematics скор. maths, розм. sums), physical education (PE) (розм. games), information technology (IT), science, English, history, geography, design and technology, art, music;
- інваріантна складова – читання, письмо, математика, рідна мова, ознайомлення з навколишнім середовищем, іноземна мова, образотворче мистецтво (малювання), трудове навчання, музика, основи здоров'я і фізичної культури (фізкультура), основи безпеки життєдіяльності;
- core curriculum – reading, writing, 'rithmetic (mathematics скор. math), language class, geography, history, science, art, music, physical education (PE) (розм. gym class).

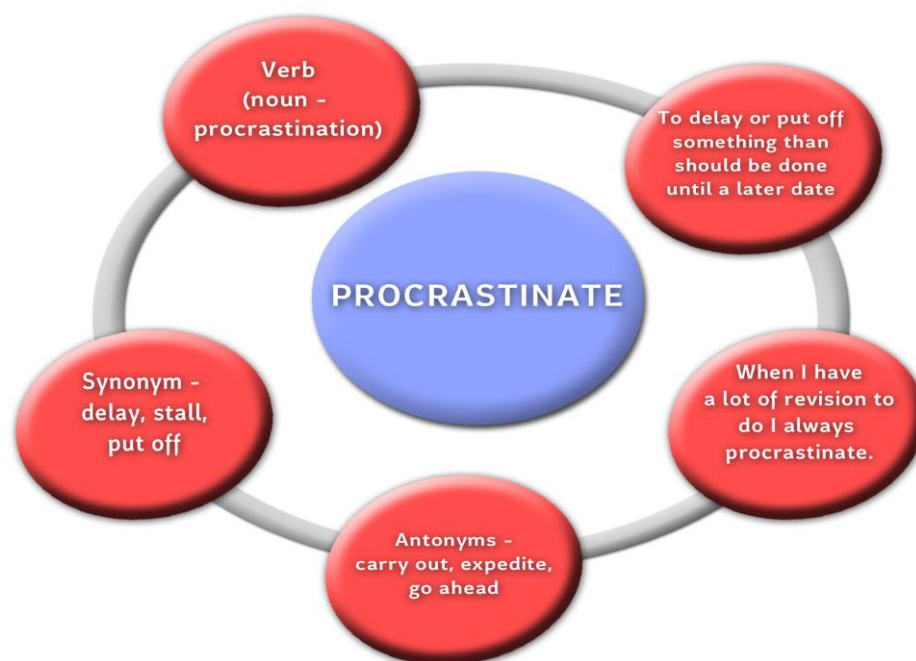
Узагальнювальна лексема «three R's» (три R) та її синонім «literacy» (грамотність) об'єднують три терміни-конституенти ЛСГ «навчальні дисципліни» обох НВАМ: reading (читання), writing (письмо), 'rithmetic (від arithmetic – арифметика), тоді як терміни-аналоги ЛСГ української мови «читання» (reading), «письмо» (writing), «математика» (mathematics) не мають узагальнювального терміна.

Етноспецифічний родовий термін, утворений шляхом переосмислення, «back-to-basics» («до основ») у ЛСГ «навчальні дисципліни» американського НВАМ використовується як синонім до «three R's».

Узагальнювальна лексема «language arts» є родовою для групи: reading, grammar, writing. Перекладним відповідником «language arts» слугує аналог-конституент ЛСГ української мови «розвиток зв'язного мовлення».

Термін «physical education» (фізична освіта) використовується в обох НВАМ, маючи одночасно американський розмовний відповідник «gym class» та бритицизм «games». Аналогом до «physical education» слугує український конституент цього угруповання «основи здоров'я і фізичної культури» (розм. фізкультура), семантичне наповнення термінів «music» та «музика» дозволяє віднести їх також до розряду аналогів, що використовуються як перекладні відповідники.

Українські аналоги термінів американського та британського НВАМ «geography» – «географія» та «history» – «історія», а також бритицизмів «information technology» (IT) – «інформатика» та «design and technology» – «дизайн» присутні у ЛСГ «навчальні дисципліни» не мікрополя «початкова освіта», а «середня освіта», тому вважаються лакунами відносно аналогічної ЛСГ української мови.

Семантичні множники «geography» частково спільні із семантичним набором «природознавство». «Science» (комплекс природничих наук) також вважається етноспецифічним, семантичне наповнення цього терміна частково охоплює семантичний набір українського «ознайомлення з навколишнім середовищем» (природознавство, розм. природа).

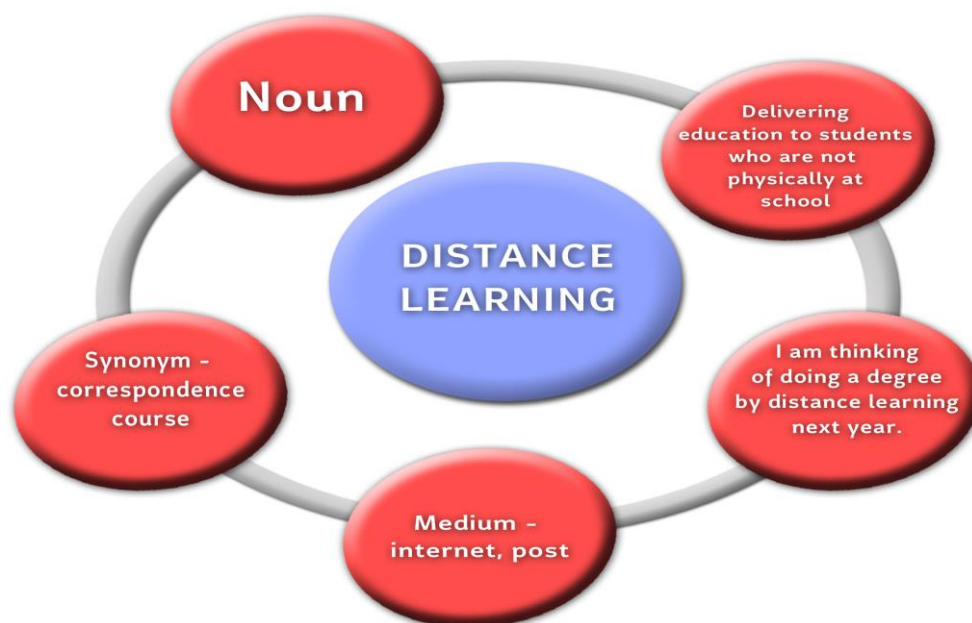
Термін «art» (мистецтво) має кілька аналогів в українській терміносистемі, як-от: образотворче мистецтво (розм. малювання), художня праця (розм. праця), трудове навчання (розм. трудове).

Український конститuent ЛСГ «основи безпеки життєдіяльності» (скор. ОБЖ) (safety education) не має аналога в угрупованнях жодного НВАМ і вважається етноспецифічним відносно обох НВАМ.

Терміни-аналоги «основи християнської етики» та «religious education» (RE) також позначені семою «варіативна складова» у ЛСГ української мови та ЛСГ британського НВАМ, вони можуть використовуватися як перекладні відповідники.

У ЛСГ «навчальні дисципліни» американського та британського НВАМ ширше розвинена синонімія та більше конститuentів із узагальнювальною семантикою (родових термінів), ніж у ЛСГ української мови.

Відмінним є також і кількісне наповнення порівнюваних угруповань: ЛСГ української мови має 15 конститuentів, британського НВАМ – 13 конститuentів, американського НВАМ – 14 конститuentів.

Особливі риси лексико-семантичних груп «система оцінювання» та «assessment system»

Перекладознавче порівняння цих ЛСГ значно ускладнене, бо концептуальний підхід до системи оцінювання знань та вмінь учнів в Україні, Великобританії та США значно відрізняється. Як зазначалося раніше, термінологія системи оцінювання в Україні розроблена централізовано, всі конститuentи цієї групи марковані семою інваріантності.

Так само і з термінологією аналогічної групи британського НВАМ, а от конститuentи підгрупи американського НВАМ вирізняються семою варіативності, тому що немає термінології, розробленої для всієї країни. Конститuentи ЛСГ «система оцінювання» української мови мають домінуючий семантичний множник «словесне оцінювання» (narrative evaluation).

Узагальнювальний багатокомпонентний термін «рівень навчальних досягнень» (achievement level) та синонім «рівень компетенції» (competency level) охоплює своєю семантикою чотири уточнювальних терміни, що мають відповідники-цифрові позначки (від 1 до 12) (12-grade scale of assessment) (цифровими позначками, оцінками):

- початковий рівень навчальних досягнень – 1, 2, 3 (рівень компетенції) (beginners achievement level),
- середній рівень навчальних досягнень – 4, 5, 6 (рівень компетенції) (intermediate achievement level),
- достатній рівень навчальних досягнень – 7, 8, 9 (рівень компетенції) (upper intermediate achievement level),
- високий рівень навчальних досягнень – 10, 11, 12 (рівень компетенції) (advanced achievement level) .

Усі ці конституенти об'єднані семою оцінювання досягнень учнів у II, III та IV класах (assessment of achievements in the 2nd, 3^d, 4th forms). Якщо ці терміни марковані семою оцінювання у першому класі (assessment of achievements in the 1st form), тоді вони не мають відповідників-цифрових позначок.

На відміну від угруповання «система оцінювання» української мови, архітектоніка групи-корелята британського НВАМ має складнішу структуру та більшу кількість конститuantів. ЛСГ української мови має один узагальнювальний конститuant «рівень навчальних досягнень учнів» та чотири диференційних.

ЛСГ британського НВАМ має один узагальнювальний термін «National Curriculum Level» (рівень державного навчального плану) та 12 уточнювальних: Level 1 (рівень1), Level 2a (рівень2a), Level 2b (рівень2b), Level 2c (рівень 2c), Level 3a (рівень 3a), Level 3b (рівень 3b), Level 3c (рівень 3c), Level 4 (рівень 4), Level 5 (рівень 5), Level 6 (рівень 6), Level 7 (рівень7), Level 8 (рівень 8).

Уточнювальні терміни «Level 1», «Level 2a», «Level 2b», «Level 2c», «Level 3a», «Level 3b», «Level 3c», «Level 4» обмежені семою «Key Stage 1» (перша ключова стадія, перша стадія періоду обов'язкового навчання (охоплює учнів віком 5–7 років)), а терміни «Level 2a», «Level 2b», «Level 2c», «Level 3a», «Level 3b», «Level 3c», «Level 4», «Level 5», «Level 6» – семою «Key Stage 2» (друга ключова стадія, друга стадія періоду обов'язкового навчання (охоплює учнів віком 7–11 років)).

Кожен конститuant угруповання, лімітованого семами «Key Stage 1» та «Key Stage 2» має термін-синонім (відповідно «below expectation» (нижче очікуваного рівня), «at level expected» (очікуваний рівень), «beyond expectations» (вище очікуваного рівня), «exceptional» (дуже високий рівень)), який, у свою чергу, є у партитивних стосунках із узагальнювальною лексемою «age standardized scores» або «standardized score» (стандартизований віковий показник). Кожен level (рівень) має уточнювальний термін «level descriptor» (опис рівня), йому відповідає аналог у підгрупі української мови «критерій».

Аналіз семантичного наповнення конститuentів ЛСПГ української мови та британського НВАМ, а також накладання їхніх схем, дозволяє виявити аналоги, що можуть бути використані як перекладні відповідники.

Решта термінів ЛСГ британського НВАМ є етноспецифічними і потребують створення перекладних відповідників (ці перекладні відповідники подані вище в дужках після кожної лексеми).

Семантичне відтворення більшості таких лексем відбувається способом калькування, а у випадку з «Key Stage 1» та «Key Stage 2» – використанням описового перекладу та перекладацького коментарю. ЛСГ «assessment system» американського НВАМ не має узагальнювальної термінології, на зразок української та британської, що аналізувалася вище.

Більшість термінів маркована узуальними семами, бо часто стандарти оцінювання розроблені лише для одного чи кількох штатів.

Слід зауважити, що у деяких штатах заборонене традиційне оцінювання школярів (formal assessment) у перших трьох класах початкової школи (pre-grades K-3), а також виконання ними будь-яких тестів стандартного зразка.

Інваріантними конститuentами залишаються лише терміни «grading system» (система оцінювання), (academic) «grades» (оцінка).

У ЛСГ «система оцінювання» американського та британського НВАМ використовуються літерні позначки, які можуть мати додаткові плюс та мінус, як-от: A+, A, A-, B+, B, B-, C+, C, C-, D+, D, D-, E+, E, E-, F.

Цифрові позначки «percents, points» (відсотки) у межах ста позначають кількість балів, які набрав учень на письмовому тесті (test, quiz).

Зазвичай, відповідність літерних позначок та відсотків встановлюється кожним навчальним закладом окремо (найчастіше ця відповідність така: A= 93-100, B= 85-92, C=76-84, D=70-75, F=below 70). Аналогом – перекладним відповідником – бритицизма «raw score» та американізма «mean score» є конститuent ЛСГ-корелята української мови «загальна кількість балів».

Родовий термін угруповання української мови «оцінка» (mark, grade) є базою для утворення інших термінів з диференційними ознаками, як-от: «семестрова оцінка», що має відповідник у підгрупах обох НВАМ «final grade», «підсумкова оцінка» з частковим відповідником «average grade», а також «перевідна оцінка», що не має аналогів в англійській мові та потребує створення перекладного відповідника «pass grade» (mark) (відповідник з мікрополя «вища освіта») або «transfer grade» (mark). Українському терміну «підсумкова оцінка» частково відповідає термін «average (grade)». Бритицизм «baseline assessment» – «попереднє оцінювання» (тест для визначення базових знань учнів) маркований семою «виконання при вступі до початкової (у 5 років) та середньої школи (у 11 років)». Найбільше спільних сем у відгалуженні ЛСГ «система оцінювання», об'єднаних семою «оцінка за поведінку» – «conduct grade»: відмінно ↔ excellent, добре ↔ satisfactory, задовільно ↔ needs improvement, незадовільно ↔ unsatisfactory.

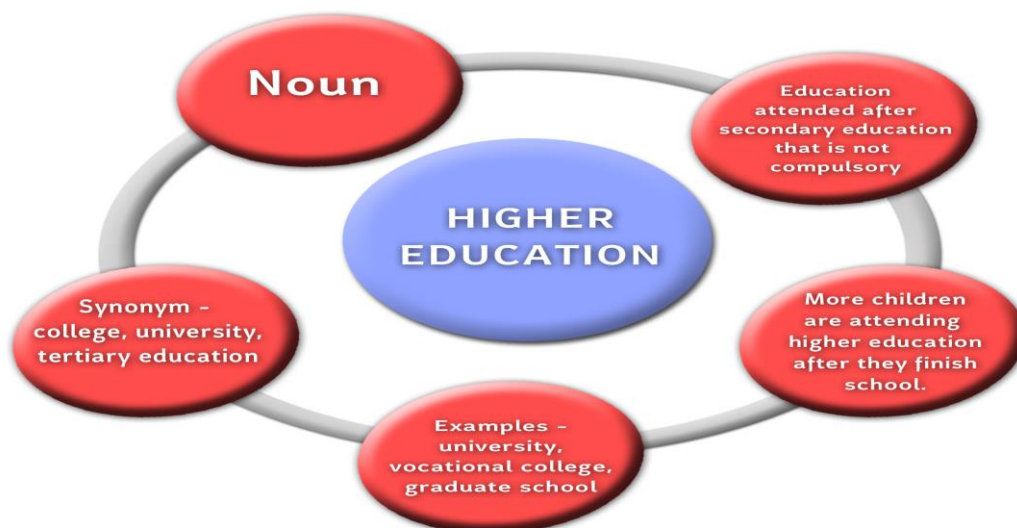
Відмінною рисою зазначених вище термінів американського варіанту є існування та використання позначок-скорочень до кожної оцінки: E – excellent, S – satisfactory, N – needs improvement, U – unsatisfactory.

Конституентами угруповання американського НВАМ є різні види тестів, назви яких характеризується образністю. Серед таких власних назв «Terra nova» (a national, standartized test of student skills) – (державний стандартизований тест на перевірку навичок учнів), «Woodcock» (a test of student abilities at primary grades) – Вальдшнеп (тест на перевірку здібностей учнів у початковій школі), «spelling bee» – конкурс з орфографії (проводиться у кілька етапів: від шкільного етапу до загальнонаціонального). Останній термін входить також до мікрополя «середня освіта». В аналогічній ЛСГ української мови образної номінації тестів не спостерігаємо.

До ЛСГ «assessment» британського НВАМ входить 5 лексем, що позначають тести загальнообов'язкового тестування: «National Tests and Tasks in English» – «Державні тести та контрольні завдання з англійської мови» та «National Tests and Tasks in Maths» – «Державні тести та контрольні завдання з математики», марковані семою виконання наприкінці II класу (Year 2), та «National Tests in Science» – «Державні тести з природознавства», марковані семою виконання наприкінці VI класу (Year 6).

Україна не має загальнодержавних тестів для початкової школи, тому на теперішньому етапі для підгрупи української мови описані вище лексеми є лакунами. Конституент українського угруповання із семою інваріантності «тематична атестація» (thematic assessment) є лакуною відносно ЛСГ обох НВАМ.

Терміну «контрольна робота» відповідає два терміни англійської мови «quiz» та «test», останній за семантичним наповненням відповідає українським «підсумкова контрольна робота», «тематична контрольна робота», перший – «самостійна робота», «проміжна контрольна робота».

Розмовна лексема «директорська контрольна робота» (final test, which must be handed to the school principal) також входить до складу цього угруповання і є етноспецифічною відносно обох НВАМ.

Особливості лексико-семантичних підгруп «учні – pupils – graders (students)»

У першій частині пункту аналізуються конституенти, об'єднані семантичним множителем «учень основної середньої школи» – secondary school pupil (брит.) – junior high school student (амер.).

У підгрупі української мови цією семою марковані 5 термінів (для виявлення розбіжностей важливо також визначити вікову семантичну ознаку кожного терміна, вона зазначена в дужках): учень п'ятого класу (10-11 років) (pupil of the fifth form), учень шостого класу (11-12 років) (pupil of the sixth form), учень сьомого класу (12-13 років) (pupil of the seventh form), учень восьмого класу (13-14 років) (pupil of the eighth form), учень дев'ятого класу (14-15 років) (pupil of the ninth form).

Підгрупа британського НВАМ також має 5 корелятив українських термінів, але зі зсувом вікової семантичної ознаки року навчання на 1 рік та нумерації класу на 2 роки: year 7 pupil (11-12 років) (учень 7 класу (основної середньої школи)), year 8 pupil (12-13 років) (учень 8 класу (основної середньої школи)), year 9 pupil (13-14 років) (учень 9 класу (основної середньої школи)), year 10 pupil (14-15 років) (учень 10 класу (основної середньої школи)), year 11 pupil (15-16 років) (учень 11 класу (основної середньої школи)).

Підгрупа американського НВАМ не має інваріантної кількості конституентів з такою семантичною ознакою. Два терміни мають постійний семантичний множник «junior high school student»: 7th grader (учень 7 класу) (11-12 років) та 8th grader (учень 8 класу) (12-13 років), ще два – узуальний (залежить від законодавства штату щодо типу шкіл): 6th grader (учень 6 класу) (10-11 років) та 9th grader (учень 9 класу) (13-14 років).

Отже, аналогами-перекладними відповідниками (український конституент – бритицизм, український конституент – американізм) серед лексем, що аналізувалися вище, можна вважати лише родові лексеми: «учень основної середньої школи» – secondary school pupil (брит.), «учень основної середньої школи» – junior high school student (амер.). Решта термінів, хоча і є корелятами, як перекладні відповідники вживатися не можуть.

Для семантичного відтворення цих конституентів використовується калькування з перекладацьким коментарем (якщо необхідно). Конституенти ЛСПГ «учні» української мови «учень десятого класу» (15-16 років) (pupil of the 10th form (senior secondary school)) та «учень одинадцятого класу» (16-17 років) (pupil of the 11th form (senior secondary school)) об'єднані семою належності до старшої середньої школи.

Їхнім корелятом у підгрупі британського НВАМ є «sixth former» (учень шостого класу) (16-18 років). Шостий клас охоплює два роки навчання і є останньою ланкою в отриманні повної середньої освіти у Великобританії та перепусткою до вищої освіти, бо готує до вступу в університет.

Чотири терміни-американізми також використовуються для позначення «учнів старшої середньої школи» ((senior) high school students):

«freshman» (учень 9 класу старшої середньої школи (13-14 років)),

«junior» (учень 10 класу старшої середньої школи (14-15 років)),

«sophomore» (учень 11 класу старшої середньої школи (15-16 років)),

«senior» (учень 12 класу старшої середньої школи (16-17 років)).

Зрозуміло, що асиметрія структури старшої середньої школи трьох країн, ЛСГ яких аналізуються, спричиняє асиметрію конститuentів відповідних ЛСГ, особливо «учні – pupils – students». Як і для попередньої термінології, лише родові лексеми-конституенти кожної підгрупи можемо використовувати як взаємні перекладні відповідники: «учень старшої середньої школи» (старшокласник) – senior pupil (брит.) – (high school) senior student (амер.), решта термінів – етноспецифічна лексика. ЛСПГ в обох мовах мають аналоги-відповідники, що вживаються для позначення:

▪ учня, що закінчує (закінчив) школу – «випускник» (укр.) – «school-leaver» (брит. та амер.), «high school senior» (брит. та амер.), senior (амер.), «graduate» (амер.);

▪ учня, який навчається (навчався) в одному класі з іншим – однокласник (~ця), однокашник (~ця) (укр.), «class-mate» (брит. та амер.), «co-ed» (однокласниця) (амер.), «co-educated» (однокласниця) (брит. та амер.), «class-fellow» (school-fellow) (брит.);

▪ учня, який пропускає заняття без поважних причин – прогульник (укр.), «hookey-player» (амер.), «truant» (брит.);

▪ учня, який погано вчиться, відстає від інших – невстигаючий (учень) (укр.), «underachiever» (брит. та амер.).

З огляду на те, що ліцей (lyceum) та гімназія (gymnasium) є лакунами відносно ЛСГ «заклади середньої освіти» обох НВАМ, терміни «гімназист» (gymnasiast) та «ліцеїст» (lyceum student (pupil)) є лакунами відносно підгруп «pupils» – «graders» мікрополя «середньої освіти» обох НВАМ.

Підгрупі «pupils» британського НВАМ належить пласт лексем, маркованих семою «учень приватної привілейованої школи закритого типу» (public school pupil), усі вони є лакунами відносно підгрупи-корелята української мови:

boy – учень (зокрема в Ітонському коледжі);

captain of the school – найкращий учень-стипендіат Ітонського коледжу;

lower boy – 1) учень молодших класів, 2) учень п'ятого (F) чи четвертого (E) блоку в Ітонському коледжі;

King's Scholar – Королівський стипендіат (в Ітонському коледжі);

oppidan – учень-нестипендіат Ітонського коледжу (живе у місті на приватній квартирі);

captain of the Oppidans – найкращий учень-нестипендіат Ітонського коледжу;

colleger – учень-стипендіат Ітонського коледжу (Великобританія) (мешкає у пансіоні при коледжі).

Кожна приватна школа закритого типу (public school) має свій власний жаргон (напр. Rugby-speak – жаргон учнів коледжу Раґбі) або жаргон, властивий Кларендонській дев'ятці загалом. Часто номінація у цій підгрупі відбувається за назвою навчального закладу, як-от:

Harrovian – вихованець школи Герроу,

Wykehamist – вікеміст (студент чи випускник Вінчестерського коледжу),

Rugbian – учень (чи колишній вихованець) коледжу Раґбі,

Etonian – ітонець (учень (чи випускник) Ітонського коледжу).

У шкільному жаргоні приватних шкіл закритого типу превалює переосмислена лексика: tug – стипендіат Ітонського коледжу, wetbob – учень Ітонського коледжу, що займається водним видом спорту, весляр. Перша розбіжність ЛСГ української мови «навчальні дисципліни» із аналогічними групами американського та британського НВАМ – кількість родових семем, що розділяють їх на окремі угруповання за ознакою етапності вивчення у середній школі.

ЛСГ української мови розділяється на два таких угруповання етноспецифічними семемами, які відтворюємо цільовою мовою перефразуванням та калькуванням: «Типовий навчальний план II ступеня загальноосвітніх шкіл» (core curriculum of incomplete secondary school) та «Типовий навчальний план III ступеня загальноосвітніх шкіл» (core curriculum of complete secondary school).

ЛСГ британського НВАМ має трихотомічну структуру, тут родові лексеми перекладаємо способом описового перекладу: «Key Stage 3 subjects» (предмети, що вивчаються у 7-9 класах основної середньої школи (Forms 7 to 9)); «Key Stage 4 subjects» (предмети, що вивчаються у 10-11 класах основної середньої школи (Forms 10 to 11)) та «Sixth Form subjects» (предмети, що вивчаються у підготовчих (шостих) класах).

ЛСГ американського НВАМ не ділиться на угруповання, всі терміни-назви предметів об'єднані родовою лексемою «common core of learning» (загальна сутність навчання). За ознакою етапності вивчення у середній школі назви навчальних дисциплін розташовані на осі x, а на осі y розміщені родові семи, що маркують назви навчальних дисциплін за ознакою «обов'язковий-необов'язковий» – core subject-elective (амер.) – optional (брит.), така структура є спільною для ЛСГ обох мов.

Родова лексема української мови «Типовий навчальний план II ступеня» загальноосвітніх шкіл об'єднує 18 конститuentів, усі вони також марковані семою «інваріантна складова»:

- українська мова і література (Ukrainian language and literature),
- зарубіжна література (world literature),
- іноземна мова (foreign language),
- математика (mathematics),
- історія України (Ukrainian history),
- всесвітня історія (world history),
- правознавство (fundamentals of law),
- природознавство (nature-study),
- біологія (biology), географія (geography),
- фізика (physics), хімія (chemistry),
- музика (music),
- образотворче мистецтво (art),
- фізична культура і здоров'я (physical education),
- основи безпеки життєдіяльності (ОБЖ) (safety education),
- трудове навчання (industrial arts, design and technology),
- креслення (drawing).

Із цим угрупованням корелює два угруповання ЛСГ британського НВАМ «Key Stage 3 subjects» (предмети, що вивчаються у 7-9 класах основної середньої школи (Forms 7 to 9)); «Key Stage 4 subjects» (предмети, що вивчаються у 10-11 класах основної середньої школи (Forms 10 to 11)). Конституанти, об'єднані родовим терміном «Key Stage 3», такі самі, що й «Key Stage 2»:

- English (англійська мова),
- mathematics (математика),
- science (комплекс природничих наук),
- design and technology (дизайн),
- history (історія),
- geography (географія),
- art (художня праця),
- music (музика),
- physical education (фізична культура).

Про перекладну відповідність цих конституентів з українськими йшлося вище. Додається тут лише назва предмету «modern foreign language» (сучасна іноземна мова) з відповідником у ЛСГ української мови «іноземна мова» та «sex education» (статева освіта), останній конституент маркований семою «optional subject» (предмет за вибором). Sex education (статева освіта) окремо в українській мові не виділяється, його перекладний відповідник створений способом калькування.

До угруповання, об'єданого родовим терміном «Key Stage 4 subjects» належать такі конституенти (більшість назв дублюється з попередніми):

- English Language (англійська мова),
- English Literature (англійська література),
- mathematics (математика),
- science (комплекс природничих наук),
- physical education (фізкультура),
- modern foreign language (іноземна мова),
- Information Technology (інформатика),
- Religious Education (основи релігійних знань).

Назви предметів, що марковані гіперонімом «Key Stage 4 subjects» узагальнює лексема «GCSE courses» (предмети, що вивчаються для складання іспитів на отримання Сертифіката про загальну середню освіту (GCSE)).

Сюди належать ще два терміни, що не були конститuentами попередніх угруповань, вони не мають відповідників у ЛСГ української мови.

Для семантичного відтворення цих лексем застосовуємо описове перефразування: «citizenship» – основи громадянського суспільства (вивчаються права людини, різноманітність етнічного складу британського суспільства та віросповідань, робота парламенту, місце Великобританії серед інших країн світу, даються основи правових знань та ін.) та «personal, social» and «health education» (PSHE) – основи медичних знань та соціального обслуговування.

Деякі терміни-назви предметів британського НВАМ мають ширший семантичний екстенціонал, ніж українські, тому кілька українських термінів може корелювати з одним конститuentом ЛСГ британського НВАМ, напр. «science» та «біологія», «природознавство», «хімія», «фізика».

Як перекладні відповідники вони не використовуються, для кожної лексеми існує окремий відповідник. Лакунами відносно української мови є бритуцизми «sex education», «citizenship», та «personal, social» and «health education» (PSHE), відносно англійської мови – «зарубіжна література», «креслення», «правознавство», «основи безпеки життєдіяльності» (ОБЖ).

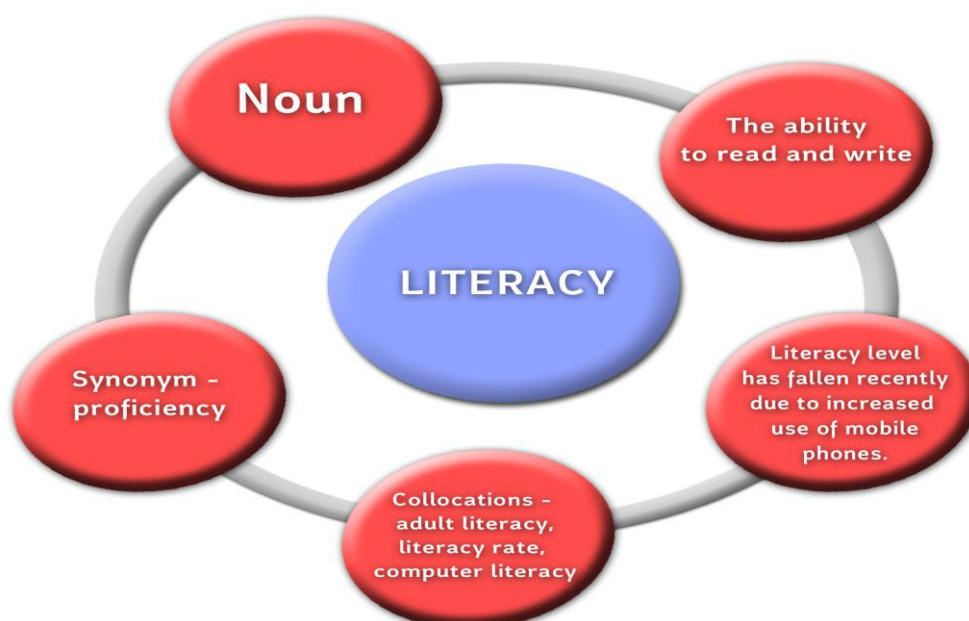
Найбільше помітна асиметрія конститuentного наповнення цієї ЛСГ у відгалуженні з родовою семемою «предмет, що вивчається у старшій середній школі» – «senior high school subject» (амер.) – «Sixth-form subject» (брит.).

На відміну від конститuentів ЛСГ британського НВАМ, яка не має лексем, маркованих семемою «інваріантна складова», аналогічне угруповання української мови має 17 таких конститuentів. Їх узагальнює лексема «Типовий навчальний план III ступеня загальноосвітніх шкіл»:

- українська мова (Ukrainian language),
- українська література (Ukrainian literature),
- зарубіжна література (world literature),
- іноземна мова (foreign language),
- математика (mathematics),

- історія України (history of Ukraine),
- всесвітня історія (world history),
- біологія (biology),
- географія (geography),
- інформатика (Informational Technologies),
- людина і суспільство (основи філософії) (fundamentals of philosophy),
- основи економіки (fundamentals of economy),
- фізика (physics),
- астрономія (astronomy),
- хімія (chemistry),
- фізична культура (physical education),
- допризовна підготовка юнаків,
- основи безпеки життєдіяльності (safety education),
- трудове навчання (трудова технологія) (industrial arts).

Про лексеми, що використовуються для називання предметів, спільних для вивчення в основній середній школі, йшлося вище, тому доцільно звернути увагу ті, що не були конститuentами попереднього угруповання: астрономія – astronomy (у школах Великобританії та США цей курс інтегрований у предмет sciences), людина і суспільство (основи філософії) має частковий відповідник у ЛСГ британського НВАМ citizenship, основи економіки потребує перекладу – foundations of economics (basic knowledge of economic principles), допризовна підготовка юнаків (ДПЮ) – термін, що не має відповідника у терміносистемі британського НВАМ, для його перекладу використовуємо частковий відповідник-американізм «Junior Reserve Servicemen Training Corps» (JRSTC).

Угрупування «Sixth-form subjects», поділяється узагальнювальними етноспецифічними семемами: «General National Vocational Qualification subjects» (GNVQs) (предмети, що вивчаються для складання іспитів на отримання Сертифіката про загальну національну професійну кваліфікацію).

Конституентне наповнення цього об'єднання варіативне, усе залежить від рівня, обраного учнями (Intermediate, Advanced (Full), Advanced (Single)).

Найчастіше до цього угрупування входять такі назви предметів: Business (бізнес-предмети), Information Technology (інформаційні технології), Science (курс природничих наук), Art & Design (дизайн), Health & Social Care (основи медицини та соціального обслуговування); «General Certificate of Education Advanced Level subjects» (A-Levels) та «General Certificate of Education Advanced Supplementary Level subjects» (AS-Levels).

Це угрупування не має постійних конституентів. Особливістю предметів цього рівня є те, що зі списку запропонованих назв предметів учні обирають чотири для подальшого вивчення.

ЛСГ «предмети (subjects)» американського НВАМ має кілька інваріантних складових (core academics), що є спільними для основної та старшої середньої школи: English (literature) (англійська мова та література), history (social studies) (історія), math (математика), science (курс природничих наук), foreign language (іноземна мова), health (основи медичних знань).

Як зазначалося раніше, у США перелік обов'язкових навчальних дисциплін не затверджується на державному рівні, тому за місцевим законодавством перелік (обов'язкових) навчальних дисциплін може змінюватися.

Складовими цього угрупування можуть бути також назви дисциплін, що мають відповідники у ЛСГ української мови: Physical Education (фізкультура), Industrial Arts (праця), Computer Technology (інформатика, основи комп'ютерних технологій), music (vocal) (музика (співи)), music (instrumental) (музика (гра на музичних інструментах)); а також такі, що потребують створення перекладних відповідників: Oral Communication (ораторське мистецтво), Business (бізнес-предмети (комп'ютерний набір т.ін.)), Family & Consumer Science чи Home Economics (домоведення), Service Learning (SL) (суспільно корисна праця), journalism (основи журналістики), psychology (психологія), art (художня праця) та ін.

Відносно ЛСГ американського НВАМ лакунами є українські конституенти

- «людина і суспільство» (основи філософії) (citizenship),
- «основи економіки» (foundations of economics (basic knowledge of economic principles)),
- «допризовна підготовка юнаків» (ДПЮ) (Junior Reserve Servicemen Training Corps (JRSTC)),
- «основи безпеки життєдіяльності» (ОБЖ) (safety education).

Як і частина конституентів, що належать до британського НВАМ, деякі американізм-назви предметів мають широкий екстенціонал:

- social studies – історія Америки та всесвітня історія,
- sciences – фізика, хімія, біологія, географія, астрономія та ін.

Особливі риси інших лексико-семантичних груп

Найменш складними для перекладознавчого аналізу є низка термінів-аналогів досліджуваного ЛСГ обох мов, як-от: manual, text-book – підручник, посібник; work-book – робочий зошит; ABC-book – буквар; (first)reader – материнка, читанка. Лакунами відносно мікрополів британського та американського НВАМ також є терміни, що диференціюють види зошитів, як-от: зошит у косу лінійку, зошит у клітинку, прописи. Американські та британські школярі користуються зошитами, що розкреслені в лінійку на всіх уроках.

Терміни ЛСГ «артефакти» української мови, з диференційною семою «цільове призначення зошита»: «зошит для контрольних робіт» (book for tests), «зошит для розвитку зв'язного мовлення» (book for language arts (improving language skills)), «зошит для спостережень за природою» (book for the weather observations), – є лакунами відносно британського та американського НВАМ.

Лексеми-американізми з узагальнювальною семантикою «leveled books» (рівневі книги, книги за рівнем складності), «leveled readers» (хрестоматії за рівнем складності) не мають термінів-еквівалентів у терміносистемі української мови, і вважаються лакунами номінації.

«Ручка» (pen) та «олівець» (pencil) є конституюнтами ЛСГ «артефакти» мікрополя «початкова освіта» української мови, для мікрополів-корелятив британського та американського НВАМ конституюнтом угруповання-корелята є тільки «pencil» (олівець). Річ у тім, що у початковій школі США та Великобританії учні пишуть лише олівцями, в українських школах олівець використовується лише у першому семестрі першого класу, далі учні користуються ручкою. Семою «вільний від занять день» об'єднані лексеми «play day» та «released day».

Два терміни-бритицизми «attendance register» (register) (журнал відвідувань) та «record book» (журнал записів) охоплені семантикою одного українського терміна «класний журнал».

«Attendance register» – це журнал щоденної реєстрації присутності учнів в англійських школах, куди внесені дані про їхнє місце проживання, дата народження та ін., а «record book» – журнал, куди вносяться екзаменаційні та семестрові оцінки учнів, а також коротка характеристика їхньої успішності.

Вважаємо за необхідне навести коротке уточнення: «attendance register» використовується для процедури «registration» (реєстрації) – перевірки присутності учнів (перед початком уроків), що існує і в українських школах, але відбувається на кожному уроці і для цього використовується класний журнал.

Зрозуміло, що різні принципи справочинства у школах зумовлюють асиметрію дослідженої термінології в обох мовах, тож ми не знаходимо відповідника терміну «mark book» – учительський зошит-журнал (зошит вчителя зі списком учнів, їхніми оцінками і т. ін.).

Більшість сем-конституантів англійської семеми «mark book» входять до складу української семеми «класний журнал».

Семний набір термінів-корелятив «report card» (із синонімами school report, terminal report) та «табелі успішності учня» має часткову подібність: «report card» (a written statement about a pupil's work and behaviour) – «табелі успішності учня» (відомість про успішність за чверть навчального року або за рік).

Позначальні семи цих семем збігаються за винятком семи періодичності.

Розглянемо тепер імпліцитні уточнювальні семи семем «report card» та «табелі успішності учня», без сукупності яких неможливо передати повний обсяг значення.

Для англійської семеми це «names of subjects», «examination marks», «a mark for the pupil's term work», «a comment from the form teacher on the pupil's general progress and conduct», «a signature of a head teacher»; для української – «назви предметів», «оцінки на іспитах», «оцінки за семестр», «оцінка за поведінку», «підпис учителя», «підпис директора у кінці навчального року».

Узуальним компонентом використання лише у деяких школах Великобританії детермінована семема-бритицизм «record card» – картка успішності учня (картка, у якій фіксується успішність учня протягом усього навчання).

Корелята у терміносистемі української мови вона не має, тому вважається етноспецифічною. Термін-конституент терміносистеми американського НВАМ «report card» (report) корелює з українським «табелі успішності учня», але імпліцитна сема періодичне надсилання батькам відрізняє його від українського корелята.

Невідповідність у лексико-семантичних групах «заклади освіти» – «educational establishments»

Терміни, що позначають заклади освіти в усіх ЛСГ розрізняються за двома ознаками: надання освіти, нижчої від рівня бакалавра та надання освіти рівня бакалавра та вище. Узагальнюють терміни, що позначають заклади освіти з рівнем освіти, нижчим від бакалавра, у ЛСГ української мови дві родові лексеми, що не мають аналогів в угрупованнях обох НВАМ. Вони потребують створення перекладних відповідників (створених калькуванням): «вищий заклад освіти першого рівня акредитації» (higher education establishment of the 1st level of accreditation) та «вищий заклад освіти другого рівня акредитації» (higher education establishment of the 2nd level of accreditation).

У партитивних стосунках з ними є терміни «коледж» (college), «технікум» (technical school), «вище професійне училище» (higher vocational school), марковані семою надання «ступеня молодшого спеціаліста» (junior specialist), «професійно-технічне училище» (vocational technical school) та новий термін «професійний ліцей» (vocational lyceum), останні два терміни марковані семою присвоєння кваліфікації «кваліфікованого робітника» (qualified worker).

Ці терміни ЛСГ української мови та аналогічні конституенти американського НВАМ належать до розряду безеквівалентної лексики.

У ЛСГ американського НВАМ існує один термін, що узагальнює всі типи навчальних закладів після середньої школи «post-secondary institution» (заклад післясередньої освіти). Семою надання освіти, нижчої від рівня бакалавра позначені американізми «three-year junior college» – коледж нижчого рівня (із трирічним терміном навчання), «community college» – муніципальний коледж (коледж нижчого рівня, що задовольняє місцеві потреби у спеціалістах необхідного фаху) та синоніми «two-year institution», «two-year college, junior college» – коледж нижчого рівня (дворічний навчальний заклад).

Усі ці лексеми марковані семантичним множителем надання асоційованого ступеня (associate's degree) або видання сертифіката (certificate) чи диплома (diploma) про завершення певного курсу.

У ЛСГ британського НВАМ такі терміни об'єднані гіперонімом «further education institution» (заклад подальшої освіти): узагальнювальний термін «further education college» (коледж подальшої освіти), «specialist college» (institution) (спеціалізований коледж), «general further education college» (коледж загальної подальшої освіти), окремо виділяються «agriculture and horticulture college» (коледж сільського господарства та садівництва), «art, design and performing arts college» (художньо-театральний коледж). Коледжі можуть надавати різноманітні кваліфікації, що є нижчими від рівня бакалавра:

Business Technical Education Council (BTEC) Diploma (Диплом Комітету з технологічної та бізнесової освіти), National Vocational Qualification (NVQ) (Національна професійна кваліфікація), National Certificate (Diploma) (Державний сертифікат (диплом)), Higher National Certificate (Diploma) (Державний сертифікат (диплом) вищого рівня) та ін.

Конституенти аналізованих ЛСГ, об'єднані в угруповання за ознакою «надання освіти, нижчої від рівня бакалавра», мають ще кілька спільних семантичних ознак: тривалість навчання не більше трьох років, надання професійних кваліфікацій.

Разом з тим, різниця в організації навчального процесу, системі оцінювання, унікальність назв дипломів (сертифікатів, кваліфікацій) дозволяє нам віднести ці конституенти до розряду етноспецифічної лексики.

Лакунами відносно української терміносистеми є такі конституенти терміносистеми британського НВАМ: full-needed college – коледж повного забезпечення (коледж, що задовольняє всі потреби студентів шляхом надання їм субсидій, стипендій та можливості поєднання роботи й навчання), college of higher education – коледж вищої освіти.

Особливістю закладів, що позначає остання лексема, є те, що вони не мають права самі надавати ступінь бакалавра чи магістра, це робить університет, з яким існує домовленість.

«Academy» (академія) як конститuant ЛСГ британського НВАМ нерідко вживається у назвах коледжів вищої освіти (college of higher education), як-от Academy of Professional Studies – Академія професійних студій, Millennium City Academy – Міська академія Мілленіум.

Частковим відповідником британіцизму «college of education» виступають українські лексеми-синоніми «педагогічний коледж», «педагогічне училище», «педагогічний технікум», «педагогічний інститут», «agricultural college» – сільськогосподарський коледж (училище, технікум).

Терміни, об'єднані у межах цієї ЛСГ семою «надання освіти рівня бакалавра та вище», в українській мові інтегровані родовими етноспецифічними лексемами «вищий заклад освіти третього рівня акредитації» (higher education establishment of the 3d level of accreditation) та «вищий заклад освіти четвертого рівня акредитації» (higher education establishment of the 4th level of accreditation): університет (university), академія (academy), інститут (institute), консерваторія (conservatoire).

У ЛСГ «educational establishments» американського НВАМ термін «undergraduate institution» об'єднує терміни, що номінують заклади освіти, де надається освіта рівня бакалавра і нижча. В українській мові номінації навчальних закладів за такою ознакою немає.

Отже, конституенти цієї ЛСГ американського НВАМ із семантичним множителем «надання освіти рівня бакалавра» такі:

- «liberal arts college» (гуманітарний коледж: викладаються гуманітарні дисципліни без спеціалізації та надається ступінь бакалавра),
- «general (comprehensive) college» (коледж загального типу: викладаються загальні дисципліни без спеціалізації та надається ступінь бакалавра), синоніми «four-year institution» (навчальний заклад з чотирирічним терміном навчання), «four-year college» (коледж з чотирирічним терміном навчання),
- «senior college» – коледж вищого рівня (коледж з чотирирічним терміном навчання, після закінчення якого присвоюється ступінь бакалавра),
- «upper-division college» – коледж вищого рівня, коледж старших курсів (коледж із бакалаврською підготовкою, для вступу до якого необхідно закінчити два перших курси навчання в іншому коледжі).

Ці лексеми не мають відповідників у терміносистемі української мови.

Лексема «specialized college» – спеціалізований коледж (коледж, де готують фахівців одного профілю) є лакуною номінації.

Лакунами у ЛСГ «заклади освіти» відносно української терміносистеми є також лексеми американського НВАМ:

- sea grant college – коледж із дотацією на морські дослідження (заклад вищої освіти, що отримує кошти від федеральних властей на проведення океанографічних досліджень),

▪ Servicemen's Opportunity College – коледж для військовослужбовців (тип вищого навчального закладу, що приймає на навчання військовослужбовців строкової служби та у відставці; як заліки зараховуються предмети, що вивчалися під час отримання військової спеціальності у збройних силах),

▪ land-grant college – коледж на подарованій землі (навчальний заклад, що згідно закону Морілла розташовується на наданій державою території, за умови підготовки студентів із конкретних спеціальностей).

Аналогами-перекладними відповідниками є: університет – university (брит. та амер.), консерваторія – school of music, school of drama (амер.). conservatoire.

Слід також розглянути питання про відповідність лексем, маркованих семою «підрозділ закладу вищої освіти». У терміносистемі української мови ці терміни такі: інститут, коледж, відділення, факультет, кафедра.

Для термінів «інститут» та «коледж» аналогами у ЛСГ обох НВАМ є «institute» та «college», а також «university college» – університетський коледж, «cluster college» – університетський коледж, «undergraduate school» – факультет (університету чи коледжу) із базовим (4-річним) курсом навчання (після закінчення студент отримує ступінь бакалавра). Складніше із рештою термінів.

Відповідниками терміна «факультет» можуть бути «academic division», «department, faculty» (у британському НВАМ), а також «school», лексемі «кафедра» – «department», «sub-department», «chair».

Лексема «school» у ЛСГ заклади вищої освіти американського НВАМ вживається для номінування коледжу, університету, відділення університету.

Лакуною відносно української мови є «professional school» – професійна школа (підрозділ університету чи окремий заклад освіти, що забезпечує наступний після бакалаврського цикл навчання, наприкінці якого складається іспит з отриманням диплома про спеціалізацію або захищається дисертація із присудженням ступеня магістра; готує юристів, лікарів та вільно практикуючих спеціалістів).

Українська лексема «інститут» має два лексико-семантичних варіанти:

- 1) вищий заклад освіти (самостійний заклад чи структурний підрозділ);
- 2) науково-дослідний заклад.

Лакунами номінації відносно української мови вважаються терміни

«multiversity» – мегауніверситет (великий університет, що має у своєму складі кілька університетських містечок із певною автономією) та

«research university» – дослідницький університет (університет, де поряд із навчанням активно проводиться науково-дослідна робота), бо номінують заклади, що існують у системі освіти України, але не диференціюються в терміносистемі української мови.

Етноспецифічна лексема «Ivy League» («Ліга плюща») використовується як узагальнена назва найстаріших та найпрестижніших університетів Нової Англії (США):

- Brown University (Університет Брауна),
- Columbia University (Колумбійський університет),
- Cornell University (університет),
- Dartmouth College (Дартмутський коледж),
- Harvard University (Гарвардський університет),
- University of Pennsylvania (Університет Персильванії),
- Princeton University (Принстонський університет),
- Yale University (Єльський університет).

▪ Існує погляд, що лексема «Ivy League» («Ліга плюща») вийшла за межі американського НВАМ.

▪ Унікальна історія розвитку університетської освіти Великобританії наклала свій відбиток на номінацію у ЛСГ «заклади освіти». До таких лексем належать:

▪ Oxbridge – «Оксбридж» (привілейований вищий заклад освіти Великобританії (Оксфорд, Кембридж)),

▪ Redbrick universities – «Університети з червоної цегли», некласичні університети (низка університетів, що з'явилися на межі 19-20 століть, були побудовані з червоної цегли та негативно протиставлялися Оксфордському, Кембриджському та Лондонському університетам),

▪ plate-glass universities – «університети із скла і бетону», new universities – «нові університети».

У компонентному складі кожної з цих лексем обов'язковою імпліцитною семою є час створення. Передаються ці лексеми українською мовою способом семантичного калькування із використанням коментарю.

Назви навчальних закладів з лексемою «university» можуть становити труднощі під час перекладу, тому зупинимось на цьому детальніше.

За результатами дослідження назв навчальних закладів США з лексемою «university», вичленовуємо 6 найпоширеніших структур назв університетів, аналіз способів перекладу яких подаємо далі:

✚ Структура «топонім + University» перекладається за схемою «прикметник, утворений від топоніма + університет»:

Hampton University – Гемптонський університет (приватний університет у м. Гемптон, один з найвідоміших негритянських навчальних закладів США);

Georgetown University – Джорджтаунський університет (приватний католицький університет); Long Island University – Лонгайлендський університет.

✚ Структура «(ім'я) прізвище + University» перекладається за схемою «Університет + (імені) + (ім'я) прізвище у родовому відмінку»:

John Hopkins University – Університет (імені) Джона Гопкінса (приватний університет у м. Балтімор, шт. Меріленд);

John Carrol University – Університет (імені) Джона Керрола (приватний університет у передмісті Клівленда, шт. Огайо);

George Washington University – Університет (імені) Джорджа Вашингтона (приватний університет у м. Вашингтон);

Lamar University – Університет (імені) Ламара (університет штату в м. Бомонті, шт. Техас).

Однак, є усталені еквіваленти деяких знаних закладів освіти, назви яких традиційно перекладаються не за правилами, як-от:

Harvard University – Гарвардський університет, а не Університет (імені) Гарварда (Джон Гарвард (John Harvard) – священник і філантроп, який є одним із засновників Гарвардського університету, у 1638 р. передав половину свого маєтку, гроші та частину бібліотеки у володіння коледжа, у 1639 р. коледж був названий на його честь) та

Yale University – Єйльський університет, а не Університет (імені) Єйла (Ілайх'ю Єйл (Yale, Elihu) – заможний англійський купець; у 1699 р. надав коледжу у Коннектикуті фінансову допомогу, книжки і цінні речі; з 1718 р. коледж носить його ім'я, з 1887 р. є університетом (Yale University)).

Досліджуючи переклади назв закладів освіти англомовних країн українською мовою, можна зустріти перекладні відповідники, у яких прізвища, що входять до структури назви, помилково ототожнюються з топонімами:

- Brown University – Університет Брауну замість Університет (імені) Брауна;
- Clark University – Університет Кларку замість Університет (імені) Кларка;
- Duke University – Університет Д'юку замість Університет (імені) Д'юка;
- Vanderbilt University – Університет Вандербілду замість Університет (імені) Вандербілта.

Структура «топонім-назва штату + State University» перекладається за схемою «університет штату + топонім-назва штату»:

- Kentucky State University – Університет штату Кентукі;
- Kansas State University – Університет штату Канзас;
- Arkansas State University – Університет штату Арканзас;
- Arizona State University – Університет штату Арізона;
- Idaho State University – Університет штату Айдахо.

Зустрічаються випадки, коли першим елементом такої структури є назва не штату, а міста, де розташований університет, і тоді переклад буде такий: Boise State University – Університет штату у Бойсі; Kent State University – Університет штату у Кенті.

Необхідно знати стандарти перекладу, бо в деяких випадках можна зустріти неправильне відтворення назв університетів США, як-от: Iowa State University – Державний університет Айови замість Університет штату Айова; Ohio State University – Державний університет Огайо замість Університет штату Огайо; Pennsylvania State University – Пенсильванський державний університет замість Університет штату Пенсильванія.

✚ Структура «University of + назва штату» перекладається за схемою «Університет + назва штату у родовому відмінку»:

- University of Kentucky – Університет Кентукі;
- University of Kansas – Університет Канзасу;
- University of Arkansas – Університет Арканзасу;
- University of Arizona – університет Арізони;
- University of Idaho – Університет Айдахо.

Слід зауважити, що такі університети також можуть мати статус університету штату.

✚ Структура «іменник, що позначає спеціалізацію + University» перекладається за схемою «прикметник, що позначає спеціалізацію + університет», а структура «University of + спеціалізація» – як «університет + іменник, що позначає спеціалізацію у родовому відмінку»:

- Air University – Авіаційний університет (вищий військовий навчальний заклад, розташований на авіабазі Максвел (Maxwell));
- Arkansas Tech University – Арканзаський технологічний університет (розташований у м. Россельвіл, шт. Арканзас, має статус університету штату);
- North California Agricultural and Technical State University – Сільсько-господарський та технічний університет штату Північна Кароліна;
- University of Health Sciences – Університет медичних наук (знаходиться у Чикаго, шт. Іллінойс).

✚ Вкрай рідко у назвах університетів США присутні лексеми International, American та ін.:

- Florida International University – Флоридський міжнародний університет (університет штату у м. Майамі);
- American University – Американський університет (приватний університет у м. Вашингтон);
- Catholic University of America – Католицький університет Америки (приватний університет, що субсидується католицькою церквою, розташований у м. Вашингтон);
- City University of New York – Міський університет Нью-Йорка.

Неприпустимим, на нашу думку, є такий переклад назв університетів, де використовується лише транскрипція/транслітерація без жодної адаптації до норм української мови та до потреб українського адресата:

- Case Western University – Кейс-Вестерн університет замість Університет Кейс-Вестерн;
- Carnegie Mellon Foundation University – Карнегі-Меллон Фаундейшн університет замість Університет фундації (імені) Карнегі (та) Меллона.

Отже, аналіз перекладу такої незначної частини лексики, як назви університетів, доводить, що перекладач повинен добре знати не лише мову-джерело, але й глибоко розуміти певну сферу знань.

Відмінні риси лексико-семантичних підгруп «студенти» – «students»

Асиметрія ЛСПГ «студенти» української мови та обох НВАМ зумовлена розбіжностями у концептуальному підході до організації навчання у закладах вищої освіти. Для отримання освіти бакалавра у закладах вищої освіти Великобританії необхідно три роки, тому у підгрупі британського НВАМ є три лексеми, що позначають користувачів освіти за семантичною ознакою «рік навчання»: *first year student* (студент першого курсу), *second year student* (студент другого курсу), *third year student* (студент третього курсу).

В Україні для здобуття такої освіти необхідно чотири роки, отже, з трьома лексемами-бритицизмами корелюють чотири лексеми української мови: студент першого курсу (*first year student*), студент другого курсу (*second year student*), студент третього курсу (*third year student*), студент четвертого курсу (*fourth year student*).

ЛСГ американського НВАМ має також чотири конституенти, але, якщо сема «рік навчання» у термінів української мови та британського НВАМ виражена експліцитно, то у американізмів вона прихована: *freshman* (студент першого курсу), *sophomore* (студент другого курсу), *junior student* (студент третього курсу), *senior student* (студент четвертого курсу). Розмовна лексема-бритицизм «*fresher*» (новачок) позначає студента-першокурсника на першому-другому місяці навчання, американізм «*repeat*» – студента-другокурсника.

Студенти, які продовжують навчання після отримання ступеня бакалавра у ЛСГ британського НВАМ номінуються лексемою «*post-graduate student*», у ЛСГ американського НВАМ – «*graduate student*», у ЛСГ української мови такого узагальнювального терміна немає.

Українські терміни «студент п'ятого курсу» (*fifth year student*), «студент шостого курсу» (*sixth year student*), що використовуються для називання студентів післябакалаврського рівня, відповідників у обох терміносистемах НВАМ не мають, тому відтворюються англійською мовою калькуванням.

Бритицизм «*post-graduate student*» та американізм «*graduate student*» називають студентів, які здобувають ступінь магістра (*Master's Degree*) та доктора філософії (*PhD*), вони можуть використовуватися як аналоги для відтворення українських термінів «магістрант», «аспірант», «ад'юнкт» (аспірант вищих військових навчальних закладів та докторант).

Для «аспірант», «ад'юнкт», «докторант» аналогом також виступають англійські терміни «*doctoral student*» та «*doctoral candidate*».

Лакуною номінації відносно ЛСГ української мови є розмовна лексема-американізм «*All But Degree*» чи «*All But Dissertation*» (*A.B.D.*) («Усе, окрім ступеня»), що використовується для номінування докторанта, котрий виконав усі вимоги для отримання ступеня доктора філософії, окрім захисту докторської (*PhD*) дисертації.

Етноспецифічними відносно ЛСГ української мови є британізм «mature student» – зрілий студент, особа, що стала студентом після 20 років (вступає до вищого закладу освіти через кілька років після закінчення школи) та американізм «university fellow» – стипендіат-дослідник (аспірант, що отримує стипендію на дослідницьку роботу).

Якщо для узагальнювальних термінів підгрупи «користувачі освіти» в обох ЛСГ НВАМ рубіжним є ступінь бакалавра (диференційна ознака), у терміносистемі української мови диференційною ознакою є «старший-молодший»: студент старших курсів, студент молодших курсів.

Терміну «студент старших курсів» відповідає американізм «senior student», терміну «студент молодших курсів» – також американізм «junior student».

Термін «undergraduate student» (конституент обох НВАМ) номінує студента вищого закладу освіти, котрий ще не отримав першого ступеня (бакалавра), в українській мові йому також відповідатиме «студент молодших курсів» (першого, другого чи третього).

Терміни обох мов, що позначають користувачів освіти, диференціюються за семантичною ознакою «форма навчання», але прослідковуються розбіжності у тому, як реалізується ця сема. Терміну «full-time student» відповідає українська лексема «студент денного відділення, стаціонару», тоді як «part-time student» має два відповідники – «студент заочного відділення» (заочник) чи «студент вечірнього відділення» (вечірник).

Конституентом ЛСГ британського НВАМ є етноспецифічний термін «sandwich student» (студент, що чергує періоди навчання та роботи), у семантиці якого реалізується семантичний множник «комбінована форма навчання», відповідника такій лексемі в українській терміносистемі немає.

«Credit student» використовується для позначення студента, що складає іспит (на відміну від вільного слухача), у ЛСГ української мови терміна для позначення такої особи не знаходимо, хоча, зрозуміло, що цей термін можна використати стосовно студента будь-якого курсу.

Терміну «non-credit student» та американізму «auditor» відповідає лексема з історичним компонентом «вільний слухач». Зрозуміло, що в українській мові не може бути відповідника «limited-English-proficient (LEP) student» (учень чи студент з обмеженим знанням англійської мови).

Коротко зупинимося на двосторонніх перекладних відповідниках.

Термін «іноземний студент» має відповідники в обох НВАМ: international student (амер.) та overseas student (брит.); абітурієнт – intransit, enrolee, applicant; курсант (військового училища) – cadet; дисертант – dissertator; со-освіта (амер. також co-ed) – студентка; випускник – graduate (student), alumnus; відмінник – class-man, honours-man.

Серед розмовних лексем цієї ЛСГ чітко виділяється пласт ономастичних переосмислень:

Joe Yale – (амер.) жарг. Джо Ёйл (прізвисько студента, який класичною манерою одягатися та поведінкою підкреслює свою належність до університету «Ліги Плюща»), з ним перегукується жаргонний вираз 20-х – 30-х років «Joe College» – «Джо Коледж» (прізвисько студента, який класичною манерою одягатися та поведінкою підкреслює свою належність до університетського середовища);

Aggie – (амер.) жарг. студ. аграрій (зневажливе прізвисько студента сільськогосподарського закладу освіти).

Привертає увагу група словосполучень-американізмів, перша складова яких утворена за ехотонічною моделлю та скороченням: rah-rah boys – (амер.) весела студентська молодь, молоді нероби; rah-rah rappy – (амер.) студент, який створив сім'ю, не маючи коштів на її утримання (від rah-rah – hurrah (ура)).

Низка переосмисленої лексики, що, як і вищезазначена, використовується переважно в розмовній мові і має різні конотативні семи: dodo – розм. курсант школи аеродромних фахівців, dig – (амер.) старанний студент, phi-bete – (амер.) студ. жарг. фі-бет, член братства «Фі-бета-каппа».

Ще однією відмінною рисою угруповання «користувачі освіти» британського НВАМ від аналогічного української мови є наявність лексем, що використовуються для називання користувачів освіти Оксбриджу (Oxbridge).

Частина їх утворена від назв закладів освіти:

Oxbridgian (Oxbrigean) (телескопізм, утворений від Oxford + Cambridge) – випускник чи студент привілейованих навчальних закладів (Оксфорд, Кембридж);

Johnian (від St. John's College – коледж св. Джона) – студент коледжу св. Джона (у Кембриджі);

Oxfordman – оксфордець, людина, яка здобула освіту в Оксфорді;

Girtonian (від Girton College – коледж Гертон (колишній жіночий коледж, а тепер із загальним навчанням)) – колишня студентка жіночого коледжу Гертон (у Кембриджі);

Oxonian (від лат. Oxonia – м. Оксфорд) – (колишній) студент Оксфордського університету;

Tab (від) – 1) студент Кембриджського університету, 2) випускник Кембриджського університету.

Лексема «demy» – демай (стипендіат коледжу Магдаліни (в Оксфорді)) утворена від фр. Demi – половина (річ у тому, що спочатку стипендія такого студента становила половину від стипендії молодшого наукового співробітника).

Інші лексеми об'єднує сема «успіхи у навчанні»: «senior classic» – розм. студент, який зайняв перше місце з класичної літератури під час складання іспитів на отримання диплома з відзнакою (у Кембриджському університеті), «rolliman» – розм. студент, що закінчив коледж без відзнаки (у Кембриджі).

Переосмислене словосполучення «town and gown» використовується для позначення населення Оксфорда (Кембриджа) із професурою й студентами.

Лексема «non-gremial» позначає студента, що не живе при Кембриджському університеті; а «Old Blue» – колишнього випускника Оксфордського або Кембриджського університету.

У ЛСГ «студенти» виділяється історична лексика, яка, хоч і вийшла з ужитку, та з точки зору перекладу не втратила своєї цінності: *taberda* – іст. учень Королівського коледжу в Оксфорді; *senior optime* – старший оптим, випускник, що показав найкращі знання з математики (у Кембриджському університеті); *the poll* – студенти, що закінчили університет без відзнаки.

Відмінні риси лексико-семантичних груп «документи про освіту» – «credentials, awards»

Тісно пов'язана з ЛСГ, що розглядалися вище, ЛСГ «документи про освіту» – «credentials, awards».

Аналогом українського терміна «диплом» є термін «degree».

У терміносистемі української мови не виділяється окремо лексема, яка позначає «диплом без відзнаки», у терміносистемі британського НВАМ є три таких конституенти-синоніми: *pass degree*, *ordinary degree*, *general degree*. Для терміна «диплом бакалавра з відзнакою» перекладним відповідником вважається «honours degree». «Honours degree» виступає родовим терміном для таких конституентів з уточнювальними компонентами:

- *class 1 degree*, *first class degree*, *class 1* – диплом першого класу (найвищий) (*class* – показник класифікації диплома (середнє арифметичне, отримане від загальної кількості набраних балів, поділеної на кількість кредитів, порівнюється із класифікатором і визначається клас диплому));
- *class 2 degree*, *second class* – диплом із відзнакою другого класу;
- *class 2.1*, *upper second*, *class 2.A* – диплом із відзнакою другого класу вищого рівня;
- *class 2.2*, *lower second*, *class 2.B* – диплом із відзнакою другого класу нижчого рівня;
- *class 3 degree*, *third class degree*, *class 3*, *pass* – диплом із відзнакою третього класу.

Для терміна «*joint honours degree*» – диплом із відзнакою із подвійною спеціалізацією (з двома поглиблено вивченими дисциплінами) в українській мові точного еквівалента не існує через те, що окремо такий вид диплома не виділяється, хоча у багатьох дипломах подвійна спеціалізація вказується, напр. у дипломах учителів (учитель хімії та біології, вчитель іноземних мов (англійської та іспанської)). Із терміном «*combined honours degree*» – диплом із відзнакою (з трьома чи більше поглиблено вивченими дисциплінами) ситуація така сама, як і з «*joint honours degree*».

Не можна залишити поза увагою розмовний відповідник українського терміна «диплом із відзнакою» – лексему «червоний диплом», що є метонімічним переосмисленням за асоціацією між предметом та його ознакою.

Семантичне відтворення цієї лексики англійською мовою відбувається із втратою образності – «honours degree». Аналізувати цю ЛСГ складно через екстралінгвістичні чинники, а саме: у царині міжнародного визнання закордонних кваліфікацій та дипломів диплом бакалавра порівнюється з «ordinary degree», диплом спеціаліста – з «honours degree», диплом магістра – теж з «honours degree». Ще раз зауважимо, що терміни «ordinary degree» та «honours degree» об'єднані гіперонімом «Bachelor's degree» (диплома бакалавра).

Перекладаються ці кваліфікації так: спочатку подається транскрибований / транслітерований відповідник, а потім перекладний еквівалент (наголошуємо, що мова йде про переклад у документах): диплом бакалавра – *Diplom bakalavra (Bachelor degree)*, диплом спеціаліста – *Diplom Specialista (Specialist diploma)*, диплом магістра – *Diplom Magistra (Master's degree та Master's Diploma)*.

Корелятом лексики «Master's Degree» і перекладним відповідником в українській мові можна вважати лексему «диплом магістра», а для терміна «Doctor of Philosophy» (PhD) відповідник утворюємо використовуючи спосіб калькування – «диплом доктора філософії». Лексемі «Higher Doctorate» відповідником у ЛСГ української мови «документи про освіту» є «диплом доктора наук», хоча як перекладний відповідник доцільніше використати переклад «диплом вищого докторського ступеня».

Лакунами відносно ЛСГ української мови є бритицизми: *Certificate of Higher Education* – сертифікат про вищу освіту (отримується перед ступенем бакалавра), *Diploma of Higher Education* – диплом про вищу освіту (отримується перед ступенем бакалавра), *Diploma in Professional Studies* – диплом спеціаліста (отримується після ступеня бакалавра), *Postgraduate Certificate in Education* – післядипломний сертифікат учителя (отримується після ступеня бакалавра).

Лексема «diploma» має скорочений відповідник «d». Зазвичай, її ставлять після прізвища. Конституанти ЛСГ «документи про освіту» американського НВАМ майже повністю збігаються із угрупованням «academic degree», отже, зосередимося лише на розбіжностях з українською мовою.

Лакунами відносно ЛСГ обох НВАМ є терміни «Диплом кваліфікованого робітника» – «*qualified worker diploma*» та «Диплом кваліфікованого робітника з відзнакою» – «*qualified worker diploma with honours*». «Диплом спеціаліста» та «диплом спеціаліста з відзнакою» також не мають аналогів в англійській мові.

Конституентом угруповання «документи про освіту» американського НВАМ є термін «*Specialist Degree*» (диплом спеціаліста), він не є еквівалентом українського «диплом спеціаліста» через принципові розбіжності у семному складі.

Лексема «Specialist Degree» є наступною після «Master's Degree», це варіативний конститuent, що в ієрархічній послідовності займає місце між лексемами «Master's Degree» та «Doctor of Philosophy» (PhD).

Для ЛСГ української мови лексема «диплом спеціаліста» є проміжним і також не обов'язковим конститuentом між «диплом бакалавра» та «диплом магістра». Латинізми «cum laude», «magna cum laude», «summa cum laude» («із великою похвалою», з відзнакою використовуються в дипломах із відзнакою (Honours Degree) для позначення високої академічної успішності випускника у ЛСГ американського НВАМ.

Перекладні відповідники «Диплома про присудження ступеня кандидата наук» та «Диплома про присудження ступеня доктора наук» у документах подаються за аналогією до вже проаналізованого прикладу з «Дипломом Магістра»: *Dyplom pro Prysudzhenia Naukovogo Stupenia Kandydata Nauk* (Diploma of candidate of sciences) та *Dyplom pro Prysudzhenia Naukovogo Stupenia Doctora Nauk* (Diploma of Doctor of Sciences).

Окрім зазначених вище, конститuentами ЛСГ американського НВАМ «документи про освіту» є такі терміни: *certificate* (сертифікат) – видається після короткотривалих програм, що продовжуються менше 2 років; *diploma* (диплом) – видається після довшого періоду навчання (до 3 років).

У терміносистемі української мови всі документи про освіту мікрополя «вища освіта» номінуються «диплом», окрім наступних, які потребують перекладу:

- Свідоцтво про закінчення аспірантури – *certificate of post-graduate (doctoral) studies*,
- Свідоцтво про закінчення докторантури – *certificate of post-doctoral studies*,
- Атестат доцента – *certificate of holding senior lecturer position*,
- Атестат професора – *certificate of holding professor's position*.

Невідповідність у лексико-семантичних групах «оцінювання» – «assessment»

Коріння розбіжностей у термінології англomовних країн та України, що використовується в сфері оцінювання, полягає у різному концептуальному підході до системи перевірки знань. В Україні ширше розповсюджена практика усних іспитів, ніж письмових, у Великобританії та США – навпаки.

Терміни «*exam(ination)*» та «екзамен» (іспит) на перший погляд не становлять труднощів для перекладу. Насправді, окрім спільного знаменника «перевірка знань», носії української та англійської мов розуміють різні шляхи перевірки.

Навіть звернувшись до тлумачних неспеціалізованих словників і порівнявши визначення цих лексем, можемо говорити про прозорішу семантику «*exam(ination)*» та розмитіше значення «екзамен»: *екзамен* – перевірка знань з якого-небудь навчального предмета (іспит) (*test of knowledge on any subject*); *exam(ination)* – a formal test of knowledge or ability, especially by means of written questions or practical exercises (офіційна перевірка знань чи здібностей шляхом письмових відповідей на питання або виконання практичних завдань).

У ЛСГ української мови «екзамен» (іспит) – це зазвичай усна перевірка.

Під час іспиту студент повинен дати усну розгорнуту відповідь на кілька запитань, повний список яких був розданий заздалегідь.

В обох НВАМ «exam(ination)» – це письмовий стандартизований тест.

Термін «екзамен» (іспит) узагальнює низку уточнювальних: вступний іспит – entrance examination, курсовий іспит – final examination (end-of-the-year examination), семестровий іспит – term examination. «Державний іспит» має аналог «qualifying examination» (складається для здобуття ступенів магістра чи доктора філософії (PhD)).

Конституенти, що використовуються у терміносистемі української мови та американського НВАМ для позначення оцінок, об'єднані узагальнювальним терміном «словесне оцінювання», кожному українському терміну відповідає цифрова позначка, а американізму – позначка-літера.

Усі терміни, що використовуються для позначення оцінок ЛСГ американського та британського НВАМ мають відповідники в балах (grade point).

Важливим складовим терміносистем обох НВАМ є комплексна лексема «Grade Point Average» (середній бал) – фінальна оцінка, яка вираховується так: загальна кількість балів, набраних студентом під час проходження курсу множиться на кредитні години курсу і ділиться на загальну кількість кредитних годин та «Cumulative Grade Point Average» – загальний середній бал (середній бал з усіх предметів разом). Зважаючи на мало поширену практику використання кредитів у системі освіти України, відносимо «Grade Point Average» до розряду етноспецифічних.

Конституенти терміносистеми американського НВАМ диференціюються двома лексемами «quality grade» (якісний показник (бал)) та «non-quality grade» (бал, що не зараховується). Відносно терміносистеми української мови це лакуни номінації. Американізм «incomplete» немає корелята у ЛСГ української мови і потребує створення перекладного відповідника «частково зараховано». Аналогами, що використовуються як перекладні відповідники, можна вважати «зараховано» – «pass» та «не зараховано» – «fail».

Різний підхід до оцінювання знань в Україні та англомовних країнах сприяв виникненню термінів, що не мають аналогів у відповідній терміносистемі. Лакунами відносно терміносистеми української мови є конституенти ЛСГ британського НВАМ, об'єднані родовою лексемою «double marking» (подвійне оцінювання, оцінювання двома екзаменаторами), їх переклад супроводжуємо коментарями:

- double blind marking – подвійне оцінювання «всліпу» (перший та другий екзаменатори не роблять жодної помітки на роботі, яку перевіряють окремо один від одного, а потім виставляють узгоджену оцінку);

- non-blind double marking – відкрите подвійне оцінювання (перший екзаменатор робить письмові коментарі, але не виставляє оцінку, другий

екзаменатор перевіряє ще раз, результати порівнюються, після чого виставляється кінцева оцінка);

- second marking as check – друге оцінювання з метою перевірки (перший екзаменатор робить письмові коментарі та виставляє оцінку, другий екзаменатор перевіряє чи правильно перевірена робота і чи дотримані стандарти оцінювання).

Лексема «залік» не має аналогів у жодній ЛСГ НВАМ, такої форми перевірки знань у англomовних країнах немає, тому виникають труднощі з перекладом цього терміна англійською мовою. Пропонуємо кілька шляхів семантичного відтворення лексеми «залік»: використанням описового перекладу (oral) «preliminary assessment exam» або заміною іншим терміном-американізмом, який частково відтворює український – «pass».

У системі освіти США спостерігається велике розмаїття іспитів, яке віддзеркалюється у конституентному наповненні ЛСГ «оцінювання». Зрозуміло, що з екстралінгвістичних причин у відповідній ЛСГ терміносистеми української мови точних відповідників їхнім назвам не виявляється: Preliminary Scholastic Aptitude Test (скор. PSAT) – попередній вступний іспит до вищого закладу освіти США, Scholastic Aptitude Test (скор. SAT) – відбірковий тест, тест на академічні здібності (стандартний тест, що проводиться Радою зі вступних іспитів серед абітурієнтів та студентів; призначений для виявлення здібностей до певного напрямку освіти та рівня знань англійської граматики та лексики; проводиться замість вступних іспитів до вищих закладів освіти США).

У ЛСГ «оцінювання» розрізняємо терміни, об'єднані семою «вступні іспити». В американському НВАМ конституенти цієї ЛСГ мають уточнювальні семи, виражені вербально: Graduate Management Admission Test – тест вступника до післядипломної школи бізнесу, Law School Admission Test – тест вступника до післядипломної юридичної школи, Medical College Admission Test – тест вступника до післядипломної медичної школи.

Частковим аналогом цих термінів в українській терміносистемі можна вважати термін «вступний іспит до аспірантури», але як перекладні відповідники, доцільніше використати переклади, зазначені вище.

Терміну «Graduate Record Examination» (GRE) – тест вступника до післядипломної школи (магістратури чи аспірантури) частково відповідають два терміни української терміносистеми: вступний іспит до аспірантури та кандидатський мінімум. «Graduate Record Examination» складається з двох тестів на загальний розвиток та одного зі спеціальності. Тести проводяться письмово і тривають 3-3,5 години, за їхніми результатами проводиться зарахування до післядипломної школи (graduate school).

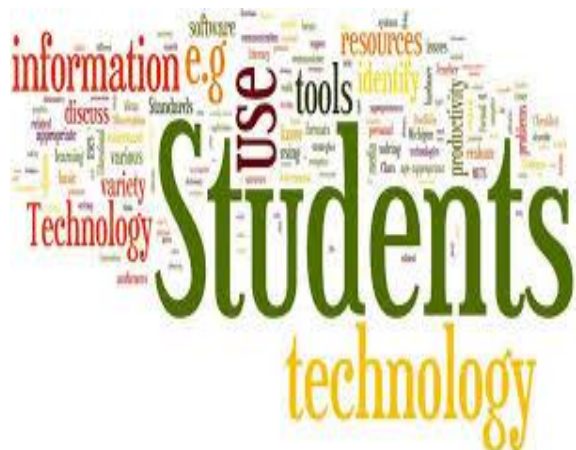
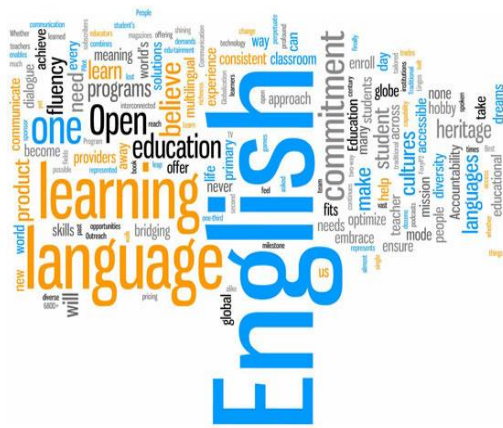
Термін «кандидатський мінімум» охоплює теж три іспити: з іноземної мови, філософії та спеціальності, які відбуваються здебільшого в усній формі.

Кількість вступних іспитів до аспірантури змінюється (від 1 до 3) і вони є аналогічними до кандидатського іспиту. Graduate Record Examination, вступний іспит до аспірантури і кандидатський мінімум є обов'язковими.

Розмовні лексеми «writtens» чи «comprehensives» означають серію письмових іспитів, що складаються аспірантами протягом першого року навчання, у ЛСГ української мови аналогом вважається «кандидатський мінімум».

Серед конститuentного наповнення ЛСГ «оцінювання» британського НВАМ помітне місце посідає лексика Оксбриджу. До неї належать такі лексеми:

- Philosophy, Politics and Economics – випускний іспит на ступінь бакалавра мистецтв із філософії, політики та економіки (в Оксфордському університеті);
- the little go – перший екзамен на ступінь бакалавра гуманітарних наук (у Кембриджі й Оксфорді) та його розмовний варіант «smalls»;
- the great go – останній іспит на ступінь бакалавра гуманітарних наук (у Кембриджі й Оксфорді);
- Intermediate examination (скор. Inter) – екзамен, що передуює випускному (у Лондонському університеті);
- May examinations (Mays) – травневі іспити (у Кембриджі);
- Senate examination – екзамен на одержання ступеня (у Кембриджському університеті);
- tripos – трайпос, публічний іспит для одержання диплома бакалавра з відзнакою (у Кембриджському університеті).

3.2. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ ОСВІТИ

З огляду на те, що система освіти в англomовних країнах відрізняється від системи освіти України, і, більше того, у кожній англomовній країні у свою чергу ця система має свої диференційні ознаки, постає значна проблема перекладу такої лексики з англійської мови на українську.

Незаперечним є те, що «причинами існування лексичних труднощів перекладу перш за все є розбіжності в картині світу англійської та української мов (тобто, розбіжності у членуванні дійсності за допомогою номінативних елементів), особливості багатозначності англійських і українських слів, відсутність у мові перекладу відповідників нових термінів, особливості словотвору й термінотворення в англійській та українській мовах тощо».

Проблема перекладу значень слів розглядається у доробках багатьох дослідників. Класичні типи лексичних перетворень чи трансформацій детально описані в літературі (прийоми диференціації, конкретизації, генералізації значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад і т. ін.).

Способи та прийоми перекладу термінів та рекомендації щодо адекватного вибору еквівалентів представлені у наукових працях та практичних посібниках різних авторів.

У нашому дослідженні звертається увага на переклад етноспецифічної лексики та термінів-реалій сфери освіти.

Під **транскодуванням** розуміємо передачу звукової чи графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу. Існує чотири види транскодування: транскрибування, транслітерування, змішане транскодування (комбінація транскрибування та транслітерування) та адаптивне транскодування.

Використання транскрибування у чистому вигляді для перекладу англійської освітньої лексики української мови зустрічається рідко (*alma mater* – альма матер, *class* – клас, *college* – коледж), так само, як і застосування транслітерації у чистому вигляді (*marker* – маркер, *test* – тест, *campus* – кампус, *aspect* – аспект, *seminar* – семінар) не використовується часто.

Більш поширеним, за нашими спостереженнями, є комбінація транскрибування та транслітерування. Розділяємо цей спосіб на два види:

1) без зміни наголосу у перекладних відповідниках цільової мови:

diploma – диплом,
director – директор,
encyclopaedia – енциклопедія,
course – курс,
manuscript – манускрипт,
module – модуль,
plan – план,
practicum – практикум,

semester – семестр,
thesaurus – тезаурус,
file – файл,
trimester – триместр,
dyslexia – дислексія,
boy scout – бойскаут;

2) зі зміною наголосу у перекладних відповідниках цільової мови:

alphabet – алфавіт,
academy – академія,
assistant – асистент,
examinator – екзаменатор,
experimentalism – експерименталізм,
essentialism – есенціалізм,
constructivism – конструктивізм,
contract – контракт,
progressivism – прогресивізм,
project – проект,
seminarist – семінарист,
standard – стандарт.

Зазвичай, етноспецифічні лексеми, що перекладаються у такий спосіб, потребують розшифрування шляхом використання коментаря.

Наведемо їх за ЛСГ:

Власні назви (без зміни наголосу):

- Boys Town – Бойз-таун (притулок для хлопчиків-сиріт у передмісті м. Омаха, штат Небраска);
- West Point – Вест Пойнт (розмовна назва Військової академії сухопутних військ (Military Academy, US), що розташована у місті Вест Пойнт);
- Winnetka Plan – Вінетка-план, програма міста Вінетка (одна з систем індивідуалізованої організації навчання в США у 1919-1920 рр.);
- Georgic – Георгік (один із «Георгіків» Вергілія, який задають переписувати як покарання в Ітонському коледжі, Великобританія);
- James School – Джеймс-скул (будівля, в якій розташоване гуманітарне відділення Ітонського коледжу, Великобританія);
- Greyfriars – Грейфраєз 1) (коледж Оксфордського університету), 2) Грейфраєз (вигадана приватна школа для хлопців з серіалу про шкільне життя, де головним героєм є Біллі Бантер (Billy Bunter));
- Cannon Yard – Кеннон-ярд (головний двір у Ітонському коледжі);
- Euclid – 1) Евклід, 2) шк. жарг. «Евклід» (геометрія);
- proctor – наглядач, у Кембриджському чи Оксфордському університетах);
- Kappa Alpha – Каппа Альфа (найбільше студентське братство, найстаріше з діючих);

- Queen's Schools – Квінз скул (будівля, де розміщене відділення (кафедра) точних та природничих наук Ітонського коледжу, Великобританія);
- Praxis – Прексіз («Практика» (три стандартизованих тести, розроблених Освітньою службою тестування (Educational Testing Service), для визначення професійної придатності молодих вчителів));
- Regent House – «Риджент Хаус» (рада правління кембриджського університету складається з викладацького та адміністративного штату університету та коледжів);
- Trinity hall – Трініті-Хол (один із коледжів Кембриджського університету).

Важливим у перекладі власних імен-символів є визначення наявності у них асоційованого значення, яке відтворюємо описово у коментарі, наприклад:

- Billy Bunter – Біллі Бантер (товстий та жадібний учень, персонаж з оповідок про Грейфраез);
- Joe Yale – Джо Ёйл (прізвисько студента, чия стримана манера одягатися та поведінка підкреслює належність до університету «Ліги Плюща», тобто до класичних університетів);
- Joe College – Джо Коледж (прізвисько студента, чия стримана манера одягатися та поведінка підкреслює належність до університетського середовища; було поширене у 1920–1930 рр.).

Посади

- без зміни наголосу:
 - doctor – доктор (учений ступінь),
 - Esquire Bedells – есквайр-педелі (два службовці з формальними обов'язками, мають часткову відповідальність за загальне дотримання порядку на академічних зборах Кембриджського університету),
 - regent – регент (член ради опікунів коледжу чи університету);
- зі зміною наголосу:
 - demonstrator – демонстратор 1) демонстратор, асистент професора (допомагає у демонстрації дослідів на факультеті природничих наук),
 - 2) лектор на факультеті природничих наук (університету);
 - moderator – модератор 1) інспектор на першому письмовому іспиті (в Оксфорді – на ступінь бакалавра гуманітарних наук, у Кембриджі – на іспиті з математики),
 - 2) претендент на ступінь бакалавра гуманітарних наук, що склав екзамен з відзнакою (у Дубліні), 3) претендент на ступінь бакалавра гуманітарних наук, 4) ведучий (лідер) під час бесіди, дискусії, семінару;
 - supervisor – супервайзер, методист;
 - adjunct professor – ад'юнкт-професор (запрошений професор, викладач вищого закладу освіти, проводить дослідження або читає курс лекцій за тимчасовим контрактом).

Користувачі

- без зміни наголосу:

- demy – демай (стипендіат коледжу Магдалини в Оксфорді), cadet – кадет (курсант військового училища), phi-bete – студ. жарг. фі-бет (член братства «Фі-бета-каппа»), Girl Scouts – Герл-скаути (організація дівчат-скаутів США);
- зі зміною наголосу: Wykehamist – вікеміст (учень чи випускник Вінчестерського коледжу (Winchester college), student – студент.

Назви іспитів та дисциплін

- Moderations – модерейшнз (перший публічний іспит на ступінь бакалавра гуманітарних наук в Оксфордському університеті);
- tripos – трайпос (публічний іспит для одержання диплома бакалавра з відзнакою у Кембриджському університеті);
- quadrivium – квадрівіум (середньовічний університетський курс наук: арифметика, геометрія, астрономія, музика);
- trivium – тривіум (цикл навчальних дисциплін у середній школі).

Типи закладів освіти та виховних закладів, їхніх підрозділів і об'єднань

- consortium – консорціум (об'єднання навчальних закладів на підставі угоди про спільну діяльність у певній галузі);
- business college – бізнес-коледж (середній освітній заклад, де навчають машинопису, стенографії, бухгалтерської справи т. ін.);
- borstal – заст. борстал (виправний заклад; виправна колонія);
- block – блок (один із шести підрозділів, на які розділені учні за віковим цензом, зокрема, Ітонського коледжу (Великобританія)).

Адаптивне транскодування, тобто транскодування із семантичним відтворенням афіксів також відбувається двома способами:

1) без зміни наголосу: alphabetic(al) – алфавітний, accreditation – акредитація, Afro-American Studies – афро-американські студії, business studies – бізнес-студії, Boy Scouts (of America) – Бойскаути Америки, ergonomics – ергономіка, criterion – критерій;

2) зі зміною наголосу:

algebraic(al) – алгебраїчний,

andrology – андрологія,

arithmetic – арифметика,

academy – академія (військове училище),

axiology – аксиологія,

alternative certification – альтернативна сертифікація,

alternative school – альтернативна школа,

alternative assessment – альтернативне оцінювання,

affiliated student – афілійований студент,

geometry – геометрія,

equivalency – еквівалентність,

examinatorial – екзаменаторський,

epistemology – епістемологія,

ethnology – етнологія,
ethology – етологія,
conference – конференція,
laboratory – лабораторія,
licence – ліцензія,
model(l)ing – моделювання,
prakseology – праксеологія,
programme – програма,
proctorial – прокторський,
psychology – психологія,
registrar – реєстратор,
restructuring – реструктуризація,
semestrial, semestral – семестровий,
seminary – семінарія,
trigonometry – тригонометрія,
intellectual capital – інтелектуальний капітал.

Часто транскодування комбінується з перекладом, наприклад, під час відтворення семантики словосполучень, коли етноспецифічні лексеми потребують коментаря, як-от:

- Phi Beta House – будинок «Фі-бета» (1) головна бібліотека університету чи коледжу, 2) гуртожиток місцевого відділення студентського товариства «Фі-бета-каппа»);
- Great Tom – Великий Том (назва дзвона над воротами церкви Христа (Christ Church) в Оксфорді (б'є 101 раз увечері о 21.05, був призначений для скликання всіх студентів увечері до коледжу з міста; 101 – кількість студентів, що жили при коледжі);
- century schoolbook – шкільний сентчері (шрифт для шкільних підручників);
- Clarendon Nine – (брит.) Кларендонська дев'ятка (дев'ять найстаріших та найпрестижніших приватних середніх шкіл Великобританії: Eton College, Harrow (School), Winchester College, Westminster School, St. Paul's School, Merchant Tailor's (School)), Rugby, Charterhouse (School), Shrewsbury (School));
- Charterhouse (School) – школа Четерхаус (провідна приватна школа (public school), одна з дев'яти найпрестижніших, що входять до Кларендонської дев'ятки (Clarendon Nine)).

Підсумовуючи, вважаємо доречним процитувати слушне твердження Р.П. Зорівчак: «...доречно транскрибувати передусім ті реалії, які, через важливість денотатів мають шанси увійти з часом у периферійні шари мови-сприймача».

Для перекладу однокомпонентних лексем часто використовується поморфемне **калькування**, тобто відтворення елементів семми відповідними елементами цільової мови.

Такі лексеми можуть бути не лише етноспецифічними, а й інтернаціональними термінами, і тоді вони не потребують коментарю: alphabetic(al), abecedarian – азбучний, bilingualism – двомовність, doctoral – докторський, researcher – дослідник, preprimary, preschool – дошкільний, preschooler – дошкільня, interdisciplinary – міжпредметний, underachiever – невстигаючий, re-education – перевиховання, re-educate – перевиховувати, instructional – 1) educative 2) educational – освітній, educated – освічений, trainee – практикант, radio lesson – радіоурок, self-instruction – самоосвіта.

Калькування використовується для перекладу багатокомпонентних етноспецифічних лексем сфери освіти, що входять до різних ЛСГ (такі перекладні відповідники у словниках чи іншій довідковій літературі подаються з коментарем). У такий спосіб перекладаються:

назви документів про отримання певного рівня освіти:

- General Certificate of Secondary Education – (брит.) сертифікат про загальну середню освіту;
- second-class degree – (брит.) диплом другого класу (різновид диплома з відзнакою, що видається британськими університетами);
- upper second-class degree – (брит.) диплом другого класу нижчого рівня (різновид диплома з відзнакою, що видається британськими університетами);
- third class degree – (брит.) диплом третього класу (різновид диплома з відзнакою, що видається британськими університетами);

назви законів та інших законодавчих актів про освіту:

- Education for All Handicapped Children Act – Закон про освіту для дітей з вадами розвитку;
- Elementary and Secondary Education Act – Закон про початкову та середню освіту;
- Kentucky Education Reform Act – Закон штату Кентуккі про освітню реформу;
- Education for All Handicapped Children Act Amendment – Поправка до Закону про освіту для дітей з вадами розвитку;

назви закладів освіти, до складу яких входять елементи, що піддаються перекладу, тобто не містять власного імені:

- Royal Academy of Dramatic Art – Королівська академія драматичного мистецтва;
- Royal Academy of Music – Королівська музична академія;
- Royal Military College – Королівський військовий коледж;
- Royal College of Art – Королівський коледж мистецтв;
- London School of Economics – Лондонська школа економіки;
- Britannia Royal Naval College – Британський королівський військово-морський коледж;

терміни, що позначають типи навчальних закладів, аналог яких відсутній у системі освіти мови перекладу, тобто етноспецифічні:

- intermediate school – (амер.) проміжна школа (за схемою: початкова школа – проміжна школа – чотирирічна старша середня школа);
- professional school – (амер.) професійна школа (наступний після бакалаврського цикл навчання, наприкінці якого складається іспит з отриманням диплома про спеціалізацію або захищається дисертація із присудженням ступеня магістра; готує юристів, лікарів та вільно практикуючих спеціалістів);
- four faculties – «чотири факультети» (богословський, юридичний, медичний факультети і відділення гуманітарних наук);
- open plan school – (амер.) школа вільного планування (звич. початкова школа, де поділ на класні приміщення є лише умовним);
- two-year institution – (амер.) дворічний навчальний заклад (звичайно коледж нижчого рівня, що надає ступінь молодшого спеціаліста (associate's degree));
- preparatory school – підготовча школа: 1) (брит.) приватна платна школа (для учнів 7-13 років для підготовки у закритий середній навчальний заклад), 2) (амер.) приватна школа (курси) (готує учнів до коледжу);

адміністративні посади:

- School Inspectors – (брит.) шкільні інспектори (державні службовці, раніше до їх обов'язків належало інспектування державних і приватних шкіл, тепер ця служба приватизована і є незалежною інспекційною агенцією);
- state school superintendent – головний інспектор шкіл штату та ін.
- б) назви тестів:
 - Medical College Admission Test – (амер.) тест для вступу у медичний коледж (може бути обов'язковим чи рекомендованим);
 - Preliminary Scholastic Aptitude Test (скор. PSAT) – (амер.) попередній вступний іспит до вищого закладу освіти США;
 - Scholastic Aptitude Test – тест на академічні здібності (стандартний тест, що проводиться Радою зі вступних іспитів серед абітурієнтів та студентів, призначений для виявлення здібностей до певного напрямку освіти та рівня знань англійської граматики та лексики, проводиться замість вступних іспитів до вищих закладів освіти США);
 - Minimum Competency Test (MCT) – (амер.) тест на визначення мінімуму знань (проводиться у школах деяких штатів для перевірки рівня знань випускників);
 - General Educational Development Test (GED) – (амер.) тест на загальний освітній розвиток (тест на визнання еквівалентності середньої освіти);
 - aptitude test – (амер.) тест на здібності (стандартизовані тести, що проводяться для виявлення здібностей до навчання у певній сфері або на професійну придатність);

ступені та кваліфікації:

- general degree – (брит.) загальний ступінь, диплом (отримується з предметів неспеціалізації у деяких університетах Великобританії);
- Bachelor of Library Science – бакалавр бібліотечної справи;
- Bachelor of Divinity – бакалавр богослов'я;
- Bachelor of Journalism – бакалавр журналістики;
- Bachelor of Forestry – бакалавр лісництва;
- Bachelor of Literature – бакалавр літератури;
- Bachelor of Fine Arts – бакалавр образотворчого мистецтва;
- Bachelor of Law – бакалавр права;
- Bachelor of Applied Mathematics – бакалавр прикладної математики;
- Bachelor of Agricultural Engineering – бакалавр сільськогосподарського машинобудування;
- Bachelor of Business Administration – бакалавр управління бізнесом;
- Bachelor of Pharmacy – бакалавр фармацевтики;
- Doctor of Arts – доктор гуманітарних наук;
- Doctor of Education – доктор освіти (педагогічних наук);
- Doctor of Science – доктор наук;
- Doctor of Social Science – доктор соціальних наук;
- Master of Public Administration – магістр державного управління;
- Master of Medicine – магістр медицини;
- Master of Arts – магістр мистецтв (гуманітарних наук);
- Master of Public Health – магістр охорони здоров'я;
- Master of Pedagogy – магістр педагогіки;
- Master of Agricultural Business and Economics – магістр підприємництва та економіки сільського господарства та ін.;

назви освітніх асоціацій, організацій, об'єднань, установ тощо:

- American Academy of Arts and Letters – Американська академія мистецтв та літератури;
- American Assembly of Collegiate Schools of Business – Американська асамблея шкіл бізнесу при коледжах;
- American Association of University Women – Американська асоціація жінок з університетською освітою;
- American Association for the Advancement of Science – Американська асоціація сприяння розвитку науки;
- American Association for the Advancement of Slavic Studies – Американська асоціація сприяння слов'янознавству;
- American Association of University Professors – Американська асоціація університетських професорів;
- American Council of Learned Societies – Американська рада наукових товариств;

- American Federation of Teachers – Американська федерація вчителів;
- American Philological Association – Американська філологічна асоціація;
- Association of Recognised English Language Schools – Асоціація акредитованих шкіл англійської мови;
- Office for Standards in Education – Агенція з питань освітніх стандартів;
- National Association of Schools of Art – Національна асоціація шкіл мистецтв;
- National Interfraternity Conference – Національна конференція студентських братств;
- School Examinations and Assessment Council – Рада з питань проведення іспитів та оцінювання у школі;
- Business and Technical Educational Council – Рада з технічної та бізнесової освіти;

терміни методики викладання:

- basic skills – базові вміння,
- reciprocal teaching – взаємне навчання,
- team teaching – групове навчання,
- guided inquiry – кероване дослідження,
- compensatory education – компенсуюча освіта,
- back-to-basics – «до основ».
- 10) лексеми-реалії, що віддзеркалюють традиції освітньої системи:
- old school tie – (брит.) 1) краватка «старої школи» (краватка випускника приватної школи, який є членом асоціації випускників), 2) зв'язки, що пов'язують випускників такого закладу;
- old school – «стара школа» (привілейована приватна школа для своїх випускників);
- Clarendon Nine – (брит.) Кларендонська дев'ятка (дев'ять найстаріших та найпрестижніших приватних середніх шкіл Великобританії: Eton College, Harrow (School), Winchester College, Westminster School, St. Paul's School, Merchant Taylor's (School)), Rugby, Charterhouse (School), Shrewsbury (School));
- new universities – (брит.) нові університети, університети нового типу (університети, що утворилися після Другої світової війни; є новими не тільки за часом виникнення, а й за структурою);
- Ivy League – (амер.) 1) «Ліга плюща», найстаріші та найпрестижніші університети Нової Англії (Brown University, Columbia University, Cornell University, Dartmouth College, Harvard University, University of Pennsylvania, Princeton University, Yale University), 2) інтелектуальна еліта.

Для відтворення семантики етноспецифічних лексем, що мають часткові аналоги, після перекладного відповідника, утвореного калькуванням використовується наявний частковий аналог: first class degree – диплом першого класу, диплом з відзнакою (в англійських університетах).

Переклад термінів-латинізмів, що є конститuentами терміносистеми «освіта» обох НВАМ, може створювати проблеми для перекладачів, які не глибоко обізнані із системою освіти англomовних країн. Такі терміни перекладаються способом калькування (*senatus academicus* – лат. учена рада, *gaudeamus* – лат. (студентська) гулянка).

У більшості випадків переклад супроводжується коментарем: *summa cum laude* – лат. з найвищою відзнакою (про того, хто закінчив університет чи коледж США), *ad eundem degree* – лат. з тим самим ученим ступенем (збереження вченого ступеня під час переходу з одного університету в інший), *primus* – лат. старший (з учнів з однаковим прізвищем).

Переклад лексеми-латинізма поряд із калькуванням та перекладацьким коментарем може супроводжуватися синонімічним відповідником, як-от: *alumna* – лат. колишня вихованка, колишня студентка, випускниця (коледжу, університету), *alumnus* – лат. колишній вихованець, колишній студент, випускник (коледжу, університету), *magna cum laude* – лат. «з великою похвалою», з відзнакою (використовується для позначення другого за успішністю випускника коледжу чи університету), *proxime accessit* – лат. шк. похвальна грамота, похвальний лист. Деякі латинізми можуть залишатися у цільовій мові без змін.

Використання аналогів

У літературі з питань перекладу відтворення значення слів іноземної мови за допомогою аналогів називається по-різному: уподібнення, субституція, підстановка, наближений переклад, уподібнювальний переклад.

Аналоги – це лексеми у вихідній та цільовій мовах, що мають значну семантичну подібність. Такі слова виявляються як результат перекладознавчого контрастивно-типологічного дослідження та компонентного аналізу.

За такого перекладу термін чи розмовна лексема однієї мови замінюються на термін чи розмовну лексему іншої мови: *form period* – виховна година, *noon recess* – велика перерва, *first degree* – ступінь бакалавра, *tutorial* – консультація, *associate* – молодший спеціаліст, *academic adviser* – науковий керівник аспіранта, *staff meeting* – педагогічна рада, *graduation requirements* – кваліфікаційні вимоги, *midyear* – зимова сесія, *pass-degree* – диплом без відзнаки.

Аналіз перекладних відповідників англійської лексики дозволив виявити випадки, коли кільком лексемам-синонімам англійської освітньої лексики відповідає одна лексема-аналог в українській мові:

- *degree examinations, final examinations, Finals* – випускні іспити;
- *senior research assistant, senior research associate, senior research officer* – старший науковий співробітник;
- *lecturer, don, academic, faculty member, reader, academician* – викладач;
- *administrative board, board of studies, faculty board* – рада факультету;

- foundation courses, preliminary courses, premajor courses, access courses – підготовчі курси;
- research assistant, research associate, junior research assistant – молодший науковий співробітник.

Деякі частково переосмислені освітні лексеми англійської мови також можуть мати перекладні відповідники-аналогі, що належать до ЛСП «освіта» української мови: cow college – амер. розм. сільськогосподарський коледж; Michaelmas term – осінній триместр; Lent term – весняний семестр; magnet school (magnet) – спеціалізована школа; straight A student – відмінник. Як правило, такі перекладні відповідники не мають образності. Лексеми-аналогі, що мали б схожі конотаційні семи в обох мовах трапляються вкрай рідко.

Незначна частина англійських освітніх лексем із повністю переосмисленою семантикою також має перекладні відповідники-аналогі, які є конститuentами ЛСП «освіта» української мови: fox, freshman – першокурсник, chalkie – учитель, dot-and-carry-one – учитель(ка) математики, ivied halls – університети.

Переклад із використанням аналогів значно спрощує розуміння реалій отримувачами інформації, але заміна реалії однієї мови на реалію іншої мови не завжди сприяє адекватному перекладу. Таке відтворення реалій іноземної мови вказує лише на приблизну взаємну відповідність, а приблизний переклад, особливо якщо йдеться про термінологію, є недостатнім.

Описовий переклад

Реалії різних ЛСГ освітньої лексики англійської мови часто перекладаються описово. Описовий спосіб дозволяє адекватно відтворити семантику реалії.

Хоч перекладний відповідник, утворений у такий спосіб, є громіздким, що суперечить вимозі про стислість терміна, та все ж використання цього способу перекладу є виправданим, адже він дозволяє адекватно розкрити значення терміна, який позначає явище, предмет чи поняття, відсутнє у культурі цільової мови, наприклад:

- palatinate purple – ясно-бузковий колір академічних мантий Даремського університету,
- teacherage – будинок для вчителя у сільських районах США,
- industrial extension – курси підвищення кваліфікації керівників сфери економіки,
- lodgings – офіційна квартира голів деяких коледжів Оксфордського університету,
- resident tuition – (амер.) пільгова платня за навчання для жителів штату.

Перекладний відповідник, утворений шляхом опису, повинен передавати домінантні семантичні ознаки семіми, наприклад:

- baccalaureate – богослужіння у закладі освіти;
- sea grant college – коледж з дотацією на морські дослідження;
- first – найвища оцінка;

- half-timer – учень, звільнений від частини занять у школі;
- resident master – викладач, що живе при навчальному закладі;
- on-campus housing requirements – вимоги до обов'язкового проживання у студентському містечку.

В окремих випадках описовий перекладний відповідник містить уточнювальні слова, як-от:

- go up – вступати до Оксфордського чи Кембриджського університетів («вступати до університету» є доміантною семою лексеми «go up», але переклад без уточнення Оксфордського чи Кембриджського не передаватиме адекватно її значення, адже ця лексема використовується лише у сфері Оксбриджу);

- tuft – золота китиця на головному уборі титулованого студента (сема «китиця на головному уборі» є доміантною, а уточнювальними є семи «золота» та «титулований студент»);

- lodge – кімната вахтера та ін. технічних працівників біля входу в університет чи коледж (сема «кімната вахтера» та ін. технічних працівників є доміантною, а сема «розміщення біля входу в університет чи коледж» – уточнювальна);

- qualifying examination – фаховий екзамен на підтвердження ступеня магістра чи вище (доміантною є сема «фаховий екзамен», а решта – уточнювальні);

- undergraduate school – факультет з базовим чотирирічним курсом навчання (доміантна сема – «факультет з базовим курсом навчання», сема «чотирирічний курс навчання» є уточнювальною, без неї переклад буде неповним).

Деякі власні назви також перекладаються описово: Senate-house – будинок ради Кембриджського університету, John Knox cap – головний убір викладачів та студентів шотландських університетів, Speech day – День виголошення промови. Описовий спосіб застосовується під час перекладу термінів, що позначають назви посад, аналогів яких неможливо знайти в українській системі освіти, а спосіб калькування чи транслітерації є неможливим:

- live-in tutor – викладач, що живе у гуртожитку і проводить індивідуальні консультації для студентів;

- classical tutor – вчитель класичних мов, що має деякі обов'язки наставника;

- modern tutor – вчитель некласичних дисциплін;

- house tutor – наставник-вихователь, завідувач учнівського гуртожитку у Ітоні;

- taxer – службовець в англійському університеті, котрий визначає розмір квартирної плати студентів;

- Public Orator – офіційний представник університету на урочистих церемоніях;

- attendance teacher – працівник школи, що відповідає за відвідування та за повернення прогульників до школи.

Окрім назв посад, у такий спосіб перекладаються ще й деякі терміни ЛСГ «користувачі освіти», як-от:

- salutatorian – випускник коледжу, що виступає з вітальною промовою на початку навчального року;

- Oxbridgian, Oxbrigean – випускник Оксфорду чи Кембриджу (привілейованих навчальних закладів);

- Valedictorian – випускник, якому доручено промовляти прощальне слово на церемонії вручення дипломів;

- Oxfordman – людина, яка здобула освіту в Оксфорді;

- Oxonian – колишній студент Оксфордського університету;

- Girtonian – колишня студентка жіночого коледжу Ґертон;

- captain of the Oppidans – найкращий учень-нестипендіат Ітонського коледжу;

- captain of the school – найкращий учень-стипендіат Ітонського коледжу;

- supplicant – претендент на вчений ступінь в Оксфордському університеті;

- praepostor – старший учень, що стежить за дисципліною;

- servitor – студент Оксфордського університету як служитель за стипендію;

- non-gremial – студент, що не живе при Кембриджському університеті;

- sandwich student – студент, що чергує навчання та виробничу практику;

- taberda – учень королівського коледжу в Оксфорді;

- fag – молодший учень, що прислуговує старшокласникові.

Різна система іспитів в Україні та англомовних країнах зумовлює використання описового способу під час перекладу тієї екзаменаційної лексики, що не має аналогів в українській терміносистемі:

- local examinations – випускні іспити, що проводяться у середній школі представниками університету;

- school – іспит на здобуття вченого ступеня;

- responsion – іспит на отримання ступеня бакалавра в Оксфордському університеті (перший з трьох);

- Senate examination – іспит на одержання ступеня в Кембриджському університеті;

- examination for teachers' certificate – іспит на отримання права викладання;

- little go – перший іспит на ступінь бакалавра гуманітарних наук.

Відтворення семантики частини переосмисленої англійської освітньої лексики також відбувається шляхом використання описового способу, як-от:

- pop – дискусійний клуб при Ітонському коледжі;

- bridging training – додаткове професійне навчання;

- hedge school – дуже бідна початкова школа;
- old school tie – зв'язки, що пов'язують випускників привілейованої приватної школи;
- sandwich training – комбіноване навчання, що поєднує загальноосвітнє та професійне навчання з роботою на виробництві;
- town and gown – населення Оксфорда чи Кембриджа з професурою і студентами;
- cow college – невеликий коледж у мальовничій місцевості.

Артефакти-реалії, що не мають аналогів в українській системі освіти також відтворюються за допомогою опису їхніх значень:

- tardy book – книга реєстрації запізнь в Ітонському коледжі,
- buttry-book – книга розрахунків за взяті продукти (у коледжах),
- leaving-book – книга-подарунок з нагоди закінчення школи,
- homework notebook – зошит для запису завдань із різних предметів.

Під час перекладу частини етноспецифічної спортивної лексики також використовуємо описовий спосіб:

- cupper – гра на кубок між коледжами;
- togger, torpids – перегони на човнах других команд в Оксфордському університеті;
- May-week – тиждень перегонів на човнах;
- blue – член університетської спортивної команди;
- Gut – вигин ріки (під час спортивних змагань в Оксфорді та Кембриджі);
- half-blue – 1) член збірної команди з малопопулярних видів спорту (напр. плавання, теніс) (в Оксфорді та Кембриджі), 2) право на участь у такій команді, 3) нагорода спортсменам за друге місце (за участь у малих спортивних змаганнях у Оксфорді та Кембриджі);
- passing – іспит з плавання (є допуском до занять водними видами спорту у Ітонському коледжі, Великобританія).

Описовим способом перекладаються так звані лакуни номінації, тобто явища, коли реалії присутні в обох культурах, але в одній із них вони лексично не позначаються:

- floorer – важке екзаменаційне питання чи задача,
- percent – виводити оцінку на письмовому екзамені,
- audit – відвідувати курс у вищому закладі освіти як вільний слухач,
- reentrant – вчитель, що певний проміжок часу не працював у шкільній системі, а потім повернувся,
- catechist – вчитель, що веде заняття переважно у формі запитань і відповідей,
- matriculability – готовність до складання екзаменів до вищого закладу освіти,
- quadrangle – квадратний двір школи, оточений будинками,

- transferable skills – навички і знання, що можуть бути використані у різних професійних сферах,
- textbook learning – навчання з використанням лише підручника,
- educational wastage – негативні сторони освіти (виховання),
- educationese – незрозуміла мова педагогічної науки.

Зупинимося докладніше на перекладних відповідниках означеної лексики в «Англо-українському словнику» М.І. Балли, з якого було вибрано близько однієї тисячі англо-українських відповідників на тему освіти.

Аналіз вибраної освітньої лексики дозволяє розподілити її на термінологію та колоквіалізми. Проблема виявлення термінів у цій сфері полягає у тому, що більшість таких слів поряд із професійним вживанням широко використовуються у розмовній мові. В освітній термінології виділяються три великі групи: а) загальноосвітні терміни, б) терміни теорії освіти, в) терміни організації та управління навчальними закладами і системою освіти.

До колоквіалізмів належать розмовна шкільна та студентська лексика і суміжна розмовна шкільна та студентська лексика.

Слід зауважити, що словник, з якого був вибраний фактичний матеріал, призначається для широкого загалу, тому закономірним є той факт, що в ньому спеціальна лексика не превалює. У словнику використовуються різні способи та прийоми перекладу освітньої лексики.

Спочатку проаналізуємо транслітерацію. За нашими спостереженнями, більша частина освітньої лексики, перекладеної у такий спосіб, була запозичена до обох мов з латинської або грецької мов.

І зараз існують усталені еквіваленти, що мають майже однакове звучання в обох мовах, наприклад: trimester – 1) триместр; examiner – екзаменатор; seminar – семінар. У наведених парах слів значення українських відповідників повністю збігається із значенням англійських, спостерігаємо відповідність принципу однозначності і незалежності від контексту.

Варто звернути увагу на комбінацію кількох способів перекладу – транслітерації та варіантного відповідника, наприклад: dissertation – 1) дисертація, трактат; alphabet – 1) алфавіт, азбука, абетка; semester – семестр, півріччя.

Давно вже пристосувалися в українській мові слова «тест» та «модуль» (модуль у модульному навчанні), але упорядник словника лексему «test» перекладає описово: test – 1. 3) первинна (контрольна) робота, хоча нам здається доречнішим поряд із таким поясненням подати і транслітерований відповідник «тест». Стосовно лексеми «module» можна сказати, що жодне з трьох значень, зафіксованих у словнику, не пов'язане з навчанням: module – 1) тех. модуль; 2) одиниця виміру; 3) автономний відсік (косм. корабля), хоча тлумачні словники, зокрема, «Oxford Advanced Learner's Dictionary» подає наступне: module – any one of several independent units, that together form a course of study at a college or university.

Досить часто зустрічається калькування: self-teacher – самовчитель, science degree – вчений ступінь, competitive examination – конкурсний екзамен.

Подекуди поряд із калькуванням використовуються аналоги, наприклад, class-room – класна кімната, аудиторія, або, навпаки, аналог передує кальці, напр., home-work – домашнє завдання, уроки, домашня робота.

Якщо явища чи поняття існують в обох мовах, то, зрозуміло, використовуються усталені еквіваленти, наприклад: desk – парта, post-graduate – аспірант, non-residence – екстернат.

Деколи поряд з аналогом використовується коментар: entrant – 1) вступник (до навчального закладу); composition – твір (шкільний).

Дуже широко для досягнення еквівалентності використовується описовий спосіб – тлумачення: half-time system – система, коли учні можуть відвідувати половину занять у школі, а решту часу працювати; tutee – студент, який входить до групи певного викладача і одержує у нього консультацію.

Додатковим засобом для передачі значень англійських освітніх термінів є позначки. Вони важливі з точки зору позначення стилістичної характеристики слів, наприклад: boffin – розм. учений, спеціаліст; school-dame – 2) ірон. шкільна вчителька; medico – жарт. 2) студент-медик. З наведених прикладів видно, що стилістично забарвленим словам англійської мови відповідають нейтральні українські слова. Це частково може пояснюватися відсутністю в українській мові таких відповідників, хоча подекуди знаходимо і збіг, напр. sar – шк. розм. зубрило; croak – провалитися на екзамені.

Позначки допомагають також розрізнати шкільну та студентську лексику, ідентифікувати слова іншомовного походження: duenna – ісп. гувернантка; memoir – фр. наукова стаття, наукові записки.

Ще одна важлива функція позначок – диференціація британського та американського варіантів. Часто така різниця у значеннях буває суттєвою, подекуди вона подається ще й за допомогою коментаря, наприклад: chancellor – ректор університету (в Англії – почесний, у США – дійсний); graduated – дипломований; що має учений ступінь бакалавра; (амер.) що закінчив будь-який навчальний заклад.

Історична освітня лексика, хоча її зовсім небагато, також представлена у словнику. Для її ідентифікації використовується позначка іст. Слід зауважити, що для перекладу такої лексики використовуються різні способи перекладу, але найчастіше застосовується розгорнутий переклад або тлумачення (з коментарем чи без нього).

Наприклад: opposer – іст. опонент в ученому диспуті; prevaricator – іст. промовець, що виступає з жартівливою промовою в день присудження університетських титулів (у Кембриджі). Варто звернути увагу на переклад безеквівалентної освітньої лексики. До цієї групи слів належать усі лексичні одиниці, що позначають явища та поняття, відсутні у системі освіти нашої країни.

Дуже широко в цьому плані представлена лексика найстаріших навчальних закладів, у першу чергу Кембриджа, Оксфорда та Ітона.

Слова, що належать до цієї групи, перекладаються у більшості випадків тлумаченням (oppidan – учень Ітонського коледжу, який живе на приватній квартирі), тлумаченням з коментарем (Hillary – семестр від Різдва до Великодня (в Оксфорді і Дубліні)), аналогом з коментарем (Rugbian – учень (колишній вихованець закритого навчального закладу в Регбі (Англія))).

Привертає увагу переклад іменника don – розм. викладач (в Оксфорді і Кембриджі). Порівняємо його з тлумаченням в «Oxford Advanced Learner's Dictionary»: don – (Brit.) a teacher at a university, esp. at an Oxford or a Cambridge college). Позначці розм. повинна відповідати (fam.), чого не спостерігаємо.

Розглянемо тепер переклад різного виду скорочень: ABC – азбука, абетка, алфавіт; буквар; rip (скор. від ripil) – школяр. Часто такі скорочення є розмовними варіантами відповідних повних слів, але перекладаються вони українською мовою, зазвичай, стилістично нейтральними варіантами і майже ніколи – скороченнями: co-ed – (скор. від co-educated) (амер.) розм. – студентка, учениця; hols – розм. свята, канікули (шкільні).

Відсутні у словнику скорочення Ph.D. (Doctor of Philosophy) – доктор філософії, BS (Bachelor of Science) – бакалавр природничих наук, BA (Bachelor of Arts) – бакалавр гуманітарних наук, BEd (Bachelor of Education) – бакалавр освіти, MD (Doctor of Medicine) – доктор медичних наук, JD (Juris Doctor) – доктор юридичних наук, хоча повні варіанти деяких із них є.

Зауважимо, що в українській мові таким скороченням відповідають лише повні еквіваленти.

В «Англо-українському словнику» М.І. Балли представлено близько однієї тисячі найуживаніших освітніх лексем Великобританії та США, вони охоплюють більшість ЛСГ ЛСП «освіта» обох НВАМ, проте деякі слова недостатньо представлені у словнику.

Неможливо побудувати точну модель перекладу нових термінів, що була б сталою і діяла ідеально в усіх випадках. Навіть слова, утворені за допомогою одного і того ж суфікса, можуть передаватися засобами української мови по-різному.

З огляду на те, що неологізм – це лексема, що з'явилася лише нещодавно у певній мові і деколи не всі носії без коментарю можуть зрозуміти його значення, переклад неологізмів подається, зазвичай, із стислим коментарем, за умови відсутності аналога чи відповідника у мові перекладу.

У разі належності новоутворення до розряду термінів бажано, на нашу думку, утворювати такий перекладний відповідник, з якого було б зрозуміле значення без пояснення, і найчастіше це досягається шляхом утворення складного терміна.

Скорочення різних типів широко використовуються у терміносистемі освіти англійської мови.

Абревіатури можуть бути національно специфічними, інтернаціональними та мати різну структуру. У цій терміносистемі спостерігається також омонімія аббревіатур і у межах однієї ЛСГ, і між різними групами.

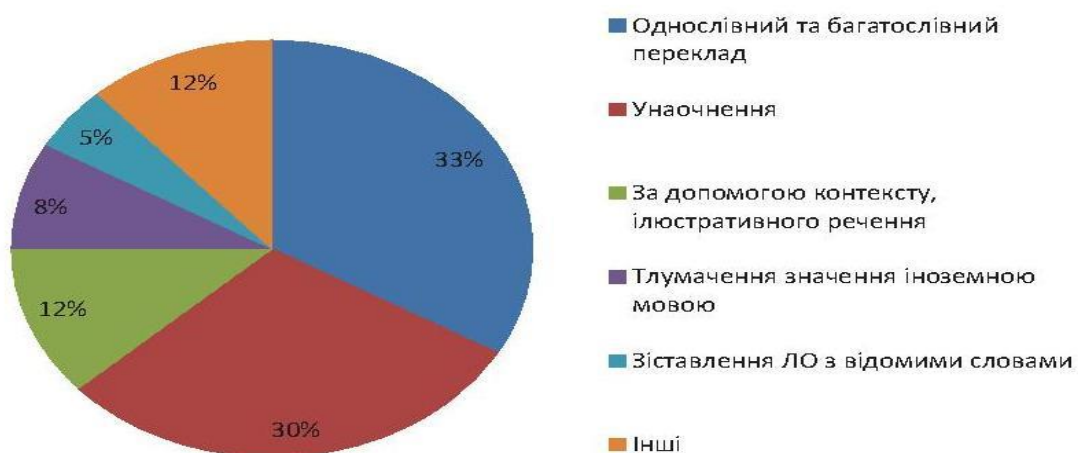
Для перекладу аббревіатур необхідно знати їхню повну форму та почасти давати додаткові пояснення, зважаючи на те, що переклад скорочень повинен бути зрозумілим. Переклад англійських освітніх скорочень шляхом створення в українській мові відповідної аббревіатури чи скорочення застосовується не часто.

Власне скорочення-відповідник створюється у тому разі, коли скорочувана лексема є інтернаціональною або денотат широко відомий отримувачам інформації. Транскодуються ініціалізми й акроніми лише за умови частого вживання скорочуваної лексеми в культурі мови перекладу чи міжнародного визнання та вагомості денотата.

Перенесення скорочення без змін з перекладом його повної форми – третій, не зовсім бажаний (оскільки до української мови вносяться зовсім чужомовні елементи) прийом перекладу англійських скорочень. Найбільша частина скорочень англійської освітньої лексики перекладається повною формою вихідної лексеми.

З огляду на те, що більша частина проаналізованих скорочень є термінами-реаліями, а також через меншу вживаність скорочень в українській терміносистемі освіти, майже всі скорочення перекладаються розгорнутою формою. Скорочені форми деяких термінів-інтернаціоналізмів транскодуються.

Пріоритетні традиційні методи навчання лексики

ВИСНОВКИ

1. Освітня лексика в англійській і українській мовах – це сукупність лексем, що об'єднана асоціативно-логічними зв'язками в межах ЛСП «освіта» та забезпечує спілкування на різних рівнях у сфері освіти.

Інтегральною ознакою цієї лексики є семантичний множник «належність до освіти». У межах освітньої лексики англійської і української мов виділяються: 1) терміни: а) терміни власне терміносистеми освіти, б) суміжні терміни; 2) номенклатура; 3) колоквиалізми: а) розмовна шкільна лексика, б) розмовна студентська лексика, в) професійна розмовна лексика викладачів та вчителів. Освітні терміни – це лексеми, об'єднані в межах терміносистеми освіти, що номінують поняття та явища цієї галузі та використовуються для професійного і науково-теоретичного спілкування фахівців освіти.

2. Початок процесу лексикографічної фіксації освітньої лексики в англійській і українській мовах на фаховому рівні датується різними періодами.

Перші тлумачні фахові словники освітньо-педагогічної тематики у Великобританії та США з'явилися на початку ХХ століття, а в Україні – наприкінці ХХ століття. В Україні ще досі бракує тлумачних словників освітньо-педагогічної тематики. Упорядкованої лексикографічної фіксації українських перекладних відповідників англійської освітньої лексики у ХХ столітті не було. «Англо-український словник освітньої лексики» став першою спробою уніфікації англо-українських перекладних відповідників цієї галузі.

3. ЛСП «освіта»-«education» – це угруповання лексичних конститuentів, об'єднаних семою «належність до освіти» («belonging to education»). ЛСП «освіта» має однакову конфігурацію в обох мовах – це тривимірне утворення, стратифіковане на три осі.

На вісях *x* та *z* розташовані мікрополя, на осі *y* розташовані лексико-семантичні групи. У межах мікрополя конститuentи об'єднані архілексемою.

На осі *x* розташовані мікрополя: *primary education*, *secondary education*, *further education*, *higher education* у британському НВАМ, *elementary education*, *secondary education*, *post-secondary education* в американському НВАМ, початкова освіта, середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта в українській мові.

Семантичні множники, що об'єднують ЛСГ, є універсальними для трьох ЛСП (американського та британського НВАМ і української мови): заклади освіти (*educational establishments*); учасники навчально-виховного процесу (*pupils*, *students*, *teaching staff* (амер.– *faculty*)); навчальні дисципліни (*diciplines*, *subjects*); оцінювання та контроль знань (*evaluation and assessment system*); організація навчального процесу (*organization of the process of education*); документи про здобуття рівня освіти (*credentials*); кваліфікації та вчені звання (*degrees and qualifications*); артефакти (*artefacts*). ЛСГ проходять через мікрополя.

На осі з ЛСП української мови розташовані мікрополя спеціальна освіта (перетинає мікрополя початкова та середня освіта), заочна/ вечірня освіта (перетинає мікрополя середня, професійно-технічна та вища освіта).

Термінологія, що належить до мікрополя дистанційна освіта, малочисельна, бо ця форма навчання в Україні лише зароджується.

Подібно до ЛСП української мови, на осі з ЛСП британського і американського НВАМ розташовані мікрополя special education (спеціальна освіта) та part-time learning (заочна/ вечірня освіта).

Конституентне наповнення мікрополя distance learning і дистанційна освіта збігається частково з причини, зазначеної вище. Лакуною для ЛСП української мови є мікрополе британського НВАМ, об'єднане етноспецифічним бритицизмом sandwich learning (комбіноване навчання, що поєднується з роботою на підприємстві).

4. Перекладознавчо-контрастивне порівняння ЛСП «освіта» в українській та англійській мовах у синхронному зрізі дає підстави виділити три типи пар-лексичних корелятивів. До першого відносяться пари, конституенти яких мають подібне фонографічне оформлення, а також однакову етимологію (переважно з латини чи грецької мови). У першу групу об'єднані лексеми, набір сем яких повністю збігається. До другої групи належать полісемантичні лексеми, із тотожним набором сем лише у деяких лексико-семантичних варіантах.

До другого типу належать пари, конституенти яких мають різне вербальне оформлення, а їхні семи мають часткову подібність.

Третій тип складається з лексем, які не мають відповідника з таких причин: а) відсутність референта в цільовій мові; б) відсутність стислого вербального оформлення для позначення наявного референта.

5. Конституентами досліджуваних ЛСП в обох мовах є терміни та розмовні лексеми, що позначають явища, поняття та предмети, які існують у освітній системі однієї країни і відсутні у решті, іншими словами, терміни-реалії. Наявність термінів та розмовних лексем суміжних галузей є характерною рисою ЛСП «освіта» в англійській та українській мовах.

Термінологія, запозичена із терміносистем психології, філософії та теорії пізнання, бібліотечної справи, інформаційних технологій є спільною для обох мов. Частково співпадає термінологія, запозичена зі сфери юриспруденції. Не спостерігається двосторонньої відповідності між суміжними термінами англійської та української мов, донорами яких є терміносистеми фінансування, релігії, спорту, військової справи.

6. Розбіжності ЛСП «освіта» – «education» зумовлені суттєвою різницею в концептуальній будові систем освіти англійських країн і України, а також асиметрією у розвитку національних систем освіти. Це є причиною існування в кожній освітній системі реалій, на позначення яких використовується етноспецифічна лексика, що є головною лексичною проблемою перекладу у цій сфері.

7. До складу мікрополя «середня освіта» української мови входить 39,28% лакун відносно британського НВАМ та 34,4% лакун відносно американського НВАМ. Найвищий відсоток лакун міститься у мікрополі британського НВАМ відносно української мови – 60,71%, серед конститuentів мікрополя «secondary education» американського НВАМ ця цифра становить 52,5%. 29,76% конститuentів мікрополя «середня освіта» української мови – аналоги для британського НВАМ, 32,25% – для американського НВАМ.

Конститuentи-аналогі лексемам британського НВАМ у цьому угрупованні української мови становлять 29,76%, лексемам американського НВАМ – 32,25%.

У мікрополі «secondary education» американського НВАМ 19,16% аналогів українським конститuentам, у мікрополі британського НВАМ – 15,17%.

У мікрополях «середня освіта» – «secondary education» спостерігається найнижчий відсоток двосторонніх перекладних відповідників – 30,95% у мікрополі української мови відносно британського НВАМ та 33,33% відносно американського НВАМ.

Мікрополе американського НВАМ містить 28,33% конститuentів – двосторонніх відповідників українських лексем, британського НВАМ – 24,1% таких слів.

8. Серед проаналізованих конститuentів мікрополя «вища освіта» української мови 24,26% є лакунами відносно британського НВАМ та 23,52% відносно американського НВАМ. Мікрополе «higher education» британського НВАМ містить 47% лакун відносно українських конститuentів, аналогічне мікрополе британського НВАМ – 34,91%. Українських аналогів конститuentам британського НВАМ у цьому мікрополі міститься 38,23%, конститuentам американського НВАМ – 39,7%. Українські лексеми – двосторонні відповідники лексемам британського НВАМ складають 37,5% від загальної кількості проаналізованих конститuentів, двосторонні відповідники лексемам американського НВАМ становлять 36,76%.

9. Наповнення етноспецифічною лексикою ЛСП «освіта» в обох мовах становить понад 60% від загальної кількості конститuentів. Лакун у ЛСП української мови стосовно британського НВАМ 29,51%, а порівняно з американським НВАМ – 25,42%. Стосовно української мови ЛСП британського НВАМ містить 50,2% лакун, тоді як американського НВАМ – 40,8% лакун.

Аналоги становлять 34,2% конститuentів ЛСП української мови порівняно з британським НВАМ та 35,5% стосовно американського НВАМ. До того ж, ЛСП британського НВАМ містить 23% аналогів українських конститuentів, ЛСП американського НВАМ – 27,3% аналогів.

10. Перекладна взаємовідповідність – це наявність та можливість існування перекладних відповідників.

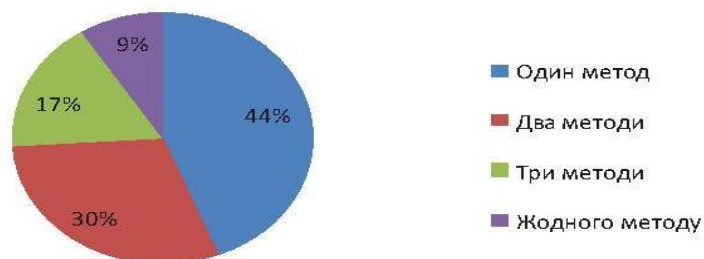
11. Перекладознавче порівняння – це порівняння лексем двох мов для знаходження перекладних відповідників стосовно понять, які позначають лексеми, що порівнюються.

12. Основними етапами встановлення перекладної взаємовідповідності освітньої лексики англійської і української мов є: моделювання ЛСП для обох мов; накладання схем ЛСП для виявлення концептуальних розбіжностей; зіставлення конститuentів аналогічних ЛСГ із залученням компонентного аналізу та аналізу словникових дефініцій; виділення пар-лексичних корелятивів; поділ лексики на лакуни, аналоги та двосторонні відповідники; відповідні статистичні підрахунки; остаточне визначення рівня перекладної взаємовідповідності.

13. Перекладна двостороння відповідність дослідженої освітньої лексики ЛСП «освіта» української мови стосовно британського НВАМ становить 36,42%, а порівняно з американським НВАМ – 39%. Стосовно української мови, двосторонніх перекладних відповідників британського НВАМ є 27%, а американського НВАМ – 31,88%.

14. Особливості перекладу етноспецифічної освітньої лексики обох національних варіантів англійської мови українською мовою полягають у превалюванні описового прийому перекладу, що використовується для створення 37% перекладних відповідників. Другий за частотністю прийом – калькування, ним перекладено 17% етноспецифічних лексем, а 6% лексем перекладено транскодуванням. Найменша кількість перекладних відповідників (5%) створена шляхом використання аналогів.

Застосування інноваційних методів у практиці роботи з лексичним матеріалом

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-русский учебно-педагогический словарь/Сост. Н.В. Фёдорова, В.П. Лапчинская. – М., 1998. – 160 с.
2. Американа: «Англо-русский лингвострановедческий словарь». – Смоленск. Полиграмма, 1996. – 1185 с.
3. Англо-український словник освітньої лексики / Уклад. Л. Вергун. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 184 с.
4. Арапова, Н.С. Профессионализмы / Большой энциклопедический словарь «Языкознание» / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е (репринтное) изд. «Лингвистического энциклопедического словаря», – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – 403 с.
5. Ахманова, О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – 2-е изд. – М.: Большая российская энциклопедия, 2002. – 576 с.
6. Балабін, В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу / В.В. Балабін. – К.: Логос, 2002. – 315 с.
7. Баби́чев, Н.Т. Словарь латинских крылатых слов: 2 500 единиц / Под ред. Я.М. Боровского. – 3-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1988. – 960 с.
8. Балла, М.І. Англо-український словник / М.І. Балла. – К.: Освіта, 1996. – Т.1. – 712 с.
9. Балла, М.І. Англо-український словник / М.І. Балла. – К.: Освіта, 1996. – Т.2. – 752 с.
10. Балонєва О.О. Особливості перекладу англійської науково-технічної літератури / О.О. Балонєва. – Житомир: Житомирський державний університет, 2004. – 25 с.
11. Бевз, Т.О. Семантичні інновації, структурні моделі та функції педагогічної лексики: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1996. – 25 с.
12. Бевз, Т.О. Семантичні інновації, структурні моделі та функції педагогічної лексики: Дис. канд. філол. наук: 10.02.01. – Вінниця, 1996. – 289 с.
13. Белова, А.Д. Лексична семантика і міжкультурні стереотипи/ А.Д. Белова/ Лексична Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2002. – № 7. – 43-54 с.
14. Бе́лянин В.П. Введение в психолингвистику/ В.П. Бе́лянин. – М.: ЧеРо, 2000. – 235 с.
15. Бех П.А. Некоторые особенности структурно-семантической организации научного текста / П.А. Бех, Т.А.Тарасова // Научный и общественно-политический текст: лингвистические и лингводидактические аспекты изучения. – М.: Наука, 1991. – С. 27-38.
16. Бикова Г.В. Внутрішньомовних лакунарності в лексичній системі російської мови / Г.В. Бикова. – Благовещенськ, 1998 – 134 с.
17. Болдырева А.А. Особенности выражения авторского «я» в научном дискурсе (на материале английских и русских письменных текстов) / А.А. Болдырева, В.Б. Кашкин // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2002. - Вып. 2. - С. 99-108.
18. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: Навч. посіб. / Н. В. Ботвина. – К.: АртЕк, 1998. – 190 с.
19. Борисова, Л.И. Лексические проблемы научно-технического перевода: Автореф. дис. д-ра филол. наук: 10. 02. 20 / Моск. пед. ун-т. – М., 1995. – 47 с.
20. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский / Е.В. Бреус. – М.: УРАО, 2000. – 208 с.

21. Быкова Г. В. Феноменология лексической лакурности русского языка / Г. В. Быкова. – Благовещенск, 1998. – 107 с.
22. Васильева Н.В. Термин// Большой энциклопедический словарь «Языкознание»/ Гл. ред. В.Н.Ярцева. 2-е (репринтное) изд. «Лингвистического энциклопедического словаря», 1990. – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – С.508-509.
23. Василюк, А.В. Нові педагогічні поняття / А.В. Василюк/ Англо-польсько-український словник. – Ніжин, 1999. – 22 с.
24. Васильева, Н.В. Термин / Большой энциклопедический словарь «Языкознание» / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е (репринтное) изд. «Лингвистического энциклопедического словаря», 1990. – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – 508-509 с.
25. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. І голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
26. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: посібник / Л. Г. Верба. – 4-те вид., переробл. та доповн. - Вінниця: Нова кн., 2008. – 246 с.
27. Вергун, Л.І. Переклад англійської освітньої лексики / Л.І. Вергун //Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Іноземна філологія. – 2000. – Вип. 30. –53-55 с.
28. Вергун, Л.І. Відтворення семантики нових термінів терміносистеми «освіта» англійської мови засобами української мови / Л.І. Вергун //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія: Мовознавство. – 2002. – №2 (8). –41-46 с.
29. Вергун Л.І. Скорочення в англійській терміносистемі «освіта» та їх переклад українською мовою / Л.І. Вергун // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2002. – №7. – С.80
30. Верещагін Є.М. і культура: Лінгвокраїнознавство у викладанні російської мови як іноземної /Є.М Верещагін, В. М.Костомаров. – 4-е вид., перераб. і доп. М.: Рос. мова, 1990. – 247 с.
31. Винокур, Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии /Г.О. Винокур //Труды МИФЛ. – Т.5. – М., 1939. –5–6 с.
32. Влахов, С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. . Флорин. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. школа, 1986. – 416 с.
33. Володина М.Н. Термин как средство специальной информации/ М.Н. Володина. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 76 с.
34. Гак, В.Г. Языковые преобразования / В.Г. Гак. – М.: Школа: Языки русской культуры, 1998. – 768 с.
35. Гетьман З.О. Лінгвістичні основи укладання словника з лінгвокраїнознавства/ З.О.Гетьман, О.М. Бортничук// Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: Іноземна філологія. 2001. –Вип.31. – С.55-57.
36. Гетманова, А.Д. Логика: Учебник для вузов / А.Д. Гетманова. – М.: Высш. школа, 1986. – 288 с.
37. Головин, Б.Н. О некоторых задачах и тематике исследования научной и научно-технической терминологии / Б.Н. Головин // Ученые записки Горьковского ун-та. Серия лингвистическая. –1970. – Вып. 114. –17-26 с.
38. Гольдберг, В.Б. Контрастивный анализ лексико-семантических групп (на материале английского, русского и немецкого языков): Учебное пособие/ В.Б. Гольдберг. –

- Тамбов: ТГПИ, 1984. – 54 с.
39. Гончаренко, С.У. Український педагогічний словник / Гол. ред. С. Головка. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
 40. Грішин, Е.О. Термінологічний словник з педагогіки / Е.О. Грішин, М.Л Рудакевич. – Тернопіль, 1995. – 79 с.
 41. Гудманян, А.Г. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови: У 3-х кн. / А.Г. Гудманян. – Кн.1: Теоретичні аспекти. – Ужгород, 1999. – 484 с.
 42. Данилович О. Д. Статистичні характеристики семантичної сполучуваності прикметників з іменниками в науковому стилі / О. Д. Данилович // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2010. – № 51. – С. 100-104.
 43. Деменчук О. В. Порівняльна лексикологія англійської та української мов = Contrastive lexicology of the english and ukrainian languages: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Деменчук; Рівнен. ін-т слов'язнавства Київ. славист. ун-ту. – Рівне: Перспектива, 2005. – 166 с.
 44. Дубинчук О.С. Про впорядкування педагогічної термінології / О.С. Дубинчук // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. 1994. – №3. – С. 38-43.
 45. Дубинчук, О.С. Про впорядкування педагогічної термінології / О.С. Дубинчук. Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 1994. – № 3. – 38-43 с.
 46. Дубичинский, В.В. Искусство создания словарей: Конспекты по лексикографии: Учебное пособие/ В.В.. Дубичинский. – Х., 1994. – 102 с.
 47. Д'яков, А.С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти/ А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К.: Вид. дім «KM Academia», 2000. – 218 с.
 48. Жампейис К.М. Особенности научно-технического стиля английского и русского языков / К.М. Жампейис // Sosyal Bilimler Dergisi. – 2007. – Вып. 18. – С. 181-188.
 49. Жлуктенко, Ю.О. Аспекти контрастивної лексикології / Ю.О. Жлуктенко. Мовознавство. – 1989. – № 6. – 3-8 с.
 50. Жлуктенко, Ю.О. Основи контрастивного аналізу мов / Порівняльні дослідження з граматики англійської, української, російської мов / За ред. Ю.О. Жлуктенка. – К.: Наук. думка, 1981. – 5-16 с.
 51. Журавлёва, Т.А. Опыт сопоставительного изучения терминологии вычислительной техники в английском и русском языках: Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.19 / Моск. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза. – М., 1990. – 25 с.
 52. Журавлёва Т.А. Конспект лекций по курсу «Основные проблемы теории и практики перевода» / Т.А. Журавлёва. – Донецк, 1998. – 87 с.
 53. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти / Інформаційний збірник Міністерства освіти України, № 19, 2000. – 29-32 с.
 54. Закон України «Про загальну середню освіту» / Інформаційний збірник Міністерства освіти України, № 19, 2000. – 6-28 с.
 55. Закон України «Про освіту» / Голос України. – 1996. – № 77. – 7-11 с.
 56. Зацний, Ю.А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-ті – 90-ті роки ХХ століття: Дис. д-ра філол. наук: 10.02.04. – Запоріжжя, 1999. – 403 с.
 57. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови/ Ю.А. Зацний. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 1998. – 430 с.
 58. Зорівчак, Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української

- прози) / Р.П. Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
59. Иванов В.О. Английская безэквивалентная лексика и ее перевод на русский язык / В.О. Иванов. – Л. ЛГУ, 1995. – 95 с.
 60. Ивлев, Ю.В. Логика: Учебник / Под ред. В. И. Маркина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1992. – 270 с.
 61. Каверина, О.М. Семантическое поле «погода» в современном английском языке: (на материале существительных): Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. пед. гос. ун-т. – М., 1992. – 16 с.
 62. Казакова, Т.А. Практические основы перевода / Т.А. Казакова. – СПб.: Союз, 2000. – 320 с.
 63. Канделаки, Т.Л. Семантика и мотивированность терминов / Т.Л. Канделаки. – М.: Наука, 1977. – 167 с.
 64. Кантор, И.М. Педагогическая лексикография и лексикология / И.М. Кантор. – М.: Просвещение, 1968. – 200 с.
 65. Капанадзе, А.А. О понятиях «термин» и «терминология» / Развитие лексики в современном русском языке / А.А. Капанадзе. – М., 1965. – 49–54 с.
 66. Карабан, В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури на українську мову: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564 с.
 67. Карабан, В.І., Етноспецифічність власних імен та передача їхніх антономастичних значень у перекладі / В.І. Карабан, Т.С. Олійник // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: Іноземна філологія. – 1998. – Вип. 27. – 25–27 с.
 68. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури на українську мову: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564 с.
 69. Караулов, Ю.Н. Общая и русская идеография / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1976. – 355 с.
 70. Квитко, И.С. Термин в научном документе / И.С. Квитко. – Львов: Вища школа, 1976. – 128 с.
 71. Квитко, И.С. Терминоведческие проблемы редактирования / И.С. Квитко, В.М. Лейчик, Г.Г. Кабанцев. – Львов: Изд-во при Львовском ун-те, изд. объедин.: Вища школа, 1986. – 151 с.
 72. Кияк, Т.Р. До питання про «своє» та «чуже» в українській термінології // Мовознавство / Т.Р. Кияк. – 1994. – № 1. – 22–25 с.
 73. Кияк, Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения / Т.Р. Кияк. – К.: УМКВО, 1989. – 104 с.
 74. Кияк, Т.Р. Проблеми української лексикографії. Старі уроки в нових умовах / Essays on Ukrainian Orthography and Language / Ed. by Larissa M.L.Z. Onyshkevych. – Нью-Йорк – Львів, 1997. – 103–109 с.
 75. Клименко, Н.Ф. Зооніми в різних мовних картинах / Н.Ф. Клименко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: Іноземна філологія. – 2003. – Вип. 34. – 8–12 с.
 76. Кобрин Б.Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б.Н. Кобрин, Р.Ю. Головин. – М.: Высш. школа, 1987. – 104 с.

77. Коваленко, А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А.Я. Коваленко. – Київ: Фірма ІНКОС, 2002. – 320 с.
78. Ковтанюк, М.Р. Зіставлення лексико-семантичних мікросхем із значенням «міцний» у французькій та англійській мовах: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.17/ Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2001. – 1 с.
79. Комарова, З.И. Семантическая структура слова и её лексикографическое описание / З.И. Комарова. – Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1991. – 156 с.
80. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. – М.: Высш. шк., 1990. – С.23-24.
81. Комиссаров, В.Н. Лингвистика перевода / В.Н. Комиссаров. – М.: Международ. отношения, 1980. – 166 с.
82. Комлев Н.Г. Про культурні компоненти лексичного значення / Н.Г. Комлев // Вісник Моск. ун-ту. Сер. 10, Філологія. 1996. – № 5. – С. 43-50.
83. Корсак, К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів / За заг. ред. проф. Г.В. Щокіна: Монографія. – К.: МАУП-МКА, 1997. – 208 с.
84. Корунець І.В. Theory and practice of translation/ І.В. Корунець. – Вінниця: видавництво «Нова Книга», 2001. – 448 р.
85. Кочан, І. Українське термінознавство 1990-их років / Essays on Ukrainian Orthography and Language / Ed. by Larissa M.L.Z. Onyshkevych. – Нью-Йорк – Львів, 1997. – 201-207 с.
86. Кочерган, М.П. Зіставна лексична семантика: проблеми і методи дослідження / М.П. Кочерган. – Мовознавство. – 1996. – № 2-3. – 3-12 с.
87. Кудряшов, В.С. Семантико-прагматический аспект передачи специальных советских реалий в переводах на английский язык: (На материале информ.-пропагандист. текстов): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.19 / Моск. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – М., 1989. – 23 с.
88. Кузнецов, А.М. От компонентного анализа к компонентному синтезу / А.М. Кузнецов. – М.: Наука, 1986. – 125 с.
89. Кузнецов, А.М. Проблемы компонентного анализа в лексике / Отв. ред. Ф.М. Березин. – М., 1980. – 169 с.
90. Лазарович, О.Н. Теоретические проблемы описания фрагментов языковой картины мира: Дис. канд. філол. наук: 10.02.19. – Ивано-Франковск, 1995. – 200 с.
91. Лакуны в языке и речи // Научный журнал. – Благовещенск, 2003. – 257 с.
92. Латышев, Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания: Кн. Для учителя шк. с углубл. изуч. нем. яз. / Л.К. Латышев. – М.: Просвещение, 1988. – 160 с.
93. Левицький, В.В. Зіставне вивчення лексичної і граматичної семантики / В.В. Левицький // Іноземна філологія. – 1982. – № 66. – с. 3-6.
94. Левицький, В.В. Статистическое изучение лексической семантики: Учеб. пособие / В.В. Левицький. – Черновцы: ЧГУ, 1989. – 156 с.
95. Левицький В.В. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу/ В.В. Левицький, О.Д. Огуй, Ю.С. Кійко, С.В. Кійко. – Чернівці: Рута. 2000. – 136 с.
96. Левченко О. П. Науковий стиль: культура мовлення: навч. посіб. / О. П. Левченко; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Л., 2012. – 202 с.
97. Лейчик, В.Н. Основные проблемы терминоведения / Терминология и перевод в политическом, экономическом и культурном сотрудничестве. Тезисы докладов

- Международного круглого стола. – Омск, 1991. –27-29 с.
98. Лейчик, В.Н. Лингвистические проблемы терминологии и перевод / В.Н. Лейчик, С.Д. Шелов. – М., 1989. – 41 с.
 99. Лінгвістичний енциклопедичний словник / гол. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. енциклопедія, 1990. – 684 с.
 100. Литвак, С.Я. Теорія перекладу і контрастивна лінгвістика / С.Я. Литвак// Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі: Збірник наукових праць. – Суми: Вид-во Сум.ДУ, 1999. –87-89 с.
 101. Львовская, З.Д. Теоретические проблемы перевода. (На материале испанского языка): Моногр. – М.: Высш. школа, 1985. – 232 с.
 102. Манакин, В.Н. Основы контрастивной лексикологии: близкородственные и родственные языки / В.Н Манакин. – К. – Кировоград: Центрально-украинское издательство, 1994. – 262 с.
 103. Манакін, В.М. Проблеми контрастивної лексикології близькоспоріднених мов / В.Н Манакин // Мовознавство. – 1994. – № 1. –50-58 с.
 104. Медникова, Э.М. Сопоставление как основа перевода. Анализ и синтез / Теория перевода и сопоставительный анализ языков. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. –5-15 с.
 105. Ментруп, В. К проблеме лексикографического описания общенародного языка и профессиональных языков / В. К. Ментруп // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XIV. – Проблемы и методы лексикографии. – М.: Прогресс, 1983. –301-333 с.
 106. Мейрамова С.А. Семантизация терминологической лексики в обучении чтению и переводу научно-технической литературы / С.А. Мейрамова // Мышление – Язык – Лингводидактика: межвуз. науч.-практ. конф. – Алматы, 2000. – Ч. 1. – С. 131-137.
 107. Михельсон Т.Н. Как писать по-английски научные статьи, рефераты, рецензии /Т.Н. Михельсон, Н.В. Успенская. – Санкт-Петербург: Специальн. литература,1995. –168 с.
 108. Мицкявичене, В.А. Системный анализ как метод сопоставления / Теория перевода и сопоставительный анализ языков / Под ред. Э.М. Медниковой. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1985. –15-25 с.
 109. Мірам, Г.Е. Основи перекладу: Курс лекцій: Навч. посіб. / Г.Е. Мірам. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 240 с.
 110. Мовні і концептуальні картини світу. – К.: КНУ ім.Т. Шевченка, 2001. – 485 с.
 111. Моран, Л.Г. Лексико-семантическое поле в системе его денотативных и оценочных значений: Автореф.: дис. канд. филол. наук: 10.02.19/ Белорус. гос. ун-т им. В.И. Ленина. – Минск, 1989. – 17 с.
 112. Мороз А.А. Реалія як об'єкт лінгвістичного дослідження/ А.А. Мороз. – Бердянськ, 1999. – С.104.
 113. Муравьев В.Л. Лексические лакуны (на материале лексики французского и русского языков) / В.Л. Муравьев. – Владимир, 1975. – 267 с.
 114. Найда, Ю.А. Процедуры анализа компонентной структуры референциального значения / Ю.А. Найда //Новое в зарубежной лингвистике: Проблемы и методы лексикографии. – Вып. 14. – М.: Прогресс, 1983. –61-74 с.
 115. Нелюбин, Л.Л. Перевод боевых документов армии США / Л.Л. Нелюбин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Воениздат, 1989. – 269 с.

116. Нелюбин, Л.Л. Толковый переводоведческий словарь / Л.Л. Нелюбин. – 3-е изд., перераб. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
117. Никитин, М.В. Основы лингвистической теории значения / М.В. Никитин. – М.: Высш. школа, 1988. – 165 с.
118. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. / Г. С. Онуфрієнко. – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – 310 с.
119. Панько, Т.І. Концептосфера термінологічної розбудови української мови / Т.І. Панько // Мовознавство. – 1994. – № 1. – 14-21 с.
120. Панько, Т.І. Українське термінознавство / Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів: Світ. – 1994. – 216 с.
121. Перелік документів про освіту і вчені звання в Україні / Голос України. – 1996. – № 77. – 6 с.
122. Положення про загальноосвітній навчальний заклад / Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, № 6, 2001. – 3-20 с.
123. Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу / Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, № 8, 2001. – 24-32 с.
124. Подвезько, М.Л. Англо-український словник / М.Л. Подвезько. – К.: Рад. школа, 1998. – 792 с.
125. Попов, Є.Ф., Балла, М.І. Великий українсько-англійський словник / М.І. Балла, Є.Ф. Попов // Понад 150 000 слів та словосполучень. – К.: Чумацький шлях, 2001. – 643 с.
126. Порівняльна лексикологія: Конспект лекцій та дидакт. матеріал для студ. лінгв. спец. / уклад.: Г. В. Лещенко; Черкас. інж.-технол. ін-т. - Черкаси, 2000. – 84 с.
127. Порозинская, Г.В. Способы введения чужой реалии с русского языка на английский: Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20 / Моск. гос. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза. – М., 1989. – 22 с.
128. Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових праць / Відп. ред. Н.М. Корбозерова. – 2003 – Вип.9. – С. 123-134.
129. Про затвердження зразків документів про професійно-технічну освіту/ Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, № 1, 2002. – 25-31 с.
130. Про типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002 – 2004/2005 навчальні роки / Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, № 9, 2001. – 16-32 с.
131. Пронина, Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы: Учеб. пособие для втузов/ Р.Ф. Пронина. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. школа, 1986. – 175 с.
132. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін. / За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
133. Пыриков, Г. Коммуникативные аспекты перевода и терминология / Г. Пыриков. – М., 1992. – 127 с.
134. Разинкина Н.М. Стилистика английского научного текста / Н.М. Разинкина. - 2-е изд., доп. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 216 с.
135. Разумейко, М.С. Педагогічна лексика української мови: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.02 / НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 1995. – 25 с.
136. Разумейко, М.С. Педагогічна лексика української мови: Дис. канд. філол. наук: 10.02.02. – Київ, 1995. – 200 с.
137. Різниченко С.Т. Розвиток системи підготовки науково-педагогічних кадрів у США

- (історико-педагогічний аспект): Монографія / За ред. М.Б. Євтуха. – К.: Київський державний торгово-економічний університет, 1999. – 161 с.
138. Рожанківський Р. В. Синтаксично-стилістичні риси науково-технічної мови / Р. В. Рожанківський // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». Пробл. укр. термінології. – 2009. – № 648. – С. 34-38.
 139. Русско-немецкий школьно-педагогический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1987 – 704 с.
 140. Словник термінології з педагогічної майстерності. – Полтава, 1995. – 63 с.
 141. Скороходько, Э.Ф. Вопросы теории английского словообразования и её применение к машинному переводу / Э.Ф. Скороходько. – К.: КГУ, 1964. – 116 с.
 142. Скороходько, Э.Ф. Полнота и точность перевода научно-технических терминов: метод оценки / НТИ. Сер.2. – 1980. – № 7. –19-23 с.
 143. Сомов В. П. Словарь русских забытых слов / В. П. Сомов. –М. : Гуманит: Владос, 1996. – 764 с.
 144. Стернин, И.А. Лексическое значение слова в речи / Под ред. З.Д. Поповой. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1985. – 171 с.
 145. Стернин И.А. Лексическая лакунарность и понятийная безэквивалентность / И.А. Стернин. – Воронеж, 1997. –195 с.
 146. Стернин И.А. Очерк американского коммуникативного поведения/ И.А. Стернин. – Воронеж, 2001. – 129 с.
 147. Стрелковский, Г.М. Научно-технический перевод: Пособие для учителей немецкого языка / Г.М. Стрелковский, Л.К. Латышев. – М.: Просвещение, 1980. – 175 с.
 148. Суперанская, А.В. Терминология: Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
 149. Сухорольска С. М. Методи лінгвістичних досліджень: навчальний посібник для студентів, аспірантів і науковців / С. М. Сухорольска, О. І. Федоренко. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – 342 с.
 150. Теория перевода и сопоставительный анализ языков / Под ред. Э.М. Медниковой. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 144 с.
 151. Терехова Е. В. Личные местоимения в английской научной литературе (семантика и функционирование) / Е. В. Терехова // Научный и общественно-политический текст: лингвистические и лингводидактические аспекты изучения. – М.: Наука, 1991. – С. 71-81.
 152. Терміни науки і вищої школи. Німецько-український та українсько-німецький словник. – К.: АО Книга, DAAD, 2000. – 224 с.
 153. Ткачева Л.Б. Перевод английской научно-технической литературы / Л.Б. Ткачева. – Омск: Омский государственный технический университет, 2003. – 139 с.
 154. Троянская Е. С. Культура научной дискуссии в социально-психологическом и лингвистическом аспектах / Е. С. Троянская // Типология текста в функционально-стилистическом аспекте. – Пермь: Пермский гос. ун-т, 1990. – С. 15-26.
 155. Федоров, А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и фак-тов иностр. языков. Учеб пособие/ А.В. Федоров. – 5-е изд. – СПб.: Филологический факультет СПб.ГУ; М.: ООО «Филология три», 2002. – 416 с.

156. Фененко Н.А. Язык реалий и реалии языка /Н.А. Фененко. – Воронеж, ВГУ, 2001. – 140 с.
157. Фесенко, П.А. Язык реалий и реалии языка/ П.А. Фесенко. – Воронежский межрегион. ин-т обществ. наук, Воронежский гос. ун-т. – Воронеж, 2001. – 139 с.
158. Фіщук, В.В. Веди урок іноземною мовою: Книжка для вчителя / В.В Фіщук, В.Г. Матвіїшин, С.П. Гандзюк. – К.: Радянська школа, 1990. – 118 с.
159. Цаголова, Р.С. Лексико-семантические особенности политико-экономической терминологии / Р.С. Цаголова. – М.: Изд-во МГУ, 1985. – 147 с.
160. Циткина, Ф.А. К вопросу о семантических расхождениях в терминологии / Ф.А. Циткина. – Термины в научной и учебной литературе: Межвузовский сборник. – Горький, 1988. –105-112 с.
161. Циткина, Ф.А. Сопоставительное терминоведение: теоретические вопросы и предложения / Ф.А. Циткина. – Вопросы языкознания. – 1987. – № 4. –114-124 с.
162. Чередниченко О.І. Міжкультурні аспекти перекладу / О.І. Чередниченко // Хомутова Т.Н. Лингвостилистические особенности монографии как одного из жанров английской научной прозы / Т.Н. Хомутова, С.В. Кислицына // Вопросы лингвистики и методики преподавания иностранных языков в неязыковом вузе. – Челябинск, 1999. – С. 21-25.
163. Швейцер, А.Д. Перевод и лингвистика / А.Д. Швейцер. – М.: Воениздат, 1973. – 280 с.
164. Шелов, С.Д. Определение терминов и понятийная структура терминологии / С.Д. Шелов. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1998. – 236 с.
165. Щур, Г.С. Теория поля в лингвистике / Г.С. Щур. – М.: Наука, 1974. – 254 с.
166. Юнусова И. В. Семантика созвучий в развернутых произведениях научной речи / И. В. Юнусова // Лингвистические исследования. – Дубна: [б. и.], 2001. – С. 156-174.
167. Яхонтова Т. В. Основи англомовного наукового письма: навч. посібник для студентів, аспірантів і науковців / Т. В. Яхонтова. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 220 с.
168. Aarts, F. The Contrastive Analysis Debate: Problems and Solutions / Studia Anglica Posnaniensia. – Poznan. – 1982.– Vol. 14. –47-68 p.
169. Alesina, M.M., Vinogradov, V.S. Teoria y Practica de la Tradicción: el Español. – К.: Вища школа, 1993. – 207 с.
170. Anderson T. Reading, Then Writing. From Source to Essay / T. Anderson, K. Forrester. – New York: McGraw-Hill, 1992. – 523 p.
171. A Practical Guide to Lexicography / Ed. by Piet van Sterkenburg. – Leiden: Institute for Dutch Lexicology, 2003. – 460 p.
172. A Spectrum of Lexicography / Ed. by R.F. Ilson. – London: University College, 1987. – 158 p.
173. Bailey S. Academic Writing. A Handbook for International Students / S. Bailey. – London, New York: Routledge. Second Edition, 2006. – 260 p.
174. Benson, M., Benson, E., Ilson, R. Lexicographic Description of English. – Studies in Language Companion Series, 1986. – 275 p.
175. Bogucki, L. Toward Understanding Translation / Folia Linguistica Anglica. – 1998. – Vol. 1. – 233-253 p.
176. Bowker, L. Specialized Lexicography and Specialized Dictionaries / A Practical Guide to

- Lexicography / Ed. by Piet van Sterkenburg. – Leiden: Institute for Dutch Lexicology, 2003. – 154-164 p.
177. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language. – 2nd ed. – Cambridge University Press, 2000. – 480 p.
 178. Dictionary of Education / Ed. by C.V. Good. – N.Y.: Ind. McGraw-Hill book company, 1945. – 495 p.
 179. Fawcett, P. Translation and Language: Linguistic Theories Explained. – Manchester: St. Jerom Press, 1997. – 168 p.
 180. Gibbon, D. Violations of Fregde's Principles and their Significance for Contrastive Semantics / Papers and Studies in Contrastive Linguistics. – Poznan. – 1982. – Vol. 14. – 5-24 p.
 181. Gibbs R. W. Process and products in making sense of tropes / Gibbs Raymond W. // Metaphor and Thought. – Cambridge, 1993. – pp. 252-276.
 182. Hannay, M. Types of Bilingual Dictionaries / A Practical Guide to Lexicography / Ed. by Piet van Sterkenburg. – Leiden: Institute for Dutch Lexicology, 2003. – 145-153 p.
 183. Hervey, S., Higgins, I. Thinking Translation: A Course in Translation Method: French-English. – London & New York: Routledge, 2001. – 261 p.
 184. Humboldt, W. From the Introduction of His Translation of Agamemnon / Theories of Translation: an Anthology of Essays from Dryden to Derrida / Ed. by R. Schulte, J. Biguenet. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992. – 55-59 p.
 185. Jackson, H. Lexicography: An Introduction. – London: Routledge, 2002. – 262 p.
 186. Jakobson, R. On Linguistic Methods of Translation / Theories of Translation: an Anthology of Essays from Dryden to Derrida / Ed. by R, Schulte, J. Biguenet. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992. – 144-151 p.
 187. Janicki, K. On the Tenability of the Notion «Pragmatic Equivalence» in Contrastive Analysis / Papers and Studies in Contrastive Linguistics. – Poznan. – 1985. – Vol. 20. – 19-25 p.
 188. Kageura, K. The Dynamics of Terminology. A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth. – Amsterdam/Philadelphia: J. Benjamins Publ. Company, 2002. – 322 p.
 189. Kempson R.M. Semantic Theory. – Cambridge University Press, 1995. – 977 p.
 190. Korunets', I.V. Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages. – Kyiv: Lybid Publ., 1995. – 238 p.
 191. Korunets', I.V. Theory and Practice of Translation. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 448 с.
 192. Lado, R. Linguistics Across Cultures. Applied Linguistics for Language Teachers. – Ann Arbor – The University of Michigan Press, 1990. – 141 p.
 193. Lejczyk, W.M., Biesiekirska, L. Terminoznawstwo: Przedmiot, Metody, Struktura. – Białystok, 1998. – 184 p.
 194. Lexicology, Semantics and Lexicography / Ed. by J. Coleman, C.J. Kay. – Leicester, Glasgo, 2000. – 257 p.
 195. MacLaury, R.E. Lexical Semantics / Handbook of Pragmatics / Ed. by J. Verschueren. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publ. Company, 1996. – 1-13 p.
 196. Manual of Specialized Lexicography (The preparations of specialized dictionaries) / Ed. by H. Bergenholtz and S. Tarp. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publ. Comp., 1995. – 256 p.
 197. Nida, E.A. Analysis of Meaning and Dictionary Making / Language Structure and Translation. – Stanford: Stanford University Press, 1982. – 1-23 p.
 198. Nida, E.A. Linguistic and Semantic Structure / Language Structure and Translation. –

- Stanford: Stanford University Press, 1982. –47-70 p .
199. Nida, E.A. *Semantic Structures / Language Structure and Translation*. – Stanford: Stanford University Press, 1982. –102-130 p.
 200. Okon, W., Dembaska, J., Niemierko, B. *Pieciojezyczny slownic terminow pedagogicznych: Pol., angl., fr., ros.* – Wroclaw etc.: Ossolieneum 1990. – 207 p.
 201. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed. by J. Crowther*. – 5th edition, 2nd impression. – Oxford University Press, 1995. – 1428 p.
 202. Raad, B.L. *Modern Trends in Scientific Terminology: Morphology and Metaphor / American Speech*. 1989. – Vol. 64, № 2. –128-136 p.
 203. Ringbom, H. *Contrastive Analysis / Encyclopedia of Linguistics / Ed. by R.E. Asher, J.M.Y. Simpson*. – Oxford: Pergamon Press, 1994. –737-742 p.
 204. Rondeau, G. *Introduction à la terminologie*. – Montreal, 1981. – 227 p.
 205. Sager, J.C. *A Practical Course in Terminology Processing*. – 2nd edition. – Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publ. Company, 1997. – 252 p.
 206. Sager J.C. *Essays on Definition*. – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publ. Company, 2000. – 257 p.
 207. Šarčević S. *Lexicography and Translation Across Cultures / Translation and Lexicography / Ed. by M. Snell-Hornby, E. Pohl*. – Łódź: University Press, 1989. –211-224 p.
 208. Schopenhauer, A. *On Language and Words / Theories of Translation: an Anthology of Essays from Dryden to Derrida / Ed. R. Schulte, J. Biguenet*. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992. –32-35 p.
 209. Straková, V. *Typology and Contrastive Analysis / Papers and Studies in Contrastive Linguistics*. – Poznan. – 1985. – Vol. 20. –15-18 p.
 210. Tcherednytchenko, O., Koval, Y. *Theorie et pratique de la traduction. Le francais*. – K.: Либідь, 1995. – 319 p.
 211. *The Teacher's Encyclopaedia of the Theory, Method, Practice, History and Development of Education at Home and Abroad, written by many of the most eminent educational writers, thinkers, professors and teachers of the day: In 7 vol. / Ed. by A.P. Laurie*. – London, Caxton publishing company, ltd., 1911-12 p.
 212. Ternopil State Pedagogical University. – Ternopil, 1997. – 32 p.
 213. *The British Education System*. – London, 1999. – 120 p.
 214. *The National Curriculum*. – London: Crown, 1995. – 225 p.
 215. *Translation and Lexicography. Papers read at the Euralex held at Innsbruck 2-5-July 1987/ Ed. by M.Snell-Hornby and E.Pöhl*. – Łódź: University Press, 1989. – 238 p.
 216. Widdowson, H.G. *Linguistics*. – Oxford University Press, 1996. – 134 p.
 217. Yakhontova T. *Selling or Telling? The issue of cultural variation in research genres / T. Yakhontova // Academic Discourse, J. Flowerdew (Ed.)*. – London and New York: Longman, 2002. – pp. 216-232.

ЗМІСТ

1.	Перелік умовних скорочень	3
2.	Передмова	
3.	Розділ 1. Загальні положення освітньої терміносистеми	
4.	1.1. Основні поняття освітньої лексики	5
5.	1.2. Історичний аспект формування освітньої лексики	28
6.	1.3. Лексико-семантичні відповідності освітньої лексики	41
7.	Розділ 2. Перекладацький аспект у сфері освітньої лексики	
8.	2.1. Проблеми взаємовідповідності освітньої лексики	53
9.	2.2. Засадничі понятійне-термінологічні визначення	64
10.	Розділ 3. Складові поля «освіта» англійської та української мов	
11.	3.1. Особливості та розбіжності освітньої лексики	75
12.	3.2. Основні аспекти перекладу термінології освіти	110
13.	Висновки	128
14.	Список використаних джерел	132
15.	Додатки	144

ДОДАТОК А DEFINITIONS

- **to attend classes**: to go to classes
- **bachelors degree**: an undergraduate course which usually lasts 3-4 years
- **boarding school**: a school where pupils live during term time
- **distance learning**: a way of studying (tuition is carried out over the Internet or by post)
- **face-to-face classes**: as opposed to distance learning the traditional way of studying in a classroom with colleagues and a teacher
- **to fall behind with your studies**: to progress less quickly than others
- **to give feedback**: to offer guidance on a student's work
- **a graduation ceremony**: an event where a successful student receives his or her academic degree
- **higher education**: education, usually in a college or university, that is followed after high school or secondary school
- **an intensive course**: a course that offers lots of training in order to reach a goal in as short a time as possible
- **to keep up with your studies**: to not fall behind
- **to learn something by heart**: to memorize it
- **a mature student**: a student who is older than average and who has usually returned to education after a period at work
- **masters degree**: a period of study which often follows the completion of a bachelors degree or is undertaken by someone regarded as capable of a higher-level academic course
- **to meet a deadline**: to finish a job or task in the time allowed or agreed
- **to play truant**: to stay away from classes without permission
- **private language school**: an independent school run as a business concern
- **public schools**: exclusive independent schools in the UK
- **a single-sex school**: a school where only boys or girls attend (as opposed to a mixed-sex school)
- **to sit an exam**: to take an exam
- **state school**: a school paid for by public funds and available to the general public
- **subject specialist**: a teacher who has much knowledge about the subject they teach.
- **to take a year out**: to spend a year working or travelling before starting university
- **tuition fees**: the money paid for a course of study
- **to work your way through university**: to have a paid job whilst studying to support yourself financially

ДОДАТОК Б

UNIVERSITY EDUCATION VOCABULARY

Graduate

WORD	EXAMPLES / EXPLANATIONS	word form
Graduate	Graduate from university	
a graduate	A graduate of Oxford university / a graduate in economics	verb
a postgraduate	He is a postgraduate student.	noun
an undergraduate	Undergraduates receive grants.	noun
a fresher	Life can be difficult for freshers.	noun

Notes

it can replace the word «student».

Note the different prepositions «of a university» and «from university» and «in a subject».

Graduate is quite formal so in speaking you could use «I left university».

A fresher is a first year student, Americans use «freshman».

Level of degrees

Word	Meaning / example
A first degree	The degree undergraduates do
A bachelor's degree	A synonym for a first degree
A master's degree	He is doing a master's in politics
A PhD or a doctorate	Only a few students go to do a PhD

Notes

if you study a humanities subject, you get a BA for your first degree and an MA for your master's, if you study science, you get a BSc for your first degree and an MSc for your master's.

Types of qualifications

Degree	You receive a degree from a university at the end of your course.
Diploma	A diploma is for a shorter course than a degree.
Certificate	A certificate is also for a short course.

Notes and common mistakes

You can only receive a degree for a full course at university; do not use «diploma» and «certificate» to mean degree. To confuse you, the piece of paper you receive when you graduate is a certificate.

Types of education

Types of education	Explanation
Higher education	University education
Further education	Normally for more vocational courses and may start from the age of 16
Adult education	This is normally for non-degree programmes and often is part-time.

Notes

if you receive a degree from a university, you are in higher education.

If you receive a diploma or certificate, you are in further education.

Types of courses

Phrase	Example
A full-time degree course	Most students follow a full-time course.
A part-time degree course	If you are in full-time employment, a part-time may be more suitable.
A distance course	In the age of the Internet, more and more people are studying by distance.
A sandwich course	If you want practical experience, a sandwich is the best option.

Institutions

Place	Explanation
A faculty	Part of university which specializes in the teaching of one subject, e.g. The Law faculty.
A college	Part of university in British English which students belong to social activities.
A college of further education	An alternative to university, where you normally study something vocational.
A polytechnic	An alternative word for university in some cultures; sometimes one-step below university.
Law school	Where you study law after you graduate and before you start practicing law.
Medical school	The name of the medical faculty in many universities.

Notes

Be particularly careful with «college» and «school» which do not mean the same as «university» in British English.

Forms of learning

Learning process	Explanation
Lecture	The students make notes and listen to the lecturer. There may be a question and answer session at the end.
Seminar	Often led by a student on particular topic. Normally the idea is everyone gets the chance to talk. Often follows a lecture.
Tutorial	Sometimes teaching one-to-one with a tutor and sometimes the same as seminar.

Notes and common mistakes

A lecturer gives or delivers a lecture and is sometimes used as a rank of university teacher. A tutor is in charge of a seminar or tutorial. We don't use «class» or «lesson» in university education (Americans do use «class»).

Finance

word	Example
scholarship	She won a scholarship for her dissertation.
Grant	Because she came from a poor background, she was given a grant by local government.
Loan	Almost all British undergraduates now have student loans that they need to repay when they start earning.

Notes

A scholarship is won for academic merit.

Typically a grant is awarded either for a particular project or to allow a student to follow a course.

Types of writing

Form of writing	Explanation
Thesis	The paper you write at the end of your PhD.
Dissertation	The paper you write at the end of your master's (and some first degree courses).
Assignment	this is the university equivalent of homework.

Studying and lecture words

Learning words	Example
Revise	I need to do some revision before the exam.
Understand	I've tried learning it by heart, but I still don't understand it.
Take notes	it's important to take notes when you are listening to a lecture.
Organize	After the lecture, you should organize your notes.

ДОДАТОК В

EDUCATION VOCABULARY

Boarding School: (*noun*) A type of school where students live as well as study.

'During my first few weeks at **boarding school** I missed my parents a lot.'

Cheat: (*verb*) To act in a dishonest way to get what you want.

'The student **cheated** by writing the answers on his hand and looking at them during the test.'

Co-educational: (*noun*) A school that has both male and female students. A schools for just boys (or girls) is called a **single-sex school**.

'I think **co-educational** schools helps students to form better relationships with members of the opposite sex in later life.'

Coursework: (*noun*) Coursework is the work done by students that contributes towards their overall grade, but which is assessed separately from their final exams. Coursework can, for example, take the form of experimental work, or may involve research. It can comprise of dissertations, reports or essays.

'I get nervous when I take a test. I prefer to do **coursework** because I have a long time to do it and I can do it at my own pace.'

Enrol: (*verb*) **To enrol** means to join a course. In American English it is spelt **enroll**. The noun form is **enrolment (enrollment US)**

'**To enrol** on this course you need to be here on 7th January to do the paperwork.'

Fail: (*verb*) **To fail** means that you did not pass your test. You did not get the necessary grade / score. **Failure** is the *noun* form.

'40% of students **failed** the test. The other 60% passed.'

Qualification: (*noun*) A **qualification** is the official proof that you have successfully completed a course or that you have the necessary skills.

'What academic **qualifications** do you have? Do you have a degree?'

Retake: (*verb / noun*) As a *verb* **retake** means to take an exam you failed in the past for a second time. As a *noun* **retakes** mean the exams which are held again for students who did not pass them the first time around.

'**Retakes** will be held in February for all those students who did not get 40% on the last test.'

'Don't worry you will be able to **retake** this exam if you don't pass.'

Revise: (*verb*) **To revise** means to study before a test. This word is used in British English. In American English **study** or **review** is used. **Revision** is the *noun* form.

'I'm going to stay in tonight and **revise** for Monday's test.'

Semester / Term: (*noun*) Both of these words are used to mean the periods of the school year. The school year is usually divided into three terms / semesters: Spring, Autumn and Winter.

'At this school each **semester** is 12 weeks long.'

ДОДАТОК Д

This is a list of vocabulary items related to education.

Education:

The process of teaching or learning in a school or college, or the knowledge that you get from this.

Educational system:

Educational systems are established to provide education and training, often for children and the young.

"The educational system in most underdeveloped countries needs to be reformed."

Educational goals:

Each country identifies the educational goals to be achieved by its educational system.

Educational background:

Past experience in education. To become an engineer in Electronics you need to have a **scientific educational background**.

School subject:

A course or area of study: mathematics, English, French, physics...are school subjects.

"Math is her best subject."

School year:

The school year starts in September and ends in June

School uniform:

It is obligatory that students wear school uniforms in some schools.

Private lessons:

Some students need private lessons to keep up with their mates in learning some school subjects.

Private schools:

Students who go to private schools pay fees.

University graduate:

A person who holds a university or college degree. **University graduates** find difficulties getting jobs these days.

University degree:

An academic title given by a college or university to a student who has completed a course of study:

"You go to university to get a university degree."

"Bachelor of Arts degree."

Learning needs:

Learners should identify their learning needs in order to get the appropriate learning.

Learning strategies:

Learning strategies (or study skills) are techniques used to proceed in your own learning.

Learning goals:

Learning goals are the target behavior a learner attains through his learning experience.

Adult illiteracy

Adult illiteracy is a major concern for any development.

Adult education:

Adult education is the practice of teaching and educating adults. It has become common in many countries. It takes on many forms, ranging from formal class-based learning to self-directed learning. There are more than 800 million adults that cannot read or write. Adult education usually takes place in the evening.

Formal education:

Formal education results from a program of instruction in an educational institution leading to a qualification/ certification.

Informal education:

Informal education occurs in daily work, leisure or family.

Non-formal education:

Non-formal education results from a program but it is not usually evaluated and doesn't lead to certification.

Basic Education:

Basic education refers to the whole range of educational activities taking place in various settings (formal, non formal and informal), that aim to meet basic learning needs. According to the International Standard Classification of Education (ISCED), basic education comprises primary education (first stage of basic education) and lower secondary education (second stage). In countries (developing countries in particular), Basic Education often includes also pre-primary education and/or adult literacy programs. Universal basic education is regarded as a priority for developing countries " Every citizen should acquire at least a basic education to be able to read and write."

Primary Education:

Primary (or elementary) education consists of the first years of formal, structured education. In general, primary education consists of six or seven years of schooling starting at the age of 5 or 6, although this varies between, and sometimes within, countries.

Secondary Education:

Secondary education is the stage of education following primary education. Except in countries where only primary or basic education is compulsory, secondary education includes the final stage of compulsory education and in many countries it is entirely compulsory. The next stage of education is usually college or university.

Higher education:

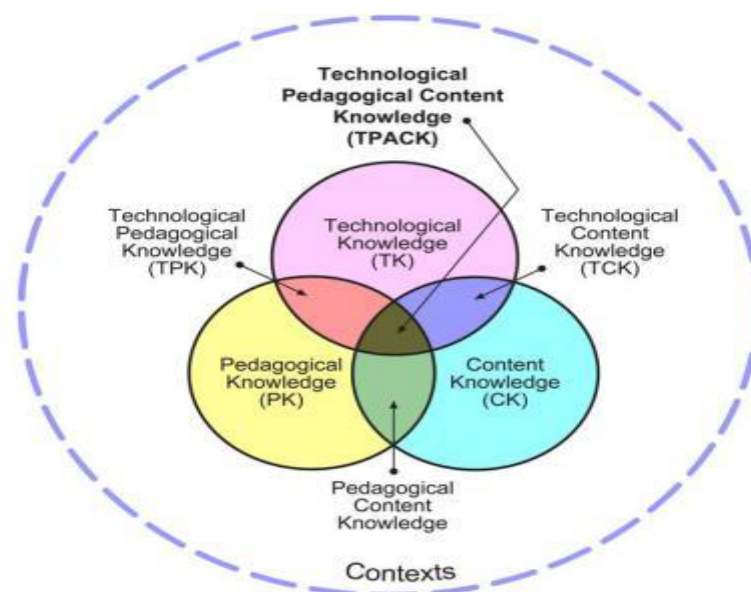
Higher education, also called **tertiary**, third stage, or post secondary education, is the non-compulsory educational level that follows the completion of a school providing a secondary education, such as a high school, secondary school. Tertiary education is normally taken to include undergraduate and postgraduate education, as well as vocational education and training.

Colleges and **universities** are the main institutions that provide tertiary education. Collectively, these are sometimes known as tertiary institutions. Tertiary education generally results in the receipt of certificates, diplomas, or academic degrees.

ДОДАТОК Е
EDUCATION VOCABULARY

Graduate	To complete a first university degree successfully
	I graduated from the University of Salford in 2009. My graduation ceremony was in 2009.
Curriculum	The group of subjects studied in a school, college, etc.
	Schools must ensure they have an excellent curriculum .
Qualification	An official record showing that you have finished a training course or have the necessary skills, etc
	Good qualifications are really important if you want to get a well-paid job. I am qualified to teach English.
Coursework	Regular work done by students as part of a course, but assessed independently of formal exams.
	The coursework on my degree was really difficult.
Co-educational	When male and female students are taught together in the same school or college rather than separately
	Co-educational schools prepare students for their future better than single-sex schools.
Cheat	To behave in a dishonest way in order to get what you want
	He did really well in his exams but he cheated . He copied from a friend. Cheating on exams is not recommended.
Literacy	The ability to read and write.
	Literacy rates have declined considerably in Western countries over the last decade. However, most children are literate .

Illiterate	Unable to read and write
	Many children in the poorest countries are illiterate .
Primary (elementary) Education	First years of formal education from around age 5 to 11.
	A good primary education is crucial for a child's development.
Secondary Education	Education during the time as a teenager.
	I loved it at my secondary school as I had so many friends.
Higher (tertiary) Education	Non-compulsory education after finishing school, such as university, as well as vocational education and training at colleges.
	60% of children now go into higher education after they finish school.
Concentrate	To direct your attention or your efforts towards a particular activity, subject or problem
	It is difficult to concentrate on my work if there is a lot of noise. I keep losing concentration due to the noise.

ДОДАТОК Ж
EDUCATION FORMS EXAMPLES & TRANSLATION RELATED
EXPRESSIONS

uneducated (adj)

illiterate (adj) ~ refers to a person that lacks formal education.

An ~ person is unable to read or write.

educate sb(v)

computer ~ (adj)

arithmetic (n, adj) The three Rs, i.e. reading, writing and ~ are the most important parts of primary education. Arithmetic comprises adding, subtracting, multiplying and dividing numbers.

curriculum (n) A ~ comprises all the courses offered by an educational institution. **syllabus** (AmE) a CV job training (n) Nowadays people without any ~ face great difficulties in finding well-paid work.

a skilled worker; teach sb sth. You can't ~ an old dog new tricks. (proverb) Experience ~es us our limitations.

teacher (n) ♦ a headteacher (n: BrE) When his behaviour didn't improve, he had to go and see the ~.

the principal (US) an instructor (n) In order to get your driving license, you have to take lessons with an experienced driving ~.

instruction (n) ♦ instruct sb (v) learning difficulties (n) Usually, students with ~ are taught general skills in separate classes. have ~ in doing sth.

study (v) He ~ied for his exams every afternoon. His father advised him to ~ law, but he decided to try his luck as an entertainer instead.

learn sth. (v) study at college/ university

revise sth. (v) It has always been a good idea to ~ your English tenses once in a while.

do revision (n)

attend (school) (v) All children over five have to ~ school until they reach the age of sixteen.

be absent (from school) truancy (n)

play truant (v) He was expelled from school for playing ~.

drop out (of school :v) He ~ped out of school during his exams on account of personal and financial problems.

a drop-out (n)

a nursery (school) (n) A ~ is a place where children are temporarily cared for in their parents' absence.

a kindergarten (AmE) a primary school (n) The reading ability of the pupils depends on the quality of the ~ they attended.

elementary school

secondary school

a boarding school (n) ~s are institutions where, on top of tuition, meals and lodging are provided.

half-board

accommodation

a comprehensive (school) The majority of secondary schools in Britain are ~s where children of all abilities are taught together.

physical education

gym(nasium) (n) We have PE in the ~ twice a week.

core subjects (n) subsidiary subjects (n) Maths and English are ~s, whereas biology, history, computer studies, art, and physical education are ~.

minor subjects compulsory (adj) In secondary education, English and mathematics are ~ subjects, i.e. all students have to take them.

optional / elective subjects

graduation (n)

graduate (from) (v) She ~d from university after studying for four years.

(get a) a **degree** (n) He left university with a ~ in law.

fees (n) All students attending private schools have to pay annual ~. = they charge a fee a scholarship (n) He can't afford university, but he hopes to win a ~ in order to study medicine.

a dormitory (n) He doesn't have an apartment of his own, he lives on campus in a ~.

a hall of residence (n)

take (an exam) (v)

fail (an exam) (v) Every student has to ~ four written exams. He passed his oral exams, but he ~ed the written ones.

pass an exam (v)

assess papers ~ing papers is one of the main obligations of a teacher.

mark papers meet the requirements. Unfortunately, he failed to meet the school's ~ for graduation sth that is required

cheat (v) He was expelled from school when he confessed to having ~ed in his exams. Don't trust him. He's a cheat!

qualifications (n) Unfortunately, he left school without any ~s.

equality of opportunity (n) The government's aim has been to provide ~ for students of both sexes and of all nationalities.

